MATSUO BAŞÔ

kuzeye giden ince yol

ve diğer gezi notları

Çeviren: Coşkun Yerli

YAPI KREDİ YAYINLARI

MATSUO BAŞÔ • KUZEYE GİDEN İNCE YOL

KUZEYE GİDEN İNCE YOL
VE DİĞER GEZİ NOTLARI

Matsuo Başo. Asıl adı Matsuo Munefusa olan Başo (1644-1694), Japon *haiku* şairlerinin en büyüğü sayılır. On yedi heceden oluşan *haiku*'yu biçim ve anlam yönünden zenginleştirmiş, Zen budizm ruhuyla yoğurarak sanatsal bir tür haline getirmiştir. *Haiku*'ya küçük yaşta ilgi duyan Başo, önceleri edebiyat sevgisini bir yana bırakıp, bir toprak sahibinin hizmetine girdi. Efendisinin 1666'da ölmesinden sonra, samurailikten ayrılıp kendini şiire verdi. Başkent Edo'ya (Tokyo) yerleşti ve çok geçmeden şair ve eleştirmen olarak ünlendi. Başo, o sıralarda yaygın bir edebi eğlence olmanın dışında fazla bir değer taşımayan *haiku*'da görülen, dedikodu türü günübirlik dokundurmalardan ve biçime körü körüne bağlılıktan kaçınmaya çalıştı. *Haiku*'nun bayağılıktan uzak, aynı zamanda kalıcı olması gerektiğini savundu. Zen felsefesini öğrenip benimseyerek dünyanın anlamını şiirinin yalın düzeni içine sığdırmaya, küçük şeylerde saklı umutları açığa vurmaya ve bütün nesnelerin birbiriyle ilişki içinde olduğunu göstermeye çalıştı. 1684'te, çalışmalarını önemli ölçüde biçimlendirecek bir dizi yolculuğun ilkine çıktı. Yerel şairlerle *renga* (zincirleme dizi) kurma yarışmaları yaptı. *Renga* sanatında öylesine ustaydı ki, bu türdeki ürünlerini bazı eleştirmenler onun en yetkin yapıtları sayarlar. Başo'nun şiirini tanımlamak için sık sık, "yaşlı, solgun ve göze batmayan şeylere duyulan sevgi" anlamına gelen *sabi* terimi kullanılır. Başo, çağının genel görkemine ters düşecek biçimde azla yetinen, dünya nimetlerinden uzak duran, yalın bir insan olarak kaldı. Olanak buldukça toplumun dışına çıkıyor, Fukagava'daki muz ağacı yapraklarından yapılma kulübesine (*başo-an*) çekiliyordu. Takma adını da buradan almıştır.

KUZEYE GİDEN İNCE YOL

VE DİĞER GEZİ NOTLARI

MATSUO BAŞO

ÇEVİREN:
COŞKUN YERLİ

YKY

Şiir - 24
ISBN 975-363-304-1

Kuzeye Giden İnce Yol ve Diğer Gezi Notları / Matsuo Başo
Nobuyuki Yuasa'nın "The Narrow Road To Deep North and Other Travel Sketches"
adlı İngilizce çevirisinden Türkçe'ye
Çeviren: Coşkun Yerli

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1994
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.
1. Baskı İstanbul, Eylül 1994

İstiklal Caddesi, No: 285-287 Kat: 5 B Blok
Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (212) 293 08 24 Faks: (212) 293 07 23

Kapak Düzeni: Mehmet Ulusel
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzelti: Abdullah Keskin
Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

İçindekiler

7 • Sunuş
39 • Mezarsız Bir İskeletin Notları
51 • Kaşima Tapınağı'nı Ziyaret
57 • Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları
73 • Saraşina Köyünü Ziyaret
77 • Kuzeye Giden İnce Yol
109 • Harita 1. Orta Japonya
110 • Harita 2. Orta Japonya
111 • Harita 3. Kuzey Japonya
113 • Notlar

SUNUŞ

Haiku, ya da Başo'nun yaşadığı çağdaki söylenişi ile *hokku*, Japon şiirindeki geleneksel biçimler arasında en kısa olanıdır. Toplam onyedi heceden ve beş-yedi-beş hecelik üç kısımdan oluşur.[1] Örneğin,

Furuike ya, kavazu tobikomu, mizu no oto.

Bozup sessizliğini
durgun gölcüğün,
daldı suya kurbağa-
derinden bir ses.[2]

Ancak, açıktır ki, *haiku*'yu yalnızca bu hece yapısıyla tanımlamak yeterli değildir, çünki *haiku* da tüm diğer yazın türleri gibi uzun bir sürecin ürünüdür, çağlar boyunca oluşmuş birtakım kurallarla sınırlanmıştır. Bu nedenle, *haiku*'nun temel niteliklerini okuyucuya daha iyi açıklayabilmek için kısa bir tarihçesini sunuyorum.

Haiku'nun, hatta bir *haiku* prototipinin ortaya çıkmasından çok önceleri, Japon yazınında geleneksel bir şiir biçimi vardı. Bu biçim, yani *vaka*, toplam otuzbir heceden ve beş-yedi-beş-yedi-yedi hecelik beş kısımdan oluşmaktaydı. Örneğin,

Haru no no ni, sumire tsumi ni to, ko şi vare zo,
no o natsukaşimi, hiyoto ne ni keru.

Bahar günü, kuş gibi
menekşe dermeye geldim,
ama kalkamadım ki,
uyudum kaldım kırlarda
bütün gece boyunca.(3)

Ya da,

Hisakata no, hikari nodokeki, haru no hi ni,
şizugokoro naku, hana no çiru ramu.

Bu uzun bahar günü
huzur dolu güneşte yunarken tüm dünya sevinçle,
kiraz çiçekleri dökülüyor yere,
kalmak istemezcesine.(4)

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, çok eskilere dayanan ve daha uzunca olan bu yapı, ince duyguların dışa vurulması ve incelikli doğa betimlemeleri için çok uygundur. Bu nedenle saray soyluları arasında çok tutulmuştur. Ancak, saraylılar bu biçimi neşeli konuşmalardaki ruh hallerini yansıtan şakacı bir tavırda kullanmışlar ve yapıyı beş-yedi-beş ve yedi-yedi hecelik iki bölüme ayırmışlardır. Örneğin,

Okuyama ni, fu ne kogu oto no, kikoyuru va.
Nare konomi ya, umi yataru ramu.

Nedir duyduğum
bu kürek gıcırtısı
ıssız dağlardan?

Olgunlaşan meyvelerden, a canım,
küreğin küpeşteye sürtmesi gibi.(5)

Ya da,

Hitogokoro, uşimitsu ima va, tanoma ci yo.
Yume ni miyu ya to, ne zo sugi ni keru.

Vakit kahırla
gece yarısını geçti,
beklemem artık.

Kalkamadım ah tatlım,
düşte göreyim diye seni.[6]

Bazan, şiirleri yazanlara hem konu bağımsızlığı, hem de nükte özgürlüğü sağlamak üzere, bu iki bölümün sırası değiştirilmiştir. Örneğin,

Ta ni hamu koma va, kuro ni zo ari keru.
Navaşiro no, mizu ni va kage to, mie tsure do.

Şu, bayırda otlayan,
karayağız bir at bence.

Sanırım değil, çünkü
çeltik tarlasındaki aksi
'Bu at doru renk,' diyor.[7]

Bağlantılı koşuk *(renga)* adı verilerek tüm Heian dönemi (974-1191) boyunca yazılmış olan bu tür nükteli koşuk, *haiku* şiirinin gerçek çekirdeğidir; beş-yedi-beş hecelik yapının bağımsız bir şiirsel birim olarak kabul edilmesi bu dönemde başlar. Ayrıca, her ne kadar *haiku* daha sonraki bazı gelişmelerin ürünü ise de, bağlantılı koşuğun bu nükteci, bu şakacı tonudur ki, *haiku*'nun özüne kalıtsal olarak işlemiştir.

Heian döneminin sonuna doğru ve Kamakura döneminde (1192-1392), çok sayıda şiirden oluşan bağlantılı koşuk yazma modasının yayıldığını görüyoruz. Örneğin,

Nara no miyaka o, omoi koso yare.
Yaezakura, aki no momici ya, ika nara mu.
Şigururu tabi ni, iro ya kasanaru.

Nasıldır şimdi acep,
Nara, o eski başkent?

Katmer çiçekli
emektar kirazlar ah,
kuşanmışlardır güzü.

Karartır yaprakları
yağan her güz yağmuru.[8]

Başlangıçta, bu bağlantılı şiirlerin sayısı çok fazla değildi, ama giderek otuzaltı, kırkdört, elli, hatta yüz şiirlik upuzun diziler oluştu. Şairler hep birlikte oturur, sırayla yazarlardı bu uzun şiir dizilerini; dizideki her şiir bir öncekine hemen anında yaratılan sözcük oyunları ya da zekice çağrışımlarla bağlanırdı. Bu şiirlerde sonuç, çoğu zaman okuyucuya kendisini ağır devinimlerle açan sonsuz çeşitlemelerle dolu bir çiçekdürbünü güzelliğindedir.

Ancak, uzun bağlantılı koşuğun doğasına özgü bir tehlike vardır, yozlaşıp boş bir kargaşalığa ya da can sıkıcı bir tek düzeliğe dönüşmesi işten bile değildir. Bunu önlemek için birtakım kurallar konulmaya çalışılmış ve çeşitli şiir okulları oluşmuştur. Kamakura döneminde bu okullar kabaca iki grupta toplanmıştır: Ciddiler (*uşin*) ve ciddi olmayanlar (*muşin*). Ciddiler, *vaka*'nın zarif biçemiyle yarışmaya çabalarken, ciddi olmayanlar da, aşağı düzey, nükteci bir biçemi sürdürmekte ısrar ettiler. Fakat Kamakura döneminin sonuna doğru ve Muromaçi dönemi (1393-1602) boyunca ciddi gruptaki şairler giderek üstünlüğü ele geçirdiler ve Sogi (1451-1502) ile birlikte bağlantılı koşuk sanatı yetkinliğinin doruğuna ulaştı. *Minase Sangin* adlı başyapıtından aldığım şu ilk sekiz şiir, onun görkemli sanatından en güzel örneklerdir.

Bahar akşamı,
kar takkeli tepeler
sisle belenmiş.

Irmak ufka uzanmış,
köyde erik kokusu.

Tazecik söğüt
salınıyor meltemle-
bahar rengi bu.

Seher sessizliğinde
kürek şıpırtıları.

Ay olmalı şu,
sabah göğünde ölen,
sise gömülü.

Her yer çıtır çıtır buz,
inine çekilmekte güz.

Kuru otlardan
hüzün dolu bir türkü:
cırcır böceği.

Issız yoldan geçen
dosta sesleniyorum.

Yukarıda her şiirin bir öncekinden nasıl esinlendiği dikkat çekicidir, ama her şiir kendine özgü bir dünyanın kapısını açar önümüze; sanki okuyucu, odaları titizlikle döşenmiş bir binada gezdirilmekte, hoş değişikliklerle eğlendirilmekte, ama hiçbir zaman çelişkilerle şaşırtılmamaktadır. Artık bu şiirlerde nükteli çağrışımlar ya da sözcük oyunları bulamayız, bunların yerini insan yüreğinin derinliklerinden gelen bir şeyler almıştır. Konumuzla ilgili bir başka nokta da, Sogi'nin döneminden başlayarak, dizilerin başına beş-yedi-beş hecelik başlangıç parçalarının (*hokku*) konulmasıdır. Bu başlangıç parçalarına çok özel bir yer verilmiş ve bunların yazılması yalnızca usta şairlere bırakılmıştır. Başlangıç parçalarının yazılmasında gözönünde tutulan şeylerden en önemli ikisi şunlardı: Şiirin geçtiği mevsimin belirtilmesi ve vurgu sözcüğü (*kireci)* denen kısa ve duygu yüklü sözcüklerin kullanılmasıyla şiirsel akışı bir an duraksatarak anlatıma güç ve yücelim katılması. Bu kurallar daha sonraki *haiku* için de geçerli olacaktır.

Muromaçi döneminin sonları ile Edo döneminin (1603-1866) başlarında aşağı-düzey bağlantılı koşuğun (*haikai no renga*), salt bir oyalanma, vakit geçirme uğraşı olarak sürdürüldüğünü görüyoruz; bu moda da olağanüstü yaygınlaşmıştır. Ciddi şiirdeki aşırı inceliğin ve özenin sonucuydu bu biraz da, ama asıl neden, aşağı-düzey bağlantılı koşuğun karakteri olan özgürlük ve kahkahanın,

ülkenin her yanında yükselen tüccar sınıfının beğenisiyle uyuşmasıydı. Öncüleri Sokan (?-?) ve Moritake (1473-1549) idi bu şiirin. Bu iki şairin şiir dünyalarına bir göz atmak üzere bazı şiirlerini (*hokku*) sunuyorum.

Tam bir çember içinden
doğuyor bahar günü,
ama battıkça
uzuyor da uzuyor.

Şu gökteki aydan
ne yelpaze olur ama,
bir sap taksanız.

Bir salkım söğüt
uçurumun kaşına
rastık çekiyor.

Bence kokular
burunda mekân tutar,
çiçekte değil.

Bu şairlerin, bağlantı kurma tekniğinde bile, Heian döneminin şakacı şairlerinin havasını geri getirdikleri görülür. Örneğin,

İstedim ya, pek de istemedim
bir insanı kılıcımla öldürmek.

Hırsızı tutunca
öyle bir şaşırdım ki-
oğlum çıkmaz mı?[10]

Ya da yine,

Bahar gününde
kağıttan hafif
çiçekler savruluyor
kutsal bahçede.

Kargalarla çalı bülbülleri de
gönülsüz, uçuşuyorlar uzaktan.[11]

Sokan ve Moritake'nin nükteci biçimleri, Teitoku'nun (1571-1653) konuşma dilini gözüpek ve bilinçli uygulamasıyla bir adım daha ileriye götürülmüştür. Teitoku, aşağı-düzey bağlantılı koşuğun kendine özgü sanatsal bir değeri olduğunu savunmuştur. Bu şiirin "mutlu insanların sesi" olduğunu ve sağlıklı kahkahalar koparark her çeşit halk deyişinin çekinilmeden kullanılması gerektiğini ilk kez söyleyen de Teitoku'dur. Ama, kuramlarıyla şiirleri birbirlerini tutmamıştır, yazdığı şeyler öylesine ince hesaplara dayanıyordu ki, neredeyse bir talimata göre yazıyordu demek yanlış olmaz. Örneğin,

Yaz akşamında
el değmemiş, harika
bir serinlikle dolu
şu şiş suratlı ay.

Yumruk kadar olmalı
yağmur yüklü bulutlar.[12]

Yukarıdaki bağlantılı koşuk oldukça iyi bir şiir gibi, oysa yakından bakarsak, bağlantının çok ince bir sözcük çağrışımı ("şiş" ve "yumruk", "akşam" ve "yağmur") ile yapıldığını görürüz. Başo, bu tür bağlantı tekniğini, aşırı gidildiğinde şiiri çoraklığa sürükleyeceğinden, mekanik *(mono-zuke)* olmakla eleştirmiştir. Bu eğilim Teitoku'nun *hokku*'larında da yakalanır.

Kuzeyden geri dönen
yaban kazları
çiçek değil,
lokma aranıyorlar.

Kaplan yılı geldi ya,
baharda sis bile
benekli ve şeritli.

Teitoku'nun yapmak isteyip de başaramadıklarını Soin (1605-

72) ve öğrencileri, özellikle de Saikaku (1642-93) başardılar. Hem Soin'in, hem de Saikaku'nun kendilerine etkinlik merkezi olarak tüccar sınıfının en güçlü olduğu Osaka kentini seçmiş olmaları dikkat çekicidir. Yukarıda da görüldüğü gibi, Teitoku'nun şiirlerindeki dil, yeterince konuşma diliydi, ama betimlenen sahneler ciddi şiirdeki incelikli sahnelerden pek de farklı değildir. Soin ve Saikaku'nun şiirlerinde ise bu 'yüzer-gezer dünya'daki tüm olaylar mutlak bir özgürlük –neşeli bir ritm ve gerçek bir halk ağzı– ile bildirilir. Bu şairlerin bazı *hokku*'ları aşağıdadır.

Mayıs, uzun yağmurlar,
tüm dünya çarşaf gibi
bulutların altında.

Yaban kazları
bir Felemenk harfi gibi
olmuşlar uçuyorlar.

Karım, "Çişş," diyor
bebeğe ve bekliyor,
boşanıyor bir anda
dışarda yağmur.

Issız tarlada
bir kadın tarağı buldum-
baharda çiçek toplamaya
gelmiş herhalde.

Soin ve öğrencileri, şiirlerindeki asıl değerin eğretileme (*gugen*), yani bir şey söyleyip, başka bir şey kasdetmek olduğunu savundular. Bu fikir daha sonraları Başo tarafından şiirde töz (*citsu*) ve öz (*kyo*) üzerine bir kuram olarak geliştirildi. Soin ve öğrencilerinin eğretileme üzerine kuramı şöyleydi: İki ayrı kümeden iki ayrı şeyi bir araya getirme becerisi. Örneğin, yukarıdaki üçüncü şiirde "çiş" ile "yağmur"un bir araya getirilmesi gibi. Bağlantı tekniklerinde de bu türden beceriler yakalamak olasıdır.

Toplanıp oturduk,
tam ortamızda

hoş kokulu bir erik ağacı,
sohbet ve kahkahalar.

Çalı bülbülünün canhıraş sesi
uyarıdır uyuklayan dünyaya.

Sabah sis-pus ya,
pipomdan çıkan duman
savruluyor yine de.

Tahtırevancılar geçti demin
tozu dumana katıp.[13]

Burada bağlantılar, zeki yorumlar ve ustaca aktarımlar (Başo'nun *kokoro-zuke* dediği şey) yoluyla yapılmıştır. Teitoku'nun mekanik bağlantılarına kıyasla mutlak bir gelişmedir bu, çünkü hem insan zihnine daha özgür bir işleyiş kazandırılmış, hem de yeni bir şiir dünyası kurulmuştur. Ama yine de, Soin ve öğrencilerinin şiirlerinde yaşamsal bir şeyler eksiktir ve bu da, yapıtlarının bayağılaşması ve saçmalaşması ile iyice anlaşılır. Bunun farkına varıldığı bir sıralar –o sıralar Gonsoi (1650-1722) ve Onitsura (1661-1738) şiiri bayağılıktan kurtarmaya çabalıyordur– ustamız Matsuo Başo (1644-94) dehasıyla *haiku*'yu yüceltme yolundadır. Sogi'nin ciddiyeti ve inceliği ile Soin'in enerjisini ve özgürlüğünü kucaklayan bir şiirdir bu – Başo'nun ölümünden yüzlerce yıl sonra bile hâlâ okunan ve belki de insanlık tarihinin her döneminde okunacak bir şiir.

Başo 1644'te Iga elinin (şimdi Mie ili) Ueno kentinde doğdu. Babası Yozaemon, kuşaklar boyunca kente egemen olmuş Todo ailesinin hizmetinde bir *samurai* idi. Başo'nun iki ağabeyi, bir ablası ve üç kız kardeşi vardı. Ailenin maddi durumu pek iyi değildi ve söylentiye göre, babası çevredeki çocuklara okuma-yazma öğreterek ailenin gelirini arttırmaya çalışırdı. Başo'nun çocukken adı Kinsaku idi, büyüyünceye dek bir süre Toşiçiro, bir süre de Çuemon diye çağırıldı. 1653'te, Başo henüz dokuz yaşındayken, Todo'larm hizmetine alındı. Resmen hizmetkâr kadrosunda görünüyordu, ama aslında genç prens Yoşitada'ya ders arkadaşlığı yapacaktır. Yoşitada, Başo'dan yalnızca iki yaş büyüktü, böylece iki çocuk ara-

sında kısa sürecek, ama olağanüstü içten bir dostluk başladı. 1655'te Başo'nun babası öldü.

Doğuştan narin yapılı olan Yoşitada, savaş sanatlarından çok, yazın sanatlarına ilgi duyuyordu. Başo ve Yoşitada, Teitoku'nun en yetkin öğrencilerinden biri olan Kigin'den (1624-1705) bağlantılı koşuk öğrendiler. Yoşitada'nın iyi bir şair olduğu sanılıyor, çünkü kendisine Sengin mahlası verilmiştir, yani mahlasında ustasının adında bulunan bir hece vardır. Başo'nun o günlerdeki mahlası Sobo'dur. 1664'te *Sayono-nayakama Şu* adlı bir güldestede yayımlanan şu iki şiiri (*hokku*) onun kayıtlara geçen ilk yapıtlarıdır:

Ay ışığında han
zor görünüyor yoldan,
'Burdan gel,' diye
buyur ediyor hancı.

Kuru kiraz ağacı
dişsiz yaşlı bir kadın gibi
anarak gençliğini
çiçeklerle donanmış.

Bu şiirlerde Teitoku'nun hesaplı biçeminden ağır etkilerin açıkça görüldüğünü söylemeye hacet yok. 1665'te Sengin, şair dostlarıyla birlikte Teitoku'nun onüçüncü ölüm yıldönümü anısına yüz şiirlik bir bağlantılı koşuk hazırlar. Başo diziye onyedi şiirle katılır, bu şiirler de yukarıda sunulan iki örnektekine benzer bir biçemle yazılmıştır.

Sengin 1666'da, yirmibeş yaşında ölür. Sengin'in bu erken ve beklenmedik ölümüyle müthiş sarsılır Başo. Yaslı babanın buyruğuyla Koyasan'a giden Başo orada Sengin'in ölüm tabletini kutsatır, dönüşünde hizmetten bağışlanmasını diler. İzin verilmez, o da Kyoto'ya kaçar.

Başo'nun bundan sonraki beş yıl süresince Kyoto'da ne yaptığı pek bilinmiyor. Genel kanı, Kinpakici Tapınağı'nda çile doldurduğu, Kigin'den Japon klasikleri, İto Tanan'dan Çin klasikleri, Kitamu Unçiko'dan hat sanatı dersleri aldığı yolundadır. Başo'nun Kyoto'da geçirdiği günlerde yazdığı şiirlerdeki özgürlük havası hemen fark edilir. Örneğin,

İki dertli yıldız,
dertli Temmuz göğünde
buluşamayan.

Her yanda şu sırnaşık
çalı yoncaları,
pek terbiyesizler,
ama pek de güzel.(14)

Şu acı acı öten guguk
kayadaki açelyayı
dilinden damlayan kanla
boyamış olsa gerek.

Cuteini ile olan ilişkisinin de bu yıllarda başlayıp bittiği sanılıyor. Bu kadın hakkında bilinenler, Başo'nun gençliğinde onunla bir süre birlikte yaşadığından öte gitmiyor. Her ne olduysa, şurası kesindir ki, Kyoto'da geçen yıllar verimli olduğu kadar fırtınalıdır da.

1671'de Başo yurduna döner, ertesi yıl da *Kai Oi* adlı ilk güldestesini Ueno kentindeki Tenman Tapınağı'na teslim eder. Gülteste, *hokku* çiftleri halinde düzenlenmiştir, yine her çift Başo tarafından karşılaştırılmış, yargılanmış ve eleştirilmiştir. Örneğin,

Yıllardan sonra
Şu orağın çentiği-
ah, güzelim kiraz.

Gel de bir bak
kirazdaki nakışa,
süslü kimonolu dostum,
ihtiyar Cimbe.

'Yıllardan sonra,' diye başlayan ve kiraz ağacını öven ilk şiir Rosetu'nundur. (15) Böyle bir şiir her tür kompozisyon için örnek niteliktedir. İkinci şiir ise benim; Cimbe kiraz ağacını görürse, kimonosunun rengini atacağı fikri işlenmeye çalışılıyor. Şiirdeki yapı da, söylem de gevşek, ama şiirin tüm güzelliği de bundan kaynaklanıyor. Böylece, artık kendi şiirimi ye-

rebilirim. Cimbe'nin yumuşak başıyla orağın keskin ağzı birbirlerine hiç yakışmıyorlar.

Kuşkusuz, Başo'nun bu yargısında dürüst olmadığını düşünebiliriz, ama bu güldesteyi hazırlarken pek tutkulu olduğu da kesindir. Böylece, 1672'de yurduna yaptığı kısa bir ziyaretin ardından, Tokugava hükümetinin merkezi olarak parlayan Edo (Tokyo) kendine gidip yerleşir. O günlerde aldığı bu karar, arkasında bıraktığı şiirle ifade edilir:

Artık ayrıyız dostlar
bulutlarda birbirini yitiren
yaban kazları gibi.

Kyoto'nun tersine, Edo daha canlı ve gelişen bir kenttir, etkinliklerle dolu bir havası vardır. En azından ilk üç beş yıl boyunca Başo'nun Edo'da ne yapmak istediği belli değildir. Dostları ve hayranlarıyla birliktedir, birtakım karışık işlerle uğraşır. Bu karanlık yıllarda bile, Edo'nun şiir çevrelerinde kendisine bir yer edinir; 1675'te Soin, Osaka'dan Edo'ya geldiğinde kendisi ile birlikte bağlantılı koşuk yazma üzere çağırdığı şairler arasında Başo da vardır.

Soin ile karşılaşması, Başo'nun yaşamında bir dönüm noktası olmalı ki, bu karşılaşma üzerine mahlasını Sobo'dan Tosei'ye çevirir. Bir yıl sonra yazdığı bir bağlantılı koşukta Soin'in etkisiyle birlikte ona duyduğu derin saygı da görülmektedir.

Bu erik ağacının altında
kara bir boğa bile öğrenir
neşe dolu bir bahar
şarkısı söylemeyi.

Bu ses insan sesi
kurbağa korosu değil.

Bahar yağmuru
serpiliyor dünyaya,
hafiften, yumuşacık.

Çamurlarda taze sürgünler
sirkeli fasulye ezmesi gibi.[16]

Yukarıdaki devinim özgürlüğü Soin ve okuluna özgüdür. İlk şiirde Boşo kendisini kara bir boğaya benzetmekte ve şiirsel esin kaynağı olan erik ağacına, yani Soin'e karşı duyduğu hayranlığı dile getirmektedir. İkinci şiirde ise, bu kez de Başo'nun bir öğrencisi onu böyle bir şiir yazdığı için övmektedir. Başo, Soin'den alçakgönüllü ve yapmacıksız bir günlük yaşamın imgeleriyle yaratılan şiiri öğrenmiştir. Şu sözleri buna kanıttır:

> Bahar yağmurunda yeşil bir söğüdü betimlerseniz yüksek düzey bağlantılı koşuk için yetkin bir şey yapmış olursunuz. Ama, aşağı-düzey bağlantılı koşuk için, örneğin çeltik tarlasında çamur yılanları yakalayan bir karga gibisinden, daha gündelik imgeler kullanılmalıdır.

Başo'nun şöyle dediği de bilinmektedir: "Ama Soin'e kalırsa, biz hâlâ ihtiyar Teitoku'nun salyalarını yalamaktaydık."

1676 yazında kısa bir süre için yurdunu ziyarete gelir, yanında şu şiirle:

Edo armağanı getirdim
eve yelpazemle-
soğuk bir yel,
Fuci Dağı'ndan.

Hemen ardından Edo'ya döner ve yoğun bir biçimde şiir yazmaya koyulur, çok sayıda şiiri çeşitli güldestelerde yayımlanır. Ayrıca, salt onun ve öğrencilerinin şiirlerini içeren güldesteler de yayımlanmaya başlar, bunlardan *Edo Sangin, Tosei Montei Dokugin Nicu Kasen, İnaka no Kuavase* ve *Tokivaya no Kuavase* sayılabilir. Sonuç olarak Başo'nun bu dönemdeki şiirleri yine de Soin'in şakacı tonunu ve ustalıklı biçemini yansıtmaktadır. Bunlardan bazıları:

Erkek kedinin biri
yoluk çalıdaki
delikten geçip gitti
buluşmaya yavuklusuyla.

Dün olaysız geçti,
tabak tabak tatsız tuzsuz
balık çorbası içtiysem de.

Aah, bahar geldi,
bahar geldi ah bahar,
bahar bahar ah.

Ama Başo uzun süre böylesine bir 'yüzer-gezer dünya'nın atmosferiyle yetinemezdi. İçinde bu atmosfere başkaldıran bir şeyler vardı. 1680'de Başo'nun hayranlarından Sampu[17] Fukagava'da Sumida Irmağı'na yakın, oldukça gözden ırak bir yere onun için bir ev yaptırdı. Aynı yılın kışında bir başka öğrencisi de ona bir Başo (bir tür muz) fidanı armağan etti. Başo bu ağaca daha en başından özel bir bağlılık duymuş ve şöyle demiştir:

Başo fidanını
diker dikmez bahçeme,
körpe çalı yoncalarından
bir anda nefret ettim.

Ve yine, bu ağaç için yıllar sonra yazdıkları:

Başo ağacının yaprakları bir harpı kaplayacak kadar geniş. Rüzgârla kırıldıkları zaman, bana kuyruğu kırılmış bir turnayı anımsatıyorlar, yok eğer yırtılmışlarsa, rüzgârda parçalanmış bir yelpazeyi. Ağaç çiçek açıyor, evet, ama bildiğimiz çiçekler değil bunlar, gösterişli bir yanları yok. Ağacın gövdesine henüz balta değmedi, tabii, yapım için bir işe yaramadığından. Ağacı seviyorum, bu hiçbir işe yaramazlığından ötürü... Dibinde oturuyorum, üstünde uğuldayan rüzgârı ve yağmuru dinliyorum.

Bu olay da Başo'nun yaşamında bir dönüm noktası olmalı, çünki bu adı önce evi için kullandı, daha sonra da kendisine mahlas olarak aldı.

Irmak kıyısındaki bu evde sürdürdüğü yaşamı Başo için dış görünüşte huzurlu gibi görünmesine karşın, içten içe acılarla dolu

olmalı, burada oturup bir başına yoğunlaştıkça, kendisini kuşatan dünyaya isyanı artar. Bu müthiş ruhsal acıların ilk belirtileri bu evden ayrılmasından çok kısa bir süre sonra yayımlanan *Azuma Nikki*'de, *Haikai Ciin*'de ve *Musaşi Buri*'de topladığı şiirlerde görülür. Bazıları şunlardır:

Bir karga kondu
kuru bir dala,
çöküyor güz akşamı.

Bir kurt oyuyor
kestane ağacını
ay aydınlığında.

Karlı bir sabah,
oturmuş bir başıma
çiroz kemiriyorum.

Rüzgâr uğulduyor bu gece
Başo ağacının tepesinde,
damdan damlayan yağmur
leğende çın çın ötüyor.

Gece karanlık,
oturmuş ağlıyorum,
kürekler suyu dövüyor,
donuyor barsaklarım.

Başo bu acılı günlerinde Rahip Bucço[18] ile tanışır ve onun gözetiminde Zen yoğunlaşması çalışmalarına başlar. Başo'nun tam aydınlanmaya kavuşup kavuşmadığı belli değildir, çünkü sürekli olarak, bir ayağının bu dünyada, ötekinin öbür dünyada olduğunu yineleyip durur. Ama artık dünyaya daha önce hiç görmediği bir bağlamda bakmaya başladığından kuşkumuz yoktur.

1682'de evi yapılalı henüz iki yıl olmuşken, Edo'nun büyük bir kısmını kül eden bir yangında elden gider. Evsiz kalan Başo, Kai elinin (şimdi Yamanaşi ili) bir köyü olan Hatsukari'deki dostu Rokuso Gohei'nin[19] yanına sığınır. Bu felaket onu ciddi olarak sars-

mıştır. 1683 yazında Edo'ya döner dönmez yayımladığı *Minaşi Guri*'de *(İçi Boş Kestane)* topladığı şiirlerine umutsuzluk diyebileceğimiz bir şeyler egemen olmuştur.

Kirazdan, her şeyden bıkıp
oturdum çamurlu *sake*'nin
Ve kara pirincin başına.

Kim olabilir ki,
solan güne üzülen,
boş verip hışırtısma
sakalında rüzgârın?

Lağım faresi acıyla
donmuş su içiyor,
ferahlaması boşuna
kurumuş boğazının.

Umutsuzluk sözcüğü Başo'nun o zamanki zihinsel durumunu tam açıklayamaz, bu yıllarda zihni önemli bir gerçek üzerinde derin yoğunlaşmalarla aydınlanmakta ve kendi öz-benliğini bulmaya çalışmaktadır tutkuyla. O dönemdeki durumunu en iyi kendi yazdıklarından öğrenebiliriz:

> Zihnimizin baş köşesinde tutmamız gereken en önemli şey, doğru anlayıştır ve anladığımızı gündelik yaşantımıza yöneltip, güzelliğin gerçeğini orada aramaktır. Her an için, ne yaparsak yapalım, unutmamalıyız ki, o yaptığımız şeyle, şiir demek olan sonsuz benliğimizin mutlaka bir ilişkisi vardır.

Söylemesi kolay, ama yapması zor; Başo'nun 1680-83 döneminde yazdığı şiirler Soin'in ustalıklı biçeminin birer yan-tonları olmaktan tümüyle kurtulmuş değildir, ama Başo'nun yol aldığı yönü göstermektedirler – bir başına, adım adım, yardımsız, kendi acılarıyla kıvranarak.

1683 yazında annesi ölür ve aynı yılın kışında dostları ve öğrencileri onun için Fukagava'da bir ev yaptırırlar. Bunun üzerine Başo şöyle yazar:

Duyup rastlantıyla selamı,
eski benliğim yine
yerleşti bu yeni eve
iri bir meşe gibi.

Ama Başo bu evde fazla kalmayacaktır, 1684 yazında büyük gezilerinden ilkine çıkar. (İzlediği yollar sayfa 109'daki Harita 1'de gösterilmiştir.) Bu gezinin canlı anıları *Mezarsız Bir İskeletin Notları*'nda *(Nozaraşi Kiko)* anlatılır.

Başo'nun yazdığı gezi notları okunurken, o günlerde Japonya'da bir yerden bir yere çok zor ve tehlikeli koşullar altında gidilebildiği ve pek az insanın böyle zevk için ya da vakit geçirmek amacıyla yollara düştüğü de unutulmamalıdır. Dahası, yukarıda da açıkladığım gibi, Başo bu geziden hemen önceki acılı yıllarında kendi öz-benliğini arama aşamalarından geçiyordu, öyle ki, evinden ayrıldığı zaman, önünde bu geziye çıkmaktan başka bir seçeneği kalmadığını düşünmektedir. Açıkçası, Başo bu geziden önceki birkaç yıl boyunca tek tek dünya bağlarından sıyrılmakla uğraşmıştır ve artık, onu kuşatan ve içine yerleşmiş kendi öz-benliğinden başka sıyrılacak bir şeyi kalmamıştır. Bu benlikten de sıyrılması gerekti, yoksa ("şiir demek olan sonsuz benlik" diye yukarıda sözünü ettiği) gerçek kimliğini geri alamayacaktı. Bu son hedefine ulaşmak için, yolculuk yapmakta zayıf da olsa bir umut ışığı gördü ve "yol gereksinimlerine boş verip, esrimiş bir halde" evinden ayrıldı.

Bu trajik duygu, *Mezarsız Bir İskeletin Notları*'nın giriş pasajında çok güzel ifade edilmiştir. Fakat, bütün olarak bakıldığında, bu çalışması eksiksiz bir yapıt sayılamaz, çünkü hâlâ benliğinin baskısı duyulur – çünkü sağa sola saçılmış kaba kişisel duygular yapıtın şiirsel dünyasına girmemizi engeller. Yapıt, düzyazı ile *haiku* karışımı olan *haibun* biçeminde yazılmıştır, ama şiirle düzyazı pek iyi bağdaştırılamamıştır. Düzyazı bazan *haiku*'nun bir açıklamasından öteye gitmez, bazan da, *haiku* düzyazıdan yalıtılmış, kalakalır ortada, hele yapıtın sonunda düzyazı unutulmuştur sanki. Bu yanlışlarına karşın yapıt dikkatli okuyanlar için ödüllendiricidir, çünkü kendi benliğinden sıyrılmaya çalışan ve neredeyse buna ulaşan bir adamın yapıtıdır bu, çeşitli yerlerinde yazarın gerçek kimliğini

bulduğu kısa anları yansıtan güzel şiir ve düzyazı parçaları vardır. Aslında, *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Başo'nun olgunluk biçeminden ilk pırıltıları gördüğümüz yapıtıdır.

Dokuz ay kadar yollarda dolaştıktan sonra, 1685 yazında Edo'ya gelir, evine yerleşir. 1684'te daha henüz Nagoya'dayken, çok önemli bir güldeste yayımlanır. *Fuyo no Hi (Kış Günü)* adlı bu yapıt toplam olarak yedi tane olan *Başo'nun Büyük Güldesteleri'*nin *(Başo Şiçibu Şu)* ilkidir. Başo'nun bu güldestede yayımlanmış (aşağıda örnekleri sunulan) bağlantılı koşuğuyla, 1676'da yazdığı, Soin'in etkisindeki bağlantılı koşuğu karşılaştırılır ise, şairin on yıldan az bir sürede aldığı manevi yolun uzaklığı anlaşılabilir.

İçim şiir denen
çılgınlıkla dolu,
sendelerim Çikusai gibi,
rüzgârın çığlığına karşı.[20]

Kim bu böyle hızla koşan,
şapkasında kamelyalar?

Solgun seher göğü altında,
meyhaneci gibi davransın diye
üsteliyorum su görevlisine.

Gelen müşterinin atı dimdik,
çiyle nemli başını sallıyor.[21]

Başo'nun özel bağlantı tekniklerine daha sonra değineceğim, ama yine de burada şiirin devinimindeki inceliği vurgulamalıyım. Soin'in etkilerini görmek hâlâ olasıdır, ama ustalığın, özenmenin yerini daha derin ve dingin bir şey almıştır – belki de, en doğrusu, insan erdemi olarak tanımlanabilecek bir şey.

1686'da iki güldeste, *Kavazu Avase (Kurbağa Yarışması)* ile *Haru no Hi (Bahar Günü)* yayımlanır. İlkinde Başo ile öğrencilerinin kurbağalar üzerine yazdıkları şiirler toplanmıştır, diğeri ise *Büyük Güldesteler*'in ikincisidir. Bu iki güldestenin önemi, Başo'nun en iyi şiiri olarak bilinen bir şiiri içermiş olmalarıdır. Yazımın başına koy-

duğum şiirdir bu, ama bir kez daha, bir öğrencisinin [22] yorumu ile birlikte aşağıya alıyorum.

Bozup sessizliğini
durgun gölcüğün,
daldı suya kurbağa-
derinden bir ses.

Ustamız bu şiiri bir bahar günü yazmış. Edo'da, ırmak kıyısındaki evinde, çiseleyen yağmurda kuğurdayan bir kumrunun yumuşak sesine dalmış, oturuyordur. Hafif bir rüzgâr eser, arada bir-iki kiraz çiçeği süzülür yere. Mart'ta sıkça karşılaştığınız günlerden biridir, sonsuza dek sürsün istersiniz. Arada sırada bahçede suya atlayan kurbağalar duyuluyordur. Ustamız derin bir yoğunlaşmaya dalmıştır, ama sonunda şiirin son kısmını söze döker:

daldı suya kurbağa-
derinden bir ses.

Orada onunla birlikte oturan öğrencilerinden biri[23] ilk kısmı için şunu önerir:

Sarı güller
arasından

Ustamız bir vakit düşünür, sonunda şuna karar verir:

Bozup sessizliğini
durgun gölcüğün

Öğrencinin önerisi, açıktır ki, canlı ve güzeldir, ama ustamızın deyişi daha yalın ve daha büyük bir gerçeğin ifadesidir. Ancak evrenin gizemli derinliklerine inenler böyle bir deyiş söyleyebilirler.

Geçmişte bu şiir üzerine pek çok yorum yapılmış ve sanırım, şiirsel kaynakları en ince ayrıntısına dek irdelenmiştir. Fakat bu şiiri yine de Başo'nun olgunluk biçemini tartışmak için kullanabiliriz.

Bu şiirde dikkati çeken şey, bence en küçük bir simgesellik bile hissetirmeden simgesel oluşudur. Şiir, yüzeysel anlamda, bir kurbağanın eylemini ve bu eylemin sonrasındaki etkiyi betimlemektedir, bu bakımdan yetkin bir nesnellik örneğidir. Oysa şiire yeterince yoğunlaşılır ise, betimlenen eylemin yalnızca dışsal bir eylem olmadığını, içte de var olduğunu ve gölcüğün aslında şairin zihnine tutulmuş bir ayna olduğunu kavramak olasıdır. Başo bunu şöyle açıklamaktadır:

> Çam ağacını öğrenmek istiyorsanız çam ağacına, bambuyu öğrenmek istiyorsanız bambuya gidin. Ve bunu böyle yaparken kendi kanılarınızı bir yana bırakmalısınız. Yoksa kendi kendinizi koşullandırır ve öğrenemezsiniz. Konunuz ve siz bir olduğunuz zaman şiiriniz de kendiliğinden oluşacaktır, yani konunuzda gizli pırıltılar ararken derin derin daldığınız bir zaman. Şiiriniz ne denli güzel söylenmiş olursa olsun, duygularınız doğal değilse –konunuz ve siz ayrı düşüyorsanız– şiiriniz gerçek şiir değil, yapmacık olacaktır.

Bazıları, Başo'nun bu ilkeyi tam bu kurbağa şiirini yazdığı anda kavradığını söylerler ki, buna inanmak oldukça zordur. Öte yandan, Başo'nun olgunluk biçemiyle yazdığı tüm şiirlerin bu ilkeye dayandığını söylemek de abartma olur, çünkü Başo'nun kendisi de şiirde kalıcı, değişmez bir öğe *(fueki)* olduğunu söylerken kafasından geçen yine budur.

Artık, kaba saba kişileştirmeler ve özenli dramatize etmeler tümüyle kalkar şiirlerinden. Üç şiir daha:

Dolaştım durdum
gölü çepeçevre
ay ışığında
sabaha kadar.

Bir ateş yak dostum, çıtırdasın,
bak ne göstereceğim sana:
kocaman bir kartopu.

Ta akşama dek
durmadan öttüyse de,

tarlakuşu hızını
almışa hiç benzemiyor.

1687 güzünün başlarında, Başo *Kaşima Tapınağı*'na kısa bir yolculuk yapar. *Kaşima Tapınağı'nı Ziyaret (Kaşima Kiko)* adlı yapıtı çok kısa bir çalışma ise de, dikkatle düzenlenmiştir; yapıtın ortalarına doğru tırmanma gerçekleşir (daha doğrusu bir ani düşüş, Başo o alaycılığıyla okuyucuyu şaşırtmaya bayılır.) Biraz dindarca olan atmosfer ise ona Zen eğitimi veren Rahip Bucço'ya karşı bir minnet duygusundan kaynaklanmış olmalıdır. Bu yapıt dingin güzelliği ve Japon antik çağlarını andıran tadıyla Başo'nun gezi notları arasında özel bir yer tutar.

Başo, Kaşima Tapınağı'na yaptığı ziyaretten evine döndükten hemen sonra ikinci büyük gezisine çıkar. Bu kez onbir ay kalır yollarda; izlediği yol aşağı yukarı ilk gezisindeki yol gibidir (Bakınız: Harita 2, sayfa 110) Bu yolculuktan iki gezi notu çıkar, *Yolculukta Yıprannış Bir Çantanın Notları (Oi no Kıbomi)* ve *Saraşina Köyünü Ziyaret (Saraşina Kiko).* Bu iki yapıttan ilki Edo'dan Suma'ya kadarki yolculuğunu, ikincisiyse evine geri dönerken ana yoldan sapıp konakladığı Saraşina köyünde (şimdi Nagano ilinde) geçen olayları kapsamaktadır.

Sanat açısından bakıldığında, *Yolculukta Yıprannış Bir Çantanın Notları* daha önceki gezi notlarına kıyasla büyük bir ilerlemedir. Başo, *Mezarsız Bir İskeletin Notları*'nın yazdığı günlerde, yukarıda da değindiğim gibi, benlik arayışlarıyla, acılarla dolu yılları henüz geride bırakmıştı ve kimliğini doğada aramakla meşguldü. *Yolculukta Yıprannış Bir Çantanın Notları*'nda artık kendisiyle malzemesi arasına belirgin bir sanatsal uzaklık koyduğunu görüyoruz. Yapıtın sonunda, Suma Kumsalı'nı betimlediği pasajların asıl güzelliği, o traji-komik etkisinden kaynaklanmaktadır. Ama, yapıt yine de hatasız değildir. Bir kez, Başo gezinin üzerinde çok fazla durmuştur – neden yola çıkıyor, gezi notlarını neden yazmak istiyor, vb. Bu sözler, kuşkusuz, eleştirmenler ve yaşamöykücüler için çok değer taşıyabilir, ama yapıtın tümel etkisine herhangi bir katkıları olduğu söylenemez. Aslında, *Yolculukta Yıprannış Bir Çantanın Notları*'nda bir çeşit 'ön çalışma' havası sezilir, bu yapıt daha sonraki gezi notları için bir basamak olarak değerlendirilmelidir.

Saraşina Köyünü Ziyaret, Başo'nun gezi notlarının en kısasıdır. Yine de, *Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları*'nın sonlarındaki o traji-komik etki bu yapıtta de sürmektedir. Yapıt, özellikle o ince işçiliğiyle eşsizdir, bir mücevher gibi ışıldar.

Başo, Suma ve Saraşina'ya yaptığı yolculuktan 1688 güzünde döner ve hemen ertesi yılın baharında üçüncü büyük gezisine çıkar. Yola çıkışından kısa bir süre önce *Büyük Güldesteler*'in üçüncüsü olan *Arano (Issız Yaban Elleri)* yayımlanır. Bu güldestedeki şiirler Başo'nun yollarda bir yıl gezginlikten sonra ulaştığı zihinsel derinliği yansıtmaktadırlar.

Önce pek eğlenceliydi ya,
acıklı oldu sonra,
kararan ırmakta
karabatağın seyri.

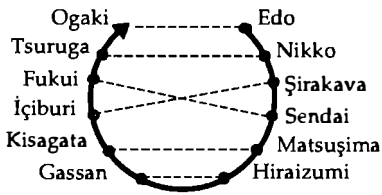
Dışarısı kar boran,
kapandım kaldım evde,
uzanıp duvarın dibine
yorgana sarınıyorum.

Başo'nun üçüncü büyük gezisi onu *Kuzeye Giden İnce Yol*'u *(Oku no Hosomiçi)* yazmaya yöneltir. Edo'dan 1689 baharında ayrılışından sonra iki buçuk yıldan çok bir süreyi yollarda geçirir (bakınız: Harita 3, sayfa 111). Yola çıkmadan önce Edo'daki evini satması da, bu yolculuktan geri dönmeyi pek ummadığı anlamını taşıması bakımından düşündürücüdür. Daha da önemlisi, alışılmış Tokaido yolunu değil, az kullanılan başka bir yolu izleyerek Kuzey'e gitmesidir. O zamanlar Japonya'da halkın gözünde Kuzey, insan ayağı değmemiş bir bölge gibiydi ve Başo için de, evrenin tüm gizemleri oralarda gizliydi. Başka bir deyişle, *Kuzeye Giden İnce Yol*, Başo için hayatın ta kendisiydi; herkes kısacık ömrü boyunca bu yoldan nasıl geçerse –yok olmaya yazgılı şeylerde sonsuzluğu arayarak– o da öyle yol aldı. Kısacası, *Kuzeye Giden İnce Yol* Başo'nun sonsuzluğu arama çabasıdır ve bu çabasında başarıya da ulaşmıştır, zamanın akıp gidişine karşı bize bir anıt bırakarak.

Kuzeye Giden İnce Yol'da önemli iki şey vardır. Birincisi, çeşitli-

liktir. Başo, geçerken uğradığı her yeri, bilinmeyen küçük yerler de dahil, o yere özgü bir hava içinde betimlemiştir, öyle ki, Başo'nun bir yerin ruhuna işlemek gibi sinirli bir yeteneği olduğunu söylemekle pek de abartma yapmış olmayız. Yolda karşılaştığı insanlar bile belirgin kişiliklerdir, her biri ötekilerden farklıdır, böylece okuyucunun zihninde kalıcı izler bırakırlar. Dahası, *Kuzeye Giden İnce Yol*'da Başo'nun önceki gezilerindeki tema ve konularla sıkça karşılaşırız – kuşkusuz yeni kılıklarda, ama öyle bir çeşitliliğe bürünerek ki, yapıt tek başına evren kadar geniş ve zaman kadar sonsuz bir görünüm kazanmıştır sonunda.

Kuzeye Giden İnce Yol'daki ikinci önemli şey de, bütünlüktür. Başo'nun kendi terimlerini kullanırsak, çeşitlilik yapıtın tözündeki *(citsu)* geçici ve değişen öğedir *(ryuko)*. Öte yandan bütünlük ise, yapıtın özünde *(kyo)* var olan kalıcı ve değişmez öğedir. Başka bir deyişle, bütünlük yüzeyden görünmeyen bir şeydir, ama yapıtı anlamlı bir bütünlüğe dönüştüren gizli, yaşamsal güçtür. *Kuzeye Giden İnce Yol*'daki yer adlarının bile tümel etkiye katkıda bulunduklarını görürüz. Aslında, *Kuzeye Giden İnce Yol*'un tüm yapısı, yapıta bütünlük sağlayacak her şeyi karşılayacak bir biçimde tasarlanmıştır. Örneğin gezideki önemli olayları ele alırsak, olayların doğrusal bir zamandizimine göre değil, çembersel diyebileceğim, bambaşka bir zamanlamaya göre düzenlendiğini görürüz. Aşağıdaki çizimde de gösterildiği gibi, çemberin sol yanında geçen olayların karşıtları çemberin sağ yanında yer almaktadır.

Böyle bir yorum, kuşkusuz, işi basitleştirmektir; yapıt bir bütün olarak, böylesine anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş değildir. Bununla birlikte, yapıtı dikkatle okuyan biri, Başo'nun çeşitlilik yoluyla bütünlüğe ulaşmak için harcadığı büyük çabayı görmeden edemeyecektir. Uzmanlar Başo'nun bütünlüğü sağlamak için olay-

ların doğal akışını değiştirdiğini, hatta kurgusal olaylar yarattığına işaret etmektedirler. Sonuç olarak, *Kuzeye Giden İnce Yol* çeşitliliği bozmadan bütünlüğün egemen olduğu bir yapıttır.

Kuzeye Giden İnce Yol hakkında son bir şey daha belirtmeliyim. Yukarıda da açıkladığım gibi, Başo önceki gezi notlarında düzyazı ve *haiku* arasındaki dengeyi sağlamakta pek başarılı olamamıştı. Bu gezi notunda ise *haibun* yazma sanatında öyle usta olmuştur ki, düzyazı ve *haiku* iki ayna gibi birbirlerinde yansımaktadır. Bu, Başo'dan önce hiç kimsenin başaramadığı bir şeydir; bu nedenle, *Kuzeye Giden İnce Yol* Japon yazınının bir klasiği kabul edilmektedir.

Başo büyük kuzey yolları çemberini (Oşikaido ve Hokurikudo) altı ayda aşıp 1689 güzünde Ogaki'ye ulaşır. *Kuzeye Giden İnce Yol*'un sona erdiği yerdir burası. Ama Başo 1691 kışına dek Edo'ya geri dönmez. Bu iki yıllık süreyi doğduğu kentin çevresinde dolaşarak, arada bir öğrencilerinin evlerine kısa ve mutlu ziyaretler yaparak geçirir. Bu evlerden Biva Gölü yakınındaki Gencuan (Bakışla Meskûn Ev) ve Mumyoan (Adsızlığın Evi) ile Kyoto sayfiyesindeki Rakuşişa (Dökülen Japon İncirleri Evi) sayılabilir. Rakuşişa için Başo şunları yazmıştır:

> Öğrencim Kyorai'nin[24] inziva evi Kyoto'nun hemen dışında, Şimo Saga'nın sık bambu ormanının içinde – Araşi Dağı'na da, Oigava Irmağı'na da fazla uzak değil. Sessiz ve dingin, yoğunlaşmak için ideal bir yer. Dostum Kyorai'nin tembelliğinden, pencereler boy atmış sık otlarla örtülmüş, çatı ise iri Japon inciri ağaçlarıyla kaplanmış. Uzun Mayıs yağmurlarından sonra tavandan akan yağmur sularıyla yerdeki hasırlar ve kâğıt çerçeveler[25] öyle küflenmişler ki, evde yatacak bir yer bulmak olanaksız. Eve sahibi konuğunu eve buyur ederken, güneş de alay eder gibi içeriye süzülüyor. Şöyle yazdım:
>
> Uzun Mayıs yağmurlarında,
> kil duvarda dört köşe
> bir yazı kâğıdının izi-
> yakınlarda kopartılmış.

Sözünü ettiğimiz iki yıllık dönem içinde çok önemli iki güldeste yayımlanır. Bunlar, *Büyük Güldesteler*'in dördüncü ve beşincisi olan *Risago (Su Kabağı)* ile *Saru Mino*'dur *(Maymuna Elbise)*, ilki beş adet bağlantılı koşuk içeren ince bir cilttir, ikincisi ise dörtyüz şiir *(hokku)* ve dört bağlantılı koşukla birlikte *Bakışla Meskûn Ev Üzerine Deneme*'yi de kapsamaktadır. Genellikle bu iki güldesteyle Başo'nun olgunluk biçeminin *(şofu)* doruğuna ulaştığı kabul edilmektedir. İşte bu dönemin şiirlerinden bazıları:

Havada çınlıyor adamın sesi,
yankılanıyor çamaşır tokacı
kuzeyin yıldızlarından.

Kışın bu ilk yağmurunda
maymunlar bile can atıyor
bir yağmurluk için.

Kirazın altında
bize sundukları yemekler
çiçekle kaplı.

Omi'de bir dostla
oturdum da, isteksiz
elveda dedim
giden bahara

Hiçbir şeyim olmasa da
yazları sığınacak
bir pasanya ağacım var.

O kadar da çabuk
öleceği nasıl anlaşılsın
ağustosböceğinin sesinden?

Soğukta, karanlığın dibinde
başıboş, hasta bir kaz gibi
uyukluyorum yapayalnız-
yolda geçen bir gece daha.

Rahibin biri
sabah çayını içmek için
oturmuş, sessizliğe gömülü-
kasımpatlarına karşı.

Ötüşünle garipliğimi
bana iyice duyurdun,
sen ey, ormanların
kimsesiz kuşu guguk.

Bir beyaz nergis
ve beyaz bir çerçeve[26]
ışıyorlar birbirlerinde,
sessiz, dingin odada.

Bu şiirlere yüzeyden bakılırsa, yalnızca birer betimleme gibi görünürler, ama bunların üstünde yeterince yoğunlaşıldığı takdirde, hepsinde simgesel bir nitelik olduğu farkedilir. Başo şiirdeki bu simgesel niteliği şiirin "eda"sına ve yoğunluğuna bağlı olarak ya *sabi* (yalnızlık) ya *şiori* (sevecenlik) ya da *hosomi* (incelik) olarak adlandırıyor. Bu terimlerin tanımlanmasına girişmek okuyucuyu yanlış anlamalara sürükleyebilir ise de, biz yine Başo'nun *sabi* üzerine (bir öğrencisinin ağzından [27]), dediklerine bir bakalım:

> *Sabi* şiirin rengidir. Salt yalnızlık yüklü bir sahneyi betimleyen bir şiirde olması gerekmez. Bir adam sağlam zırhlar içinde savaşmaya ya da şık elbiselerle bir eğlenceye gidiyorsa ve bu adam yaşlı biri ise, onda yalnızlık olarak tanımlayabileceğimiz bir yan vardır. İşte *sabi* de böyle bir şeydir. Örneğin, bence aşağıdaki şiirde çokça *sabi* vardır:
>
> Çene çalıyorlar
> kirazın altında
> çiçek bekçileri-
> kırlaşmış şakakları.

Bir başka deyişle, şiirdeki nesnel öğenin derinine gömülü öznel öğedir *sabi*, ama şiire engin bir anlam zenginliği verir. Başo'nun olgunluk biçeminden çıraklık biçemini ve ondan önceki şairleri ayıran da, işte bu *sabi, şiori* ve *hosomi* nitelikleridir.

Yine, Başo'nun bağlantı tekniklerine dönelim. Teitoku'nun bağlantı tekniğinin sözcük çağrışımlarına *(mono-zuke)*, Soin'in tekniğinin ise zeki yorumlara ve ustaca aktarımlara *(kokoro-zuke)* dayandığına değinmiştim. Başo, şiirlerinde bağlantıyı bir önceki şiirin ya tadından *(nioi)* ya yankısından *(hibiki)* ya görünümünden *(omokage)* ya renginden *(utsuri)* ya da aşamasından *(kurai)* yola çıkarak yaptığını söyler. Bu kişisel terimlerin tanımlanması bizi yine karışıklığa sürükleyebilir, ama bir kez daha Başo'nun (ve yine bir öğrencisinin ağzından [28]) terimlerden biri, örneğin, *hibiki* üzerine ne dediğine bakalım:

> Bir şeye vurursanız, bir an sonra ondan bir ses gelir size, gerisin geri. Aşağıdaki çiftte örneğin, ikinci şiir birincinin tam bir yankısıdır:
>
> Paramparça oldu
> tahta döşemeye fırlattığım
> gümüş lakeli fincan.
>
> Şu zarif kavsine de bakın
> yarı çekili kılıcınızın.

Bu kısa açıklamayla bile Başo'nun bağlantı tekniklerinin imgesel nitelikli olduğu anlaşılıyor. Şiirleri birbirine nükte ya da özenle, zor kullanarak bağlamak yerine, Başo onları birbirine gemileri bağlarcasına tutturur, her şiire gezinme payı bırakarak ve imgesel uyumun zarif halatını kullanarak. Aslında Başo bu imgesel bağlantı tekniğiyle *(nioi-zuke)* bağlantılı koşuk sanatında daha önce görülmemiş bir yetkinliğe ulaşmıştır. Bu görkemli etkiye örnek olarak, *Saru Mino*'da topladığı bağlantılı koşuğun ilk şiirlerini sunuyorum:

> Kışın ilk yağmuru ile
> ne de güzel taranmış
> çaylağın sık tüyleri.
>
> Savrulan yapraklar yere kondular,
> geçip giden fırtınanın ardından.

Sabah erkenden
kabarmış ırmağı geçtim
paçalarım su içinde.

Porsuğu kaçırmaya çalışan çiftçi
çanıyla sessizliği nasıl bozuyor!

Akşam alacasında
sipsivri bir ay
sarmaşığı aşıp
ulaşıyor parmaklığa.

Açgözlü bir adam işte, bahçesindeki
en güzel armutları kendisine saklıyor.[29]

İşte bu şiirlerde, hem Sogi'nin başyapıtındaki ciddiyet ve incelikle, hem de Soin'in en iyi şiirlerindeki özgürlük ve enerjiyle kıyaslanacak bir şeyler vardır.

Başo, iki buçuk yıl süren ikinci gezisinden 1681 kışında Edo'ya döner ve ertesi yıl baharda ona oturması için bir ev daha yaptırırlar. Başo bu evde iki buçuk yıl oturur. Fakat çeşitli nedenlerle bu dönem Başo için mutsuz geçer. 1683'te yazdığı ve tam bir inzivaya çekilmeye karar verdiğini ilan eden bir denemesinde, duyduğu can sıkıntısının olağanüstü boyutlarını şöyle açıklar:

Biri bana konuk gelse, sözlerimi boş yere harcıyorum. Ben başkalarına ziyarete gitsem, onların vakitlerini boşa harcıyorum. Böylece, Sonkei ve Togoro örneklerinin ardından, artık yaşamımı tam bir inzivaya çekilerek sürdürmeye karar verdim. Artık dostum yalnızlık, servetim de yoksulluk oldu. Ellisine gelmiş biri olarak, bu disiplini sürdürmek zorundayım.

Artık kapım yalnızca
sabah güzelliklerine açık,
öğleye doğru sürgülüyorum
içerden sıkı sıkıya.

Edo'da geçen bu iki buçuk yılın ürünleri *Fukagava Şu (Fukaga-*

va Güldestesi) ve *Sumidavara (Kömür Çuvalı)* adlı güldestelerdir. *Sumidavara, Büyük Güldesteler*'in altıncısıdır. Başo'nun bu dönemde yazdığı şiirlerde zaman zaman gülmece tadı veren – o, buna *karumi* (hafiflik) der ama çoğu kez de insanı kasvete boğan, tuhaf bir yaşamdan kopuş havası vardır. Örneğin,

Verandanın kıyısına
konan çalı bülbülü
pirinç pastalarının
üstüne pisliyor.

Dindi haykırışları
damda kedinin,
doldu yatak odama
yumuşak ay ışığı.

Küllenmiş ateşte ısınırken,
gölgesini gördüm konuğun
duvarda birden.

Göle düştü sesi
guguk kuşunun
yüzüyor ordan oraya.

Kış gününde evinde
hapsolmuş bir adamı
bekliyor bir yaşlı çam
altın sarısı bir çerçevede.(30)

Göz açıp kapayana dek
bahar güneşi doğdu
patikanın üstünden-
tatlı bir erik kokusu.

Yağmur çiseliyor
söğüdün beş on metre
üstündeki gökten.

1694 baharında Başo sonuncu büyük gezisi için yola çıkar. Bu kez

niyeti, gidebilirse, Japonya'nın güney ucunu gezmektir. Artık elli yaşına gelmiştir ve sağlığı da pek iyi değildir. Bu gezi üzerine yazdığı şiirlerde ölümün gölgesi gezinmekte gibidir:

"Gel," diyor güz,
oysa yüreğim
üç beş hasır serili
ılık bir odadan yana.

Son yaz gününde
soğuk kireç duvara
dayadım tabanlarımı
öğle uykusuna daldım.

Kasımpatı kokuları içinde eski
Buda heykelleri,
eski Nara kentinde.

Sokuldukça güz,
merak eder dururum,
komşum kim diye.

Başo, Osaka ve çevresinde vakit öldürürken dizanteri olduğu sanılan bir hastalığa yakalanır. Öğrencilerinden birinin [31] canlı anlatımıyla, şairin ölümünden dört gün öncesi:

Sekiz Ekim gecesi, gece yarısına yakın, ustamız Donşu'yu çağırdı başucuna. Çok geçmeden, bir kalemin tahta levha üzerinde gezinen sert tısırtılarını duydum. Bu nasıl bir mektup acaba diye merak edip baktım ki, şiirmiş. Başlığı "Hasta Yatağında" idi:

Hasta yatıyorum
yolun yarısında,
dönüyor düşlerim
kuruyan çayırlarda.

Ustamız daha sonra beni çağırdı ve aklında, şöyle biten bir şiir olduğunu söyledi:

durmadan, durmadan
dönüyor düşlerim.

Ve bana hangisini yeğlediğimi sordu. Bu deyişten önce neler olduğunu bilmek istedim tabii, ama soruma yanıt vermek için düşünmek onu yoracak, rahatsız edecekti, ben de ilk şiiri yeğlediğimi söyledim. Ona o soruyu sormadığım için şimdi nasıl pişmanım, ama artık o güzel şiirin tümünü bilmemiz olanaksız.

Böylece, Japon yazınının büyük dehalarından biri 12 Ekim 1694'te dünyamızdan ayrıldı. Ölümünden beş yıl sonra *Büyük Güldesteler*'in sonuncusu olan *Zako Saru Mino (Maymuna Elbise'nin Devamı)* ile son bir iki yıl içinde yazdığı şiirler yayımlandı. Neyse ki, yapıtlarının tümü elimizdedir, böylece bu büyük insanın iç derinliklerine bakma olanağı bulabiliyoruz.

Nobuyuki Yuasa

MEZARSIZ BİR İSKELETİN NOTLARI

Yol gereksinimlerine boş verip ayın saf ışıkları altında esrimiş bir halde binlerce fersah yol katettiği söylenen o rahip[1] gibi ben de, Sumida Irmağı üzerindeki evimden ayrılıp düştüm yollara birinci Gyokyo yılının[2] Ağustos'unda, güz rüzgârlarının çığlıkları arasında.

Yıkılmaya yazgılı
mezarsız bir iskelet,
dayanmıyor yüreğim
esen acı rüzgâra.

Edo'da geçen
tam on güzden sonra
gönlüm yine
yurdumdan yana.

Hakone sınır kapısını yağmurlu bir günde geçtim. Dağlar bulutların ardında, derinlere gömülmüştü.

Bir bakıma,
pek eğlenceliydi
Fuci Dağı'nı görememek
sisten yağmurdan.

Bu yolculukta Çiri[3] adlı kibar bir genç var yanımda, kendince bana hizmet etme görevi üstlenmiş, yol boyunca benim için koşuşturup duruyor. Çiri kötü gün dostu, sevecen bir insan.

Fukagava'da
ustamın evinden ve
Başo ağacından ayrıldım
Fuci Dağı uğruna.

Yazan: Çiri

Fuci Irmağı kıyılarında dolanırken iki üç yaşlarında bir çocuk gördüm, kıyıda acıklı acıklı ağlıyordu. Anası babası bırakmışlardı onu buraya mutlaka. Hayatın çalkantılı sularını ırmağın hızlı akan suları kadar acımasız ve çocuğun ömrünün de sabah çiyinin ömrü kadar kısa olduğunu düşünmüş olmalıydılar. Çocuk, güzün en küçük esintisiyle dağılıp uçuşan çalı yoncası çiçekleri gibi kırılgan, bana bakıyordu; ne yazık ki pek az olan azığımı ona verdim.

Ağlayan maymunlara acıyan
eskilerin şairi ey,
güz rüzgârları karşısındaki
bu yavrunun gözyaşlarına ne diyorsun?[4]

Bu çocuk, ne olmuş da böylesine bir yoksunluğa düşmüştü? Anası mı sevmemiş, atmıştı başından, yoksa babası mı bırakmış gitmişti? Ah, yavrucağın hak etmediği bu acıların kaynağı, çok daha uzak ve muazzam bir şey bence, göklerin karşı konulmaz istemi denebilir buna. Eğer öyleyse, ey çocuk, göklere duyur sesini! Artık senden ayrılmam, yola düşmem gerek.

Oi Irmağı'nı geçmek istediğim gün, sabahtan akşama dek yağmur yağdı, kabaran ırmağı geçemedim, kaldım.

Bu yağmurlu güz günü
Edo'da dostlar gün sayıyordur,
Oi Irmağı önünde
kaldığımız günleri.[5]

Yazan: Çiri

Ve gözümün önünde olanlar:

Yol boyunca
Şaron'un gülleri

yitmekte bir bir
atın ağzında.

Birkaç fersah at sırtında, Çinli şair Tobuku[6] gibi, kamçım yanımda sallana sallana yol aldım. Kocamış suratlı bir ay gökte baygın, asılı duruyor, dağların etekleri karanlık bir çukura gömülüyordu sanki. Daha horozların ötmesine epeyce vakit vardı, ama atım Sayano-nakayama'nın dik uçurumuna gelince, gördüğüm düş birden yarıda kesildi.

At sırtında, uyur uyanık
gördüğüm düşte, uzak bir ay
ve sabah çayının buğusu.

Oradan İse'ye indim ve Fubaku[7] adlı dostumda on gün kaldım. Bir akşamüstü, karanlık çökmeden önce İse'nin dışındaki tapınağı ziyaret ettim. Tapınağın dış kapısı gölge içinde kalmıştı, kapının gerisindeki zeminde ışıklar oynaşıyordu. Orada durup uzak dağlardaki çam ağaçlarının uğultusuna kulak verdim, yüreğimin derinliklerine indiğimi hissettim.

Aysız gecenin koyu karanlığında
güçlü bir rüzgâr kucaklıyor
yaşlı sedir ağaçlarını.[8]

Ne belime madeni bir şey kuşanırım, ne de torbamdan başka bir şey asarım omzuma. Başım usturayla tıraşlı, elimde tespihim. Aslında elbisem rahip elbisesi, ama ben rahip değilim, dünya kirini üstümden atamadım hâlâ. Elbisem Budist rahiplerinkine benzediği için de, iç tapınağın bekçisi kutsal heykelin bulunduğu sunağa sokmadı beni.

Vadinin dibinde, Şair Saigyo'nun[9] inziva evini diktiği yerde, bir dere akıyor ve bir kadın patates yıkıyordu.

Görseydi eğer,
patates yıkayan kadının
şiirini bile yazardı
Şair Saigyo.[10]

Günün sonuna doğru küçük bir çayevine vardım oturdum. Kelebek adlı genç bir kadın bana küçük bir ipek parçası uzattı ve adını konu alan bir şiir yazmamı rica etti.

Nasıl tatlı bir tütsü
yanıyor kanatlarında,
zarif bir orkideye
konmuş Kelebek'in.

İnziva evinde yaşayan bir şairi ziyaret ettim.

Sarmaşık sürgünü
duvardan aşmış,
köşede birkaç bambu çağırıyor fırtınayı.

Ve sonunda, Eylül'ün başlarında köyüme vardım, ama annemin odasının önünde yetiştirdiği otlardan tek bir iz göremedim. Don yüzünden kavrulup gitmiş olmalıydılar. Ağabeylerimin yüzleri nasıl da kırışıklarla dolmuş, saçları ağarmıştı. Birbirimizi yaşıyor görünce çok sevindik. Büyük ağabeyim bir muska çantası çıkardı ve çantayı açarken bana, "Bak annenin kırağı düşmüş saçlarına. Sihirli kutuyu açınca saçları bembeyaz olan Uraşima[11] gibisin," dedi. Ben bir vakit gözyaşı döktükten sonra,

Yok olacaklar
ılık gözyaşlarımla
kırağı iplikleri.[12]

Yamato eyaletine doğru ilerlerken Katsuege eyaletinin Takenouçi adlı köyüne gittik; yol arkadaşım Çiri'nin köyü imiş. Burada birkaç gün kalıp yorgun ayaklarımızı dinlendirdik.

Sık bir bambu ormanına gömülmüş bir ev:

Ses veriyor gergin kiriş
bir lavta gibi tatlı,
ücra bambu evinde.

Futagami Dağı'nın eteğindeki Taima Tapınağı'nın bahçesinde,

belki de bin yıllık, bir çam ağacı gördüm. Gövdesi bir boğa gövdesi kadardı. Bu ağacın önünde dururken, tuhaf bir dehşet ve saygı duygusuyla doldu içim; oysa ağacın kendisi soğuk, duygusuz bir nesneydi ve Buda'nın kutsal korumasıyla bunca zaman bir baltanın kötülüğünden kurtulup gelebilmişti bugüne.

Kaç rahip, kaç sabah sevinci
yitti gitti bu çamın altında-
oysa burda yasa gibi dipdiri.

Yoşino Dağları'nda bir başıma dolaştım. Kat kat olmuş ak bulutlar tepelere yığılmış, vadiler sise ve yağmura gömülmüştü. Ormancıların dağ eteklerine yayılmış küçük küçük evleri seçiliyordu. Batıdaki bir yamaçtan çıkan bir balta sesi, doğudaki bir yamaçtan yankılanıyordu. Tapınaklardan gelen çan sesleri içimin içinde bir yerlere çarpıyordu. Eski şairlerin pek çoğu bu dağlarda yer tutmuş, tüm dünyadan yalıtılmış olarak yaşamışlar. Bu dağlar ancak Çin'deki Rozan Dağı[13] ile kıyaslanabilir.

Geceyi bir tapınağın kıyısındaki bir evde geçirdim. Gecenin koyu sessizliğinde şöyle yazdım:

Vur kadınım vur,
ama ne olur
sesini dinleyeyim bari
çamaşır tokacının.[14]

Saigyo'nun ot bürümüş inziva evi Yoşino Tapınağı'nın yüzelliikiyüz metre kadar arkasına düşüyor. Orada derin bir vadi var ve ancak yapraklarla kaplı ince bir patikadan ulaşılabiliyor. O ünlü ilkbahar, tam da şairin anlattığı gibi; billur su damlacıkları şıp şıp sızıyor her yandan.

Çok istedim dünyayı
arıtıp tozdan topraktan
yıkamak çiy taneleriyle.[15]

Hakui[16], o kötü hükümdardan kurtulup Japonya'ya gelebilseydi, ağzını bu ilkbahar sularıyla paklardı. Kyoyu[17] duysaydı bu

ilkbaharı, hemen gelir, kirli kulaklarını yıkardı. Sonunda dağdan inmeye karar verdiğimde akşam çökmeye başlamış, güz güneşinin ışıkları neredeyse yere koşut olmuştu ki, yöredeki ünlü yerleri görmekten vazgeçip doğrudan doğruya İmparator Godaigo'nun[18] anıt-mezarına gittim.

Anı denen otlar bürümüş
Anıt-Mezar'ın önünü,
geçmiş günlerin anısına.[19]

Yamato ve Yamaşiro ellerinde yol aldım, oradan Omi yoluyla Mino eline girdim. İmasu'nun ve Yamanaka'nın köylerinden geçerken, kötü yürekli Derebeyi Yoşimoto'nun[20] bahtsız kadını Tokiva Hanımın[21] mezarına uğradım. İse Tapınağı bekçilerinden Moritake[22] buraya gelip Derebeyi Yoşimoto ile mezarı gazaba boğan soğuk rüzgâr arasındaki benzerliği görmeli ve bir şiir yazıp bunları kıyaslamalıydı. Ben de şöyle yazdım:

Güz rüzgârı esiyor,
Yoşimoto'nun
taş yüreği gibi soğuk.

Fuva'da sınır kapısından geçtim.

Bir zamanlar Fuva'da
ormanlar, tarlalar,
varolan her şey-
savruluyor güz rüzgârı.

Ogaki'de Şair Bokuin'in[23] konuğu olarak bir gece geçirdim. Mezarsız bir iskelet olmaya yazgılı, Musaşino'da evimden ayrılalı beri pek çok yol katetmiştim aslında.

Hâlâ yaşıyorum
uzun bir düşün sonunda,
güz akşamı çöküyor
yolun üstüne.

Kuvana'daki Honto Tapınağı'nı ziyaret ettim.

Kış ortasında şakayıklar
ve yağmur kuşları uzaktan;
guguk kuşunu mu duyuyorum yoksa,
bu karda boranda?

Ot yastıkta yatmaktan bıkıp, gün batmadan deniz kıyısına indim.

Seher vakti, kıyıda
parmak kadar körpecik
ak bir balık parlıyor
ölümcül bir aklıkla.

Atsuta Tapınağı'nı görmeye gittim, ama tapmak ören yerine dönmüştü. Duvarlar yıkılmış, taşlarına arasından otlar fışkırmıştı. Sahipsiz kalan tapınağın oturma alanını belirleyen ipler gerilmişti orada burada ve bir zamanlar tapınakta heykelleri bulunan tanrıların adları kazınmış taşlar görülüyordu. Kara bir çalı kümesi ile aşırı boy atmış "anı"lar bende pek hoşnutluk uyandırmadılarsa da, tuhaf ve kalıcı bir izlenim bıraktılar üstümde.

Başak tutmuş
anılar bile ölü,
handa pirinç yiyorum
yanımda getirdiğim.

Saçmalık ve şiirle uğraştığı söylenen çılgın Çikusai'nin[24] yurdu Nagoya'ya giderken şöyle yazdım:

İçim şiir denen
çılgınlıkla dolu,
sendelerim Çikusai gibi,
rüzgârın çığlığına karşı. [25]

Uyuyorum ot yastıkta,
haykırıyor bir köpek
gecenin içinden
geçip giden yağmura.

Kar seyretmeye çağrılıydım.

Niye satmayayım,
kentin sayın tüccarlarına
karla yüklü şapkamı?

Yolda bir gezgin gördüm.

Bir at bile harika
bir seyirlik bu dünyada,
kardaki haline
bakmaya doyum olmuyor.

Tüm öğleden sonrasını kumsalda geçirdim.

Karanlık denizde
uçan bir kazın sesi
izleniyor yalnızca-
yumuşacık, bembeyaz.[26]

Yıl sonu gelmişti ve ben hâlâ orada burada geziniyordum.

Başımda bir başlık
ayağımda hasır sandallar,
yıl sonunu yolda karşılıyorum.

Nihayet köyüme vardım. Yeni yılı karşılarken,

Bu da kimin damadı?
Pirinç pastaları ve fujerlerle
yüklü bir inek geliyor-
İnek Yılı'nda.

Nara'ya giderken, yolda:

Bahar geldi,
adsız tepeler bile
süsleniyor incecik
sabah sesiyle.

Bir tören sırasında Nigatsudo Tapınağı'nı ziyaret ettim.

Su çekme töreni,
buz tutmuş tapmakta
takır takır yürüyor
rahipler takunyalarla.[27]

Kyoto'ya gittim, Narutaki Çağlayanı'nın yakınında oturan Mitsui Şufu'yu[28] evinde ziyaret ettim. Bir erik bahçesiyle karşılaştım:

Erik çiçeklerinden
beyaz bir örtü,
ama nerde turnalar,
dallara mı gizlendiler?

Erik bahçesinde
bir iri meşe,
çiçeklere tümüyle
ilgisiz mi ilgisiz.

Fuşimi köyündeki Saiganci Tapınağı'nda Rahip Ninko'yu[29] ziyaret ettim.

Bu kavuşma gününde
kol yenlerime dökün
sevinç gözyaşlarınızı,
ey, Fuşimi'nin şeftali çiçekleri.

Otsu'ya giderken bir dağdan geçtim.

Dağ yolunu yeğledim
ve işte bir menekşe
selam veriyor bana.

Biva Gölü'ne uzaktan bakış:

Uzak mı uzak,
kiraz çiçeklerinden hafif,

uçuşan bir serap sanki,
Karasaki'de bir çam.

Öğle yemeği için bir aşevine girdim.

Kovaya atılmış
bir dal açelya,
kadının biri geride
çiroz ayıklamakta.[30]

Bir yol manzarası:

Çiçeklere hayranmış
gibi dolanıyorlar
kolza tarlasındaki
haylaz serçeler.

Yirmi yıldan sonra, Minokoçi'de oturan eski bir dostumu[31] ziyaret ediyordum:

Çiçekle donanmış
yaşam dolu kiraz,
şimdi bir olan
iki can arasında.

İzu ülkesinin Hiru-ga-kocima köyünden bir rahip, önceki yılın güz aylarından beri tek başına dolaşıyormuş. Benim de yolculuk ettiğimi duymuş, bana katılmak istemiş ve Ovari ülkesine kadar peşimden gelmiş. Sonunda buluştuk.

Gel, yiyelim birlikte
buğday başaklarını,
paylaşalım geceleri
aynı ot yastığı.

Bu rahipten, Angakuci Tapmağı baş rahibi Daiten'in[32] bu geçtiğimiz Ocak ayında öldüğünü öğrendim, kulaklarıma inanamıyordum. Hemen Kikaku'ya[33] bir mektupla haberi ilettim.

Belleğin ötesine saçılmış
erik çiçeklerinin anısı,
bir beyaz *unohana* için
gözyaşı döküyorum.[34]

Tokuku'ya[35] verdiğim bir şiir:

Titrek bir kelebek
konmuş ak bir çiçeğe,
çırpmaya hazır kanatlarını
bir sevgilinin ardından.

Yine, dostum Toyo'nun[36] evinde konakladım. Dostumun evinden doğu ellerine doğru ayrılırken, ona şu şiiri bıraktım:

Bal emmeğe, derine
dalan arı ürperip
kaçıyor şakayığın
tüylü kuytularından.[37]

Kai ülkesinde yol alırken, dağlarla çevrili bir handa konakladım.

Ne ikram ama,
gezginci bir at için
konuksever bir handa
buğday ile doyurulmak!

Nihayet, Nisanın sonlarına doğru evime vardım. Birkaç gün dinlendikten sonra şöyle yazdım:

İyice temizlendim ama,
yine de üstümde
yolda kaptığım
bitler cirit atıyor.

KAŞİMA TAPINAĞI'NI ZİYARET

Bir güz gecesi, dolunayın ışıkları altında, Kyotolu şair Teişitsu'nun[1] Suma Kumsalı'nda gezinirken şöyle yazdığı söylenir:

> Çöktüm de bir çamın altına
> dolunayı seyrettim,
> bütün gece düşünüp
> Çunagon'un kederini. [2]

Geçen güz bir gün, zihnimde bu şairin anısı, içimde karşı konulmaz bir istek, düştüm yollara: Kaşima Tapınağı'nın dağlarında dolunayın doğuşunu seyredecektim. Bana yol arkadaşlığı eden iki kişi vardı. Biri ustasız bir gençti, diğeri de gezginci bir rahipti. Rahip, karga karası bir cübbe giymiş, boynuna kutsal atkısını dolamıştı, sırtında da Aydınlanmış Buda heykelciği bulunan portatif bir tapmak taşıyordu. Elindeki uzun asayı sallaya sallaya, herkesin önünde atıldı yola, sanki Kapısız Kapının Ötesindeki Dünya'ya serbest giriş izni almıştı. Ben de kara bir cübbe giymiştim ama, yarasa gibi kararsız, durmadan kah kuş, kah fare olmaya çabalamaktan, rahip değildim, bu geçici dünyanın bir adamı da. Evimin yakınlarından bir kayığa binip Gyotoku kasabasına gittik. Gyotoku'da iner inmez nazik bacaklarımızın gücünü denemek için at bile kiralamadan, düştük yollara.

Kai elindeki bir dostun armağan ettiği selvi şapkalar başımızda, Yahata köyünü geçip Kamagi-no-hara denen uçsuz bucaksız çayırlıklara dek durmadan yürüdük. Söylendiğine göre, Çin'de öyle geniş bir düzlük varmış ki, insan binlerce fersah ötesini bir bakışta görebiliyormuş, ama buradaki çayırlık ancak Tskuba Dağı'nın

ufka yükselen ikiz tepelerine dek uzanıyordu. Göğe iki kılıç gibi dikilen bu tepeler Çin'deki Rozan Dağı[3] ile yarışıyorlardı sanki.

Tsukuba Dağı,
karlarının güzelliğini
gizlemek için
mor urbalar kuşanmış.

Bu şiiri öğrencim Ransetsu[4], buralarda gezerken yazmış. Prens Yamatotakeru'da[5] bir şiiri ile bu dağı ölümsüzleştirmiştir. Bağlantılı koşuk güldestelerinin ilki[6] bu dağın adını taşır. Aslında, bu dağın güzelliği üstüne, *vaka* ya da *haiku* yazmadan pek az şair geçmiştir buradan.

Çevremde her yanda çalı yoncaları çiçek açmış. Onları şaşkın şaşkın seyrederken, ta Kyoto'ya dek torbasında çalı yoncası dalları götüren Tamenaka'yı[7] anıyorum hayranlıkla. Çalı yoncalarının arasından, çan çiçeği, kedi otu ve pampas gibi otlar iç içe, karmakarışık çiçek açmışlar. Orada burada geyik sesleri duyuluyor, herhalde eş arıyorlar. Çayırlarda gururla eşkinen at sürüleri görülüyor.

Gece çökmeye yakın Tone Irmağı kıyısındaki Fusa kasabasına vardık. Buranın balıkçıları ırmağa serptikleri sepetlerle som balığı avlıyorlar ve götürüp Edo pazarlarında satıyorlar. Balıkçı kulübelerinden birine girdik ve balık kokuları arasında kısa bir uyku çektik. Kalkar kalkmaz da hemen bir kayık tutup, ayın parlak ışıkları altında ırmak üzerinden Kaşima Tapınağı'na ulaştık.

Ertesi gün öğleden sonra yağmur yağmaya başladı, dolunayı görme olanağımız kalmamıştı. Tapınağın bulunduğu dağın eteğinde Komponci Tapınağı'nın eski rahibine ait inziva evinin bulunduğunu söylediler. Rahibi ziyarete gittim. Kulübedeki dinginlik, eski bir şairin deyişiyle, "derin bir yoğunlaşma duygusu" uyandırdı yüreğimde. Böylece, az da olsa, dolunayı göremediğim için duyduğum üzüntüyü unutabildim. Ama günün ışımasından az önce bulutların arasından çıktı ay. Gidip hemen rahibi kaldırdım, ardından diğerleri de onu izledi. Koyu bir sessizlikte, bulutların arasın-

dan geçmeye çalışan ay ışıklarını seyrederek ve çiseleyen yağmuru dinleyerek uzun uzun oturduk. Bu kadar yolu aşıp burada yalnızca ayın karanlık bir siluetini görmek üzücüydü ama, guguk kuşunu dinlemek için yaptığı uzun bir yolculuktan tek bir şiir bile yazamadan dönen şair hanımın[8] öyküsünü anımsayıp avundum. Bu vesileyle yazdığımız şiirler:

Ay her zaman parlaktır,
bakmaz kara, yağmura.
Sürüklenen bulutlardır
onu bize her gece
farklı farklı gösteren.
Yazan: Rahip

Hızla kayıyor bu gece ay
bulutların arasından,
inceden çiseliyor yağmur,
dal uçlarında damlacıklar.
Yazan: Tosei[9]

Tapmakta uyuduktan sonra
ayı huşu içinde
seyrediyorum.
Yazan: Tosei

Yağmur altında
uyuduktan sonra
doğruluyor bambu
bakmak için aya.
Yazan: Sora[10]

Aya bakmak, yapayalnız,
duymak saçakta
yağmurun pıtırtılarını.
Yazan: Soha[11]

Kaşima Tapınağı'nda yazılan şiirler:

Eski tanrıların çağında minicik bir filiz olmalı
şu ihtiyar çam ağacı.
Yazan: Tosei

Huşuyla, nedametle
silelim çiy damlalarını
kutsal taşın üstünden.
Yazan: Soha

Tapınağın önünde
geyikler bile diz çöküp
yakarıyorlar ağlayarak.
Yazan: Sora

Bir çiftlik evinde yazılanlar:

Yarı biçilmiş
çeltik tarlasında
bir garip turna-
güz çöküyor köye.
Yazan: Tosei

Gidip yardım etmeli
çeltik biçen köylülere
bu parlak ay altında.
Yazan: Soha

Köylü çocuk
çeltik döverken
durup aya bakıyor.
Yazan: Tosei

Bir tarlada yazılan şiirler:

Parlak renklere
boyanacak pantolonum
çalı yoncası çiçekleriyle.
Yazan: Sora

Yaz ortasında
bırakmışlar atları
çiçeklenmiş otlara,
çatlayacak hayvanlar.
Yazan: Sora

Ey çalı yoncaları,
acıyın kucak açın
bu dağ köpeklerine,
bari bu gece.
Yazan: Tosei

Eve dönerken Cicum'un[12] evinde konakladığımızda yazılan şiirler:

Dost serçeler,
buyrun uyuyun
tınazlara gömülü
fakirhanemde.
Yazan: Ev Sahibi

Yeşil sedirlerle çevrili
güzel eviniz güze gebe.
Yazan: Konuk

Ay seyretme gezimize
ırmakta bir kayığı
durdurarak başladık.
Yazan: Sora

Yirmibeş Ağustos, dördüncü Cyokyo yılı.[13]

YOLCULUKTA YIPRANMIŞ BİR ÇANTANIN NOTLARI

Daha iyi bir ad bulamadığımdan, "rüzgârlara kapılmış ruh" adını verdiğim bir şey var şu yüz kemikli ve dokuz delikli kalıbım içre, en hafif bir esintiyle bile darmadağın olup savrulan incecik bir tül gibi bir şey. Şiir yazmaya yöneltti bu şey beni yıllarca önce. Başta kendi kendine oyalanmak içindi, ama sonunda ömür boyu bir iş olarak benimsedi şiir yazmayı. Aslında, ilk şiirlerini yazmaya başladığından, beri huzura kavuşamadı bir türlü, kuşkular içinde kıvrandı durdu iki arada. Bir vakit güvende olmak istedi, bir sarayda görev aldı, bir başka vakit cahilliğinin derinliğini ölçmek için bilgin olmaya kalkıştı. Ama ikisi de yürümedi o bitmez tükenmez şiir sevgisi yüzünden. Şiir yazmaktan başka bir şey gelmiyordu elinden ve böylece, körükörüne saplandı kaldı şiire.

Geleneksel şiirde Saigyo'nun(1), bağlantılı koşukta Sogi'nin(2), resimde Sesşu'nun(3), çay töreninde Rikyu'nun(4) ve sanatında gerçek yetkinliğe ulaşmış tüm insanların sahip olduğu ortak bir şey vardır: Mevsimler boyunca doğayla uyumlu, doğayla bütünleşen bir zihin. Böyle bir zihnin gördüğü çiçektir, düşlediği aydır. Ancak barbar bir zihindir, çiçekten başka bir şey görür; bir hayvan zihnidir,aydan başka bir şey düşler. O halde, sanatçı ilk iş olarak, bu barbarlığı ve hayvanlığı yenmeyi, doğayla uyumlu olmayı ve doğayla bütünleşmeyi öğrenmek zorundadır.

Göğü müthiş belirsizlikler kuşatıp da yolculuğa çıkmaya karar verdiğim zaman, Ekimin başlarıydı. Güz yapraklarının rüzgârla savruluşunu gördükçe, yolculuğum üzerine kaygılara kapılmaktan kendimi alamıyordum.

"Yurtsuzun biri,"
diyecekler ardımdan
bugünden sonra.

Uyuyacaksın yine her gece,
Kamelyalarla koyun koyuna.[5]

Yukarıdaki ikinci şiiri, Kikaku'nun[6] evinde benim için düzenlenen uğurlama şöleninde İvakili Çotaro[7] beni yüreklendirmek için yazdı.

Şimdi kış ise de,
baharda Yoşino'nun
kiraz çiçekleri
olacak bohçanda.

Bu şiir bana Derebeyi Rozen'in[8] görkemli bir armağanıydı. Diğer dostlarım, akrabalarım ve öğrencilerim de onu izleyerek, ya ellerinde şiirler ve mektuplarla beni uğurlamaya geldiler ya da hasır sandallar almam için bana para gönderdiler. Böylece, yolculuk için hazırlık yapma derdinden kurtuldum ki, dediklerine göre bu en az üç ay sürerdi. Gerçekte yolculuk için gerekli her şeyi –kışın soğuğunda beni sıcak tutacak kağıttan bir yağmurluk, pamukla doldurulmuş bir yelek, şapka, çorap, vb.– dostlarım getirdiler. Kayık sefalarına çağırıldım, dostlarımın evlerinde, hatta kendi kulübemde düzenlenene toplantılara katıldım. Bu beklenmedik şölenlerdeki şaşaa ve tantanayı öyle kanıksadım ki, neredeyse çok önemli bir adamın yola çıktığını sanmak üzereydim.

Bilinen zamanlardan bu yana, yolculuk sırasında günlük tutma sanatı insanlar arasında çokça sevilegelmiştir. Derebeyi Ki[9], Çomei[10] ve Rahibe Abutsu[11] gibi büyük yazarlar bu sanatı üstün bir düzeye ulaştırmışlardır. Bu büyük ustalardan sonraki yapıtlar, genellikle onlara birer öykünme olmaktan öteye gidememişlerdir. Erdemde zayıf, kutsal vergiden nasipsiz benim kendi kalemim de onlar gibi çabalamakta ya, boşuna. Herkesin günlüğüne, örneğin, şu gün sabahleyin yağmur yağdı, ama öğleyin hava açtı, şu yerde şöyle bir çam ağacı gördüm ya da, şuradaki ırmağın adı şuydu diye kayıt düşmesi pek kolay bir şey; ama sizi saracak, yepyeni bir

şeyle olmadıktan sonra bunların kaydını tutmanın da hiçbir anlamı olmasa gerek. Okuyucularım, günlüğümü yolda gördüğüm şeylerin düzensiz kayıtları olarak görecekler, yüreğimde izler bırakan manzaraların kayıtları – dağda tek başına bir ev, çayırın ortasında yapayalnız bir han gibi, örneğin. Bu kayıtları okuyucularım arasında güzel sohbet konuları açabileceği, belki de benim gibi yolculuğa çıkacak kişilere yarar sağlayabileceği gibi umutlarla çiziktirdim. Ama yine de, bu kayıtlarımda, çoşkuya kapılmış birinin sabuklamalarından ya da düşlere dalmış birinin dolambaçlı sözlerinden daha öte bir şeyler olmalı, okuyucularım lütfen bunu gözardı etmesinler.

Gece Narumi'de kaldım.

Yağmurkuşu sesleri
yoğunlaşmaya çağırıyor beni,
Yıldız Burnu'nun
kararlığına doğru.[12]

Kaldığım hanın sahibi bana, Derebeyi Asukai Masaaki'nin [13] bir zamanlar Kyoto'dan gelip burada konakladığını ve kendi elyazısıyla yazdığı şu şiiri bıraktığını anlattı:

Narumi Kumsalı'nda
gönlüm enginlere kapılmış,
nasıl uzaklaşıyorum
eski başkentten.

Ben de şöyle yazdım:

Daha yolun yarısı
burdan eski başkente
tepemde yığın yığın
kar yüklü bulutlar.

Tokoku'yu[14] ziyaret etmek istedim, evi Mikava eyaletinin Hobi köyündeydi. Önce Etsucin'e[15] yollandım ve birlikte bu köye doğru yirmi beş fersah kadar yürüdük. Sonunda Yoşida'da bir hana yerleştik.

Çok soğuktu, ama
aynı odada uyuyorduk,
rahattı içimiz.

Denizden gelip yüzüme çarpan ısırıcı rüzgârlara karşı yürüyerek, Navate'nin çeltik tarlaları arasında kıvrılan ince patikayı izledim.

Soğuk kış güneşinde
dondu gölgem kaskatı
at sırtında giderken.

İrago Burnu, Hobi köyünden bir fersah kadar ötedeydi. Mikava elinden karayoluyla ulaşmak olasıydı, ama İse elinden denize açılan geçidi yeğledim. Bu geçit, *Manyo Şu* şairlerinden birini şiirleriyle İse'nin görülecek yerleri arasına girmiştir. Kumsalda çakıl taşları topladım, beyaz İrago taşı denen bu taşlar *go* oyununda kullanılıyor. Berideki Hone Dağı, şahinleri ile ünlü. Şahinler, bu güney ucuna her yıl erkenden geliyorlar. Şahinler üzerine yazılmış eski şiirleri anımsamaya çalışırken;

Umulmadık bir anda
görüyorum şahini,
tek başına dönüyor
İrago Burnu üstünde.

Atsuta Tapmağı onarılmaktaydı.

Tek bir çizik bile yok
pırıl pırıl parlayan
kutsal camın üstünde,
kar çiçekleriyle saf.

Atsuta Tapınağı'nın batısına düşen Nagoya kentine davet edilmiştim, biraz dinlenmek için oraya gittim.

Bu karlı kış sabahı
Hakone Geçidi'nden
mutlaka birileri
geçiyordur şu sıra.

Kar seyretmeye çağrılıydım.

Elbisemi çekiştirip
düzeltiyorum kırışıkları
kar seyretme şölenine
katılmaya giderken.

Şu diz boyu karda
kapaklanıp düşene dek
gitsem ah, gidebildiğimce;
bense oturmuş, seyrediyorum.

Bir dostumun evinde konuk şairdim.

burnumda bir erik kokusu,
koklaya koklaya onu
azametli bir dükkânın
saçak altında buluyorum.

Nagoya'da kaldığım süre içinde, Ogaki ve Gifu'dan gelen dostlarımla birlikte uzunlu kısalı pek çok bağlantılı koşuk yazdım.

On Aralık'ı geçeli epeyce gün sonra Nagoya'dan ayrılıp köyüme doğru yola çıktım.

Yıl sonu gelmiş ve
yine handa sefil bir gün,
herkes ev temizliğinde.

Eski bir şairin [18] Kuvana'dan gelirken neredeyse ölmek üzere bir durumdayken sığındığı söylenen Hinaga köyünde bir at kiraladım ve Değneğine Dayan da Çık Geçidi'nin[19] dik yokuşundan yukarıya tırmandım. Ata binmeye pek alışık olmadığımdan attan düştüm, semer bir yana fırladı, ben öte yana.

Bir değneğe dayanıp
geçseydim bu geçidi
attan düşme belası
gelmezdi hiç başıma.

Yukarıdaki şiiri attan düştükten sonra kapıldığım bezginlik duygusuyla hemen oracıkta yazdım, ama mevsimi belirten sözcüğün eksik olduğunu gördüm.

Şükür, yıl sonunda
yine baba ocağındayım;
göbek bağımı görünce
yaşlar boşanıyor gözlerimden.

Sona eren yıldan ayrılmak istemezcesine, Aralığın son günü geç saatlere dek içtim. Uzun bir uykudan uyandığımda, yeni yılın ilk günü yarılanmıştı bile.

Ama bir dahaki sefere
erkenden uyanacağım
tomurcuklanan baharı
karşılamak için.

İlkbahardan sahneler:

Taze bahar!
Daha dokuz günlük bir dünya-
şu tepeler, şu düzler.

Ilık bahar havası
kıştan kalma otların
üstünde ılgımlanıyor.

İga elinin Ava köyünde yüksek rahip Şunco[20] tarafından yatırılan tapmak ören yerine dönmüştü. Bu tapınağın adı Gohozan Şindaibutsuci olarak bilinir, ama bu uzun ad artık yalnızca bu tapınağın geçmişteki görkeminin bir tanığı, hepsi o kadar. Tapınağın ana yapısı tümüyle yıkılmış, yalnızca temellerinden izler kalmış. Rahiplerin barındıkları yerler çeltik tarlalarına dönüşmüş. İki metre boyundaki Buda heykelinin üstü, o kutsal yüzün eski günlerdeki parlaklığını korumak için sanki, yeşil yosunlarla kaplanmış. Tapınağın kurucusunun dimdik ayakta duran bir heykeli var, ama onu böyle çalılar, otlar bürümüş yıkıntılar arasında görmek çok

üzücü. Bu tapınağın gurur kaynağı olan birkaç kutsal sal ağacı da kuruyup gitmiş.

Taş döşemeden
yükselen sıcak hava,
ufalanmış heykelin
boyunca kıpırdanıyor.

Dalmış, seyrederken
bahçedeki kiraz ağacını,
neler geliyor aklıma
geçmişten bugüne.

İse Yamada'daki tapınağı ziyaret ettim.

Adını bilmesem de,
ağacın tatlı koku seline
kapılmış duruyorum.

Şubatta fırtınaya karşı
böyle çıplak dolaşmak
üşütürmüş insanı.

Bodaison'da:

Bu çorak dağın
anlat yalnızlığını,
ey, çapayla yabani patates
arayan yaşlı çiftçi.

Dostum Ryu Şoşa[22] ile buluşmamızda,

"Her şeyden önce bana
bu otun adını söyle,"
dedim bilgin dostuma
körpe yaprakları gösterip.

Aciro Minbu'nun[23] oğlu Setsudo ile tanıştım.

Yaşlı kiraz ağacı
körpe bir filiz vermiş,
ne güzel çiçekleri.

İse Tapınağı'nın kutsal bahçesinde tek bir erik ağacının bile olmamasına şaşırdım. Ama rahip bana bunun özel bir nedeni olmadığını, dilersem gidip, kutsal bakirelerin oturduğu evin arkasında bir başına duran fidanı görebileceğimi söyledi.

Nasıl da yaraşmış
kutsal bakirelere
şu bir başına duran
kokulu erik fidanı.

Ne bulunmaz bir nimet,
bu kutsal bahçede
bir Nirvana sahnesiyle
karşı karşıya gelmek.

Martın ortalarında artık Yoşino'ya doğru yola çıkma isteğimi gemleyemez olmuştum, açmaya başlayan kiraz çiçekleri aklımdan hiç çıkmıyordu. İrago Burnu'nda benimle Yoşino'ya gitmeye söz veren bir adam vardı, onunla[23] İse'de buluştuk. Benimle çeşitli konuları konuşmaya can atıyormuş, yolda her hizmetime koştu. Adını Mangiku-maru olarak değiştirdi, çocuksu havasından ötürü bu ad çok hoşuma gitti. Yola çıkışımızın onuruna şapkalarımıza şöyle yazdık: "Biz iki yurtsuz / yok bir yuvamız / bu sonsuz evrende."

Bekle biraz
göstereyim sana
Yoşino kirazlarını
ey selvi şapkam.

Bekle biraz
ey selvi şapkam
ben de göstereyim sana
Yoşino kirazlarını.
Yazan: Mangiku-maru

Yolculukta serbest olmayı severim, epeyce eşyamı attım gitti. Yine de sırtımda taşımak zorunda olduğum birçok şey kaldı -bir yağmurluk, bir palto, bir mürekkep karma taşı, bir yazı fırçası, yazı kâğıdı, ilaç, yemek sepeti gibi- ve bunlar pek ağır geliyordu bana. İçinde derin bir bezginlik, titreyen dizlerimi zorlayarak, tutuk adımlarla ağır ağır ilerliyordum.

Vardım kapısına
yorgun argın
mor salkımlı bir hanın.

Hatsuse'de:

Bahar gecesi,
adam çökmüş köşeye,
yoğunlaşmakta.

Rahipler dolaşıyor
yüksek takunyalarla,
bir yağmur yağıyor inceden
kiraz çiçeklerine.
Yazan: Mangiku

Kazuraki Dağı'nda:

Ev bu dağın tanrısı,
seher tomurcukları
arasından yüzünü
göster bana, ne olur?

Miva Dağı'na ve Tafu Dağı'na yaptığım ziyaretlerden sonra, Hose Geçidi'nin dik yokuşuna tırmandım.

Geçidin tepesinde
soluklanıyorum,
tarlakuşundan bile
yukarda.

Ejderha Kapısı[24] denen çağlayanda:

Ejderha Kapısı'ndan
tomurcuklu bir dal
ne hoş bir armağan
olurdu akşamcılara.

Nasıl da keyiflenirlerdi
anlatsam bizim akşamcılara,
çağlayanın üstündeki
bu çiçekten köprüyü.

Nicikko'da:

Sarı gülden yapraklar
sessizce dökülüyor
çağlayanın gürültüsünde.

Serei, Furu, Nunobiki ve Mino çağlayanlarını gezdim. Furu çağlayanından yarım fersah kadar ötede Furu Tapınağı, Mino çağlayanına giden yol üzerinde de Kaçio Tapınağı vardı.

Kiraz çiçekleri:

Her gün altı yedi fersah
sizin için yürüyorum
ey kiraz çiçekleri.

Kararan gökte
kiraz çiçekleri ve
aralarında hüzün
Yarın Açmaya Hazır.[25]

Çiçekleri savrulan
kirazın altında
kadehten içer gibi
yapıyorum yelpazemle.

Yosunlu bir kayadan billurdan bir pınar fışkırmaktaydı.

İşliyor yapraklara
ince ince bir yağmur,
beslemek için
billur pınarı.

Yoşino'da geçirdiğim üç gün boyunca, kiraz çiçeklerini günün değişik saatlerinde görme fırsatım oldu – seher vakti, akşam kararırken, sabaha karşı ay gökte solarken. Gördüklerimle çarpılmış bir halde, Şeşşoko[26], Saigyo, Teişitsu ve diğer eski şairlerin ünlü şiirlerini ana ana, tek bir şiir bile yazamadım. Her şeye karşın, bu yolculuğum şiir yazmaktan yana başarıdan yoksundu.

Koya Dağı'nda:

Duyuluyor sesi
bir köylünün dağlardan,
içimde bir sıcaklık, gözümde
tütüyor anam babam.

Rezil oldum saçlarımla,
tapınakların en kutsalında
çiçek döken bir kirazın altında.
Yazan: Mangiku

Vakanura'da:

En sonunda ardından
bakakaldım baharın
Vakanura Körfezi'nde.

Bu şiiri Kimiidera Tapınağı'ndan aşağıya, denize bakarken yazdım.

Ayaklarım acıya acıya, Saigyo gibi sürükledim kendimi, onun Tenryu Irmağı'ndan geçerken çektiği acıları düşündüm sürekli. Sonunda kiralık bir at bulduğumda, atı tarafından bir hendeğe yuvarlanan ünlü rahibin[27] düştüğü rezilliği anımsadım. Her şeye karşın, ne büyük zevkti doğanın güzelliklerini, dağlarda, kıyılarda karşılaşan ender manzaraları görmek ya da eski bilgelerin yaşadık-

ları inziva kulübelerini ziyaret etmek, daha da iyisi, kendilerini sanat gerçeğini aramaya adamış insanlarla tanışmak. Sürekli kalacak bir yerim olmadığı için, para pul saklayayım diye kaygı çekmiyordum, cebi delik olduğumdan da yolda soyulma korkum yoktu. Tahtırevana kurulup gezmeye gülüp geçerek, et yeme lüksünden kaçınıp aç midemi kaba yiyeceklerle doldurarak, tam bir huzurla yürüdüm. Canım nereyi isterse o yöne gittim, izleyecek bir izlencem yoktu. Dünya ile ilgili kaygılarım, gece yatacak bir yer bulmaktan ya da hazır sandalların ayağıma tam olmasından öte geçmiyordu. Yolun her dönemecinde yeni düşünceleri, güneşin her doğuşunda taze duygulara daldım. Sanatsal incelikten zerre kadar olsun anlayan biriyle karşılaştığım an büyük sevinçler duyuyordum. İnatları ve köhnemişlikleri yüzünden çok zamandır nefret ettiğim kişiler bile yolculuğumda bazan bana can yoldaşı olup gözüme hoş göründüler. Aslında, yolculuk yapmanın en büyük zevki, otlar çalılar arasına gizlenmiş bir deha ile, kırık kiremitlere karışmış bir hazineyle, çamura bulanmış bir altın külçesiyle karşılaşmaktı; böyle biriyle karşılaştığım zaman, hemen notlar tutuyordum daha sonra dostlarıma göstermek umuduyla.

Baharda, kışlıkları çıkarma günü gelmişti.

Hafifleyeyim diye
çıkardım kimonomu,
koydum torbama,
sırtıma yüklendim.

Yoşino Dağı'ndan
düze indiğim an
pamuklu hırkamı
satmaya davrandım.
Yazan: Mangiku

Buda'nın doğum gününde Nara'daydım, bir geyik yavrusunun dünyaya gelişini gördüm. Bu rastlantıyla şaşkın, şöyle yazdım:

Şaşıyorum, ne hikmettir,
Buda'nın doğum gününde
bu geyik yavrusunun doğumu?

Şodaici Tapınağı'nın kurucusu Gancin'in[28] Japonya'ya dönerken denizde yetmiş çeşit zorluğa göğüs gerdiği sıralarda gözlerine tuz kaçtığından kör olduğu söylenir. Heykelinin önünde huşu ile eğilerek şunları yazdım:

Ah, izin versen bana,
silerdim gözlerinden
tuzlu yaşları
bu taze yapraklarla.

Nara'da eski bir dostumla vadalaştık.

Bir erkek geyiğin
boynuzları gibi çatallanarak
gitmeliyim ister istemez,
ayrılıp dostumdan.

Osaka'da birinin evinde:

Suma yazında
aya bakıyorum,
ama içimde
bir şeyler eksik.

Suma Kumsalı'na vardığımda Nisanın ortalarıydı. Gök hafif bulutluydu, kısa süren ilkyaz gecelerine özgü bir güzellik vardı ayda. Dağlar sık bitki örtüsüyle zifiri karanlıktı. Guguk kuşunun ötmeye başlayacağını umduğum bir anda, güneşin ilk ışıkları doğu ufkuna değdi. Güneş yükseldikçe Ueno'nun tepelerinde kızarmış olgun buğday başaklarının ve beyaz kır çiçeklerinin arasında oraya buraya serpiştirilmiş balıkçı kulübelerini görmeye başladım.

Gün ışıdı, balıkçıların
yanık yüzlerini gördüm
beyaz çiçekler arasında.

Bu kumsalda üç köy var: Higaşi-suma, Nişi-suma ve Hamasuma. Ancak bu köylerin hiçbirinde belirli bir ürün üretilmiyor. Eski bir şairin[29] demesine göre, bir zamanlar bu kumsalda tuzla-

lar varmış, ama bunlardan hiçbir iz kalmamış. Kumsala kurumaya bırakılmış *kisugo* denen küçük balıklar gördüm. Bazı köylüler –pek balıkçıya benzemiyorlardı– balıkları kapmaya çalışan kargaları kovalıyorlardı. Adamların ellerinde oklar yaylar vardı. Bu insanların neden hâlâ, en küçük bir suçluluk bile duymadan, böyle acımasız yollara başvurduklarına şaştım ve kumsalın ardındaki dağlarda yapılan kanlı savaşı[30] düşündüm. Bu eski savaşın geçtiği yeri görmek istedim. Böylece Tetsukai Dağı'na tırmanmaya başladım. Ama bana kılavuzluk eden çocuk bu fikri hiç tutmamıştı, gitmemek için elinden geleni yaptı. Dönüşümüzde yemek ısmarlayacağım diye söz verip onu zorladım da, ancak yerinden kalkıp yürüdü. Dediklerine bakılırsa onaltı yaşındaydı, ama köydeki çocuklardan cüssece çok koüçük görünüyordu. Önümden yürüdü, kıvrıla kıvrıla ikiyüz-üçyüz metre kadar dimdik bir kayalığa tırmandık. Habire kaydı, her defasında ya bir bambunun ya da bir yabani açelyanın köküne yapışıp toparlandı. Yolu gösterdi ya, kan ter içinde kalmıştı. Genç kılavuzun bu hiddetli çabalarına gerçekten değdi, bulutlara açılan kapıların eşiğindeydim artık.

Balıkçının attığı
okun sipsivri ucu,
acı çağlığı
guguk kuşunun.

Guguk kuşunun sesi
denizde kaydı,
ağdı göklere,
orda bir ada gördüm.

Suma Tapınağı'nda
bir ağacın altında
bir flüt sesi eskilerden,
askerler yürüyor sanki.

Geceyi Akaşi'de geçirdim.

Ahtapotla tuzaklarda
zıplıyorlar coşkuyla
ay altındaki bu son
yaz gecesi onuruna.

Eski bir yazar, çok yerinde bir düşünceyle, bu kumsalı ziyaret için en uygun mevsimin güz olduğunu yazmış. Ben de bu mevsimde kumsalın yalnızlık ve yalıtılmışlıkla yüce bir görünüm kazandığını duyumsadım. Öte yandan, buraya güzün gelseydim, daha iyi şiirler yazardım, gibilerinden bir düşünceye kapılarak onulmaz bir yanlışa düştüm ki, bu da zihinsel yoksunluğumun bir sonucu olsa gerek. Avaci Adası kıyıdan hemen açıkta, anakaradaki tepenin karşısında uzanıyordu, tepenin solunda Suma Kumsalı, sağında da Akaşi Kumsalı vardı. Çin'deki Go ve So[31] sınırında da böyle bir manzara olduğunu anımsadım, ama bilgili insanlar için böyle daha çook manzaralar olmalı birbirine benzeyen.

Gerideki dağlarda Tai-no-hata adlı bir köy var, burası, Matsukaze ve Murasame kardeşlerin[32] doğdukları yer. Bu köyden çıkıp, ince bir patikayı izleyerek Tamba eyaletine doğru ilerlerken, Cehennem Dulu[33] ve Tepetakla[34] gibi ürkütücü adları olan uçurumlardan geçtim. Yoşitsune'nin[35] tepeden aşağı o ünlü saldırısını yaptığı İçi-no-tani yamacına geldiğimde, Yoşitsune'nin savaş gongunu astığı çamın dalları arasından vadiye baktım; düşman kampının kurulduğu yer görünüyordu. Daha pek çok trajik ayrıntılarla birlikte o büyük kargaşalık canlandı gözümün önünde: Genç imparatoru büyükannesi kucaklıyor, annesi kaldırıp kollarında taşıyor, imparator acılar içinde, bacakları annesinin eteklerine dolaşa dolaşa hep birlikte kıyıdaki gemiye kaçıyorlar düşmanın önünde. Saraylı hanımlar da kaçıyorlar onların ardından, bir yandan da çarşaflara, kilimlere sarılı türlü çeşitli eşyalar fırlatıyorlar gemiye – değerli müzik aletleri gibi örneğin. Ama yine de değerli pek çok şey çevreye dağılıyor – imparatorluk erzakı denizde balıklara yem oluyor, hanımların makyaj çantaları çayırlara, kumlara saçılıyor. Herhalde bu yüzden, bin yıl sonra bugün bile dalgalar bu kumsala çarparken hüzünlü sesler çıkarıyorlar.

SARAŞİNA KÖYÜNÜ ZİYARET

Güz rüzgârlarıyla birlikte, gönlümde Obasute Dağı'nda dolunayın doğuşunu seyretme isteği uyandı. Saraşina köyündeki bu sarp dağa eskiden köylüler yaşlanan annelerini bırakırlarmış. Yüreği aynı gezinin özlemiyle dolu olan öğrencim Etsucin[1] de bana katıldı. Ayrıca, bu köyün yolu sarp ve tehlikeli dağlardan geçtiğinden, dostum Kakei'nin[2] bana yardım etmesi için gönderdiği hizmetkâr da yanımızda geliyordu. Üçümüz elimizden geldiğince birbirimize yardımcı olduk, ama hiç birimiz deneyimli gezgin olmadığımızdan huzursuzduk ve yanlış zamanlarda yanlış işlere kalkıştık. Ama bu yanlışlıklar sık sık kahkahalara neden oldu ve bizi gayretlendirip yüreklendirdi.

Yolun bir yerinde yaşlı bir rahiple karşılaştık, yaşı herhalde altmıştan fazlaydı. Sırtındaki koskoca yükle beli bükülmüş, kısa adımlarla, yalpalayarak, soluk soluğa yürüyordu. Yüzünde küskün ve ciddi bir ifade vardı. Dostlarım ona acıyıp o ağır yükü sırtından aldılar ve eşyalarımızla birlikte beni taşıyan ata yüklediler. Dolayısıyla, ben de büyük bir eşya yığınının üstüne oturmak zorunda kaldım. Tepemde kat kat bulutlar yükseliyor, sol yanımdaki derin uçurumun dibinde bir ırmak çağıldıyordu. Aşağıda, ta dibe dek, avuç içi kadar bile tutunacak bir yer görünmüyordu. Atın her sarsılışında, üstüne tünediğim yüksek semerde dehşetle irkiliyordum.

Kakehaşi, Nezame, Saru-ga-baba ve Taçitoge gibi çok tehlikeli yerlerden geçtik. Yol sürekli kıvrılarak yokuş yukarı çıkıyordu, arada bir bulutlara doğru yüseldiğimiz duygusuna kapılıyorduk. Yükseklikten başım döndü, korkudan dengemi toparlayamıyor-

dum, sonunda atımdan indim ve yürümeye başladım. Bizim hizmetkâr hemen ata tırmandı ve en küçük bir kaygı belirtisi bile göstermeden semere kuruldu. Hizmetkâr atın üstünde uyuklamaya başladı, uyukladıkça başı önüne düşüyor, neredeyse uçurumdan aşağıya yuvarlanacak gibi oluyordu. Başı her önüne düştüğünde benim de aklım başımdan gidiyordu. Ama daha sonra düşündüğümde, aslında hepimizin bu hizmetkârın durumunda olduğunu kavradım. Fırtınalara kapılmış, yeri belirsiz resiflerle dolu kıyılarda nereye çarpacağımızdan habersiz, debelenip duruyorduk sularda ve Buda, bizi yukarıdan, benim bu hizmetkârı izlediğim gibi izliyor, ben bu adam için nasıl kaygılanıyorsam, o da bizim için kaygılanıyordu.

Karanlık çökmeye başlayınca, geceyi geçirmek için bir kulübeye sığındık. Lambayı yaktım, kalemimi, mürekkebimi çıkardım. Gözlerim kapalı, gündüz gördüğüm manzaraları ve kurduğum şiirleri anımsamaya çalıştım. Rahip, benim kafama vura vura bir parça kağıdın üzerine kapandığımı görünce, yol yorgunluğundan rahatsızlık çektiğimi sanmış olmalı, bana gençliğinde yaptığı hac yolculuğundan başladı anlatmaya, kutsal *sutra*'lardaki mesellere daldı, tanık olduğu tansıklardan çıktı. Ah, bu adamın yüzünden tek bir şiir bile yazamadım. Tam bu sırada, dışardaki dalların arasından ve evin duvarındaki bir çatlaktan süzülen ay ışığı odanın bir köşesine dokundu. Tahta tokmaklarla gürültü yaparak geyikleri kovalayan köylülerin seslerine kulak verdiğimde, güzün yalnızlığını tümüyle hissettim yüreğimde. Yol arkadaşlarıma, "Haydi, ayın parlak ışıkları altında içelim," dedim. Ev sahibi fincanları çıkardı. Zevksiz, hantal fincanlardı, kabasaba altın lake süsleriyle gün görmüş kentlilerin ellerini bile sürmekten çekineceği şeylerdi. Bu ücra köşede bunları bulduğuma sevinerek, değerli taş kakmalı mavi porselen fincanlardan da değerli olduklarını düşündüm.

Dağ başında durmuşuz,
tepemizde koca bir ay;
onu altın lake ile
bezemek geçiyor içimden.

Sarmaşık sarmış
uçurumun üstündeki asma köprülü:
işte beden, işte can.

Saray atları
geçmiş olmalı
bu asma köprüden
Kyoto'ya giderken.

Köprünün ortasında
sis yükseliverince,
gözümü bile korpamadım.
Yazan: Etsucin

Obusate Dağı'nda yazılan bir şiir:

Düşlemimde
yaşlı bir kadınla ben
oturduk, aya hayran,
gözyaşı döktük.

Bu gece ay
onaltıncı gününde,
bense hâlâ oyalanıyorum
Saraşina köyünde.

Üç gün geçti aradan,
tam üç kez gördüm dolunayı
bulutsuz, berrak gökte.
Yazan: Etsucin

Çiğle belenmiş
zarif bir sap üstünde
bir sarı çiçek.

Acı turpla yandı dilim,
kavurdu yüreğimi
güz rüzgârı.

Kiso'nun dağlarından
at kestaneleri topladım,
kentlilere armağan.

Helallaştık,
Vedalaştık sonra,
yürüdüm güze doğru
Kiso'nun dağlarına.

Zenkoci Tapınağı'nda yazılan bir şiir:

Dört ayrı kapı,
dört ayrı mezhep
ay altında uyuyorlar
koyun koyuna.

Asama Dağı'nda
kopan fırtınayla
taşlar yuvarlanıyor
yukarılardan üstüme.

KUZEYE GİDEN İNCE YOL

Günler ve aylar yolcularıdır sonsuzluğun. Akıp giden yıllar da öyle. Yılların yüküne pes edene dek, denizde teknelerle, karada at sırtında oradan oraya dolaşanların yaşamları yolda geçer. Eskilerden yolda ölen epeyce insan vardır. Ben de, uzun zamandır yine kendimi yollara vurmanın özlemini çekiyordum, içimde bulut savuran, fırtınalı bir istekle.

Kıyılarda başıboş gezmekten, yeni bitmiş güzün sonunda dönmüştüm. Sumida Irmağı üzerindeki yıkık evimin örümceklerini almaya bir türlü vakit bulamamıştım yılbaşından önce, oysa zaman öyle tez geçmişti ki, daha yola çıkıp Şirakava sınır kapısına vakitlice varayım derken, bahar sisleri çoktan toprağa çökmüştü bile. Tanrılar ruhumu ele geçirmişler ve onu içimden dışarı çıkarmışlardı sanki; her köşede yol imgeleri beni o denli çağırıyorlardı ki, evde boş boş oturamazdım artık. Yola çıkmaya hazırlandığım sırada, yırtık pantolonumu onarırken, şapkamın çene bağını yenilerken, hatta bacaklarımı güçlendirmek için *moksa*[1] ile ovarken, hep kendimi Matsuşima adalarının üstünde dolunayın doğuşunu seyrederken düşlüyordum. Sonunda evimi sattım ve yola çıkmadan önce biraz kalmak üzere Sampu'nun[2] evine taşındım. Evimin eşiğinde sekiz parçalık bir bağlantılı koşuk yazdım ve kâğıdı sundurmanın direğine astım. Başlangıç parçası şöyle idi:

Bu kapının ardında
otlara gömülü şimdi,
yeni bir kuşak kutlayacak
Taşbebek Şenliği'ni.[3]

Yirmiyedi Mart günü sabah erkenden çıktım yola. Gök hâlâ karanlıktı, ay solmaya başlamıştı, ama seçilebiliyordu. Fuci Dağı'nın silik çizgileriyle, Ueno ve Yanaka'nın kiraz çiçekleriyle son kez vedalaşıyordum. Önceki gece toplanan dostlarım ilk bir kaç fersah yanımda kayıkla geldiler. Ama Sencu'da kayıktan indiğimizde, yüreğim önümdeki üç bin fersahın kaygısıyla doldu, gözlerimden boşanan yaşlardan ne kasabanın evlerini, ne de dostlarımın yüzlerini seçemez oldum.

Geçici bahar
ağlıyor balıklar,
yas tutuyor kuşlar.

Ayrılışımın anısına yazdığım bu şiirden sonra, yürümeye başladım, ama durulmayan düşüncelerle, adımlarım ağırlaşıyordu. Arkadaşlarım yola dizilmişler, arkamdan el sallıyorlardı.

O gün sürekli yürüdüm, Kuzey'in ürkütücü manzaralarını gördükçe geri dönmeyi istedim, ama buna gerçekte inanmıyordum, çünkü biliyordum ki, ikinci Genroku yılında[4] böyle bir yolculuğa çıkmakla, o soğuk yörelerde saçlarım ağarırdı yalnızca. Akşam Soka köyüne ulaştığımda kemikli omuzlarım sızlıyordu, epeyce yüküm vardı: Gece beni sıcak tutmak için kâğıttan bir palto, banyodan sonra giymek üzere hafif bir pamuklu takke, yağmura karşı yetersiz bir iki koruyucu şey, yazı takımı ve bazı dostlarımın armağanları. Yolculukta hafif olmayı isterim kuşkusuz, ama bazı duygusal nedenlerle ya da gerekli oldukları için atamayacağım eşyalarım da vardı.

Muro-no-yaşima Tapınağı'nı görmek istedim. Yol arkadaşım Sora'ya[5] göre, bu tapınak Çiçek Açan Ağaçların Tanrıçası'na[6] adanmış. Bu tanrıçaya ait bir tapınak daha vardır Fuci Dağı eteğinde. Söylenceye göre, tanrıça gebe kalır, ama kocası çocuğun kendisinden olmadığı kuşkusu içindedir. Bunun üzerine, tanrıça karnındaki oğlunun kutsal niteliklerini kocasına kanıtlamak için bir odaya kapanıp odayı ateşe verir. O günden sonra oğul Ateşten Doğan Yiğit[7] diye anılır, tanrıçanın tapınağına da Murono-yaşima, yani Yanan Oda adı verilir. Burada gelenektir, şairler yükselen dumanlar üzerine şiirler okurlar, sıradan insanlar da *konoşiro* denen ve pişerken berbat kokular saçan pullu bir tür balığı yemezler.

Otuzbir Mart gecesi Nikko Dağı'nın eteğindeki handa konakladım. Bana kendisini Doğrucu Gozaemon olarak tanıtan han sahibi, sunduğu ot yastıklarda tam bir huzurla uyuyabileceğimi söyledi, dediğine bakılırsa, tek tutkusu ününe yaraşır bir insan olmakmış. Ona dikkatle baktım, gerçekten de dürüst birine benziyordu, ne var ki dünyevi zekâdan kesinlikle yoksundu. Sanki, Bağışlayıcı Buda bu adamın kılığına bürünmüş, bana yardıma gelmişti. Aslında, böylesine bir ermiş dürüstlüğü ve katışıksızlığıyla alay edilmemelidir. Konfiçyüs'ün sözünü ettiği yetkinlik de buna çok yakın bir şeydir.

Bir Nisanda tapınakların en kutsalını ziyaret etmek için Nikko Dağı'na çıktım. Bu dağa eskiden Niko denirmiş. Başrahip Kukai[8] tapınağı bu dağda yaptırdığında, dağın adını Nikko, yani "güneşin parlak ışıkları" olarak değiştirmiş. Kukai bin yıl sonrasını görme gücüne sahipti herhalde, bu dağ şimdi tüm tapınakların en kutsalına konak olmuş, iyiliksever kudretiyle ülkeye egemen, halkı kucaklıyor, güneşin parlak ışıkları gibi. Bu tapmak üzerine daha fzala söz etmek onun kutsallığına gölge düşürmek olur.

İçimi bir korku sarıyor,
güneşte parlayan
körpe yapraklara bakarken.

Kurokomi Dağı uzakta, sislerin ardında görünüyordu. Siyah saç demek olan adına karşın bembeyaz karlarla pırıl pırıldı.

Saçımdan kurtuldum,
geldim Kurokami Dağı'na
temiz yaz giysilerini
giydiğimiz gün.
Yazan: Sora

Yol arkadaşımın asıl adı Kavai Sogoro, Sora adını mahlası olarak edinmiş. Evimin yakınında oturur, bana su, odun taşır, yardım ederdi. Benimle birlikte Matsuşima ve Kisagata'nın manzaralarını görmek, yolculuğun zorluklarını paylaşmak istemişti. Böylece, yola çıktığımız sabah başını usturayla tıraş ettirdi, rahiplerin giydikleri türden kara bir cübbe giydi, hatta adını Soga, yani "Aydınlan-

mış" olarak değiştirdi. Dolayısıyla, yukarıdaki şiirinde yapmak istediği yalnızca Kurokami Dağı'nı betimlemek değil; özellikle son iki dize amacında ne denli ısrarlı olduğunu anlatarak bizi derinden etkiliyor.

Tapınaktan itibaren iki yüz metre kadar tırmandıktan sonra bir çağlayana geldik. Su, sırttaki bir koyaktan kaynıyor, elli altmış metre aşağıdaki koyu yeşil bir gölcüğe dökülüyordu. Çağlayanın kayaları o denli derin oyulmuştu ki, dibindeki mağaraya gizlenip arkasından bakabiliyorduk. Zaten bu çağlayanın adı da "Arkasından Bak".(9)

Bu yaz ilk ibadetim
bir zaman mağaradan
seyretmekti çağlayanı.

Nasu elinin Kurobane kabasında oturan bir dostum vardı. Kasaba geniş bir çayırlığın öte ucundaydı. Çayırlıktan geçen en kısa yolu izlemeye karar verdim, ama yine de fersah fersah yürüdüm. Uzakta küçük bir köy gördüm, ancak köye varmadan yağmur yağmaya başladı ve karanlık çöktü. O gece tek başına yaşayan bir çiftçinin evine sığındım. Ertesi sabah erkenden yola çıktım. Otlar arasında düşe kalka ilerlerken, yolun kıyısında otlayan bir at gördüm, az ötede çiftçinin biri de ot biçiyordu. Adamdan bana atını kiralamasını istedim. Çiftçi bir an duraksadı, ama sonunda yüzünde sevecen bir yumuşamayla bana şöyle dedi: "Çayırdan geçen yüzlerce yol var. Bu at gideceği yolu bilir. Nerede durur da gitmek istemezse, orada salın, geri gelsin." Ata bindim ve ilerlemeye başladım. İki çocuk koşarak yanımdan geliyordu. Biri kızdı, adını sordum; "katmerli" anlamına gelen Kasane imiş.

Adın Kasane senin,
"katmerli" yani,
nazenin bir karanfile
ne de yaraşır!
Yazan: Sora

Çok geçmeden bir köye vardım. Atın semerine biraz para bağlayıp geri yolladım.

Kurobane kasabasına sağ esen ulaştım ve dostum Coboci'yi[10] ziyaret ettim. Dostum, efendisinin yokluğunda onun konağına bekçilik ediyordu. Beni öyle ansızın görünce çok sevindi; oturup günlerce, gecelerce konuştuk. Kardeşi Tosui[11] benimle konuşmak için can atıyormuş, beni evine buyur etti, akrabalarıyla ve dostlarıyla tanıştırdı. Bir gün kasabanın dışına doğru uzandık. Eskiden kalma bir köpek vurma yerinin[12] yıkıntılarını gördük. Otların içine doğru biraz daha yürüyüp Tamamo Hanımın[13] mezarına ve Haçiman Tapınağı'na gittik. Bu tapınağın tanrısı Yoiçi'nin[14], okçu anlamına gelen bu adını kıyıdan açılmış bir kayıktaki yelpazeyi vurması ile aldığı söylenir. Geri döndüğümüzde gece olmuştu.

Komyoci Tapınağı'na davetliydim. Tapınakta Şugen tarikatının kurucusunun[15] heykeli vardı. Kurucunun ayağında tahta takunyaları ile tüm ülkeyi dolaşıp vaaz verdiği söylenir.

Bir yaz günü dağlarda
bir heykelin takunyaları önünde
saygıyla eğildim,
yolculuğum için hayır diledim.

Bu yörede Unganci adlı bir Zen manastırı var. Rahip Bucço[16] bu tapınağın gerisindeki dağlarda inzivaya çekilmiş bir zamanlar. Bana, aşağıdaki şiiri, çam çırasından yaptığı kömürle, kulübesinin bulunduğu kayaya yazdığını söylemişti.

Seve seve bırakırdım
bu avuç içi kadar
ot bürümüş kulübeyi,
ah şu yağmur olmasa!

Birkaç delikanlı tapınağa giderken bana eşlik ettiler. Yol boyunca yaptığımız neşeli sohbetlerle ne kadar yürüdüğümüzü anlayamadan tapınağa varmıştık. Sedir ve çam ağaçlarıyla kaplı bir yol tırmanıyordu vadiden yukarı, onu izleyerek bir köprünün karşısına kurulmuş tapınağa vardık. Nisanda olmamıza karşın, hava hâlâ soğuktu.

Tapınağın ardına geçip, Rahip Bucço'nun oturduğu inziva evi-

nin kalıntılarını görmeye gittim. Küçücük bir kulübeydi, sırtını dev bir kayanın dibine dayamıştı. Kendimi Rahip Genmyo'nun[17] ya da Rahip Houn'un[18] kulübelerinin önündeymişim gibi hissettim. Orada doğaçtan yazdığım şiiri kulübenin direklerinden birine astım.

Yaz gününde, çalılar arasında
küçücük bir kulübe
ağaçkakanlar bile dokunmamışlar.

Kurobane'deki dostumla vedalaşarak Ölüm Taşı'na[19] doğru yola çıktım. Bu taşa yaklaşan kuşlar ve böcekler hemen öldüğünden böyle bir ad takılmış. Dostumun bana ödünç verdiği ata binmiştim, atı götüren çiftçi benden kendisi için bir şiir yazmamı istedi. Bu isteği hoş bir şaşkınlıkla karşıladım.

Tarladan yana
çevir atın başını,
duyayım ötüşünü
guguk kuşunun.

Ölüm Taşı bir dağın izbe bir köşesinde, bir kaplıcanın yakınında bulunuyor. Taşın çevresinde zehirli bir gaz var, yere arı, kelebek ve çeşit çeşit böcek ölüleri yığılmış, toprağın rengi bile seçilmez olmuş. Saigyo'nun[20] bir şiirinde, "gölgesi billur dereye düşen," diyerek övdüğü söğüt ağacını görmeye gittim. Onu Aşino köyünün yakınındaki bir çeltik tarlasının kıyısında buldum. Yörenin yöneticisi bana sürekli olarak bu ağaçtan söz ettikçe, nerede olduğunu merak edip durdum, ama bugün, hayatımda ilk kez, tükenmiş bacaklarımı onun gölgesinde dinlendirme fırsatı buluyordum.

Yandaki çeltik tarlasına
kızlar geldi çalışmaya,
kalktım gölgesinden söğüdün,
koyuldum yola.

Yollarda bir başına günlerce dolaştıktan sonra, sonunda Şirakava sınır kapısına ulaştım. Burada ilk kez zihnim belirli bir dengeye ve dinginliğe kavuşuyordu, artık kaygılardan kurtulmuştum.

Tatlı bir kopuş duygusuyla, eski zamanlarda bir gezginin yüreğinde yurduna mektup yazma özlemiyle yanıp tutuşarak bu kapıdan nasıl geçtiğini anımsadım. Bu kapı, en büyük üç denetim durağından biri sayılıyordu, her biri kendince bir şiir bırakıp nice şair gelip geçmişti buradan. Kulaklarımda güzün uzak sesleri, gözlerimde güzün solan renkleri, sık yapraklı ağaçların arasından geçtim. Yüzlerce, binlerce saf beyaz unohana[21] çiçeği açmış yolun iki yanında, ayrıca böğürtlenler de aynı beyazlıkta çiçeklerle donanmışlar; ilk bakışta insan kar yağmış duygusuna kapılıyor. Kiyosuke'nin[22] anlattıklarına göre, insanlar bu kapıdan geçerken en iyi giysilerini giyerlermiş.

Unohana çiçekleri
takınıp saçlarıma
geçtim kapıdan
bayramlık giysilerimle.
Yazan: Sora

Kuzeye vurup, Abukuma Irmağı'nı geçtim, solda Aizu'nun yüksek dağları: Sağda İvaki, Soma ve Miharu köyleri boyunca yürüdüm. Bu köyler Hitaçi ve Şimotsuke yörelerinin köylerinden alçak dağ silsileleriyle ayrılmışlardı. Gölge Gölcüğü'nde 23 bir mola verdim. Kıyısına yaklaşan her nesnenin tam bir gölgesini yansıttığı sanıldığından konmuş bu ad. Hava kapalıydı, gri gökten başka yansıyan bir şey yoktu gölcüğün yüzeyinde. Bir posta kasabası olan Sukagava'da oturan Şair Tokyu'ya[24] uğradım, onun yanında birkaç gün geçirdim. Tokyu bana Şirakava kapısından nasıl geçtiğimi sordu. Ona istediğim kadar çok şiir yazamadığımı söylemek zorunda kaldım. Kah kırların görkemine dalmaktan, kah eski şairleri anmaktan şiir düşünemediğimi anlattım. Şirakava kapısından kayda değer tek bir şiir bile yazamadığıma yazıklanarak,

Yüz yüze geldiğim
ilk şiir serüveni
ücra kuzeyin
çeltik türküleri.

Bu şiiri başlangıç parçası olarak kullanıp üç tane bağlantılı koşuk kitabı hazırladık.

Sukagava'nın dış semtlerinde dolaşırken bir kestane ağacı gördüm, gölgesindeki kulübede bir rahip yaşıyordu. Bu ağacın önünde durup daldım ve Şair Saigyo'nun kestane topladığı uzak dağlarda imişim gibi bir duyguya kapıldım. Çantamdan bir kâğıt çıkardım ve aşağıdakileri yazdım:

Kestane ağacı kutsal bir ağaçtır. Kestane anlamına gelen Çin ideogramı da zaten, dosdoğru Batı'ya, kutsal ülke yönüne yerleştirilmiş bir Ağaç'tır. Rahip Gyoki'ni[25] bastonuyla evinin temel direğinin kestane ağacından olduğu söylenir.

Evin kıyıcığında
çiçeklenmiş kestaneyi
görmeden geçiyorlar
bu dünyanın insanları.

Şair Tokyu'nun evinden ayrıldım, beş fersah kadar ötedeki Hivada kasabasından, geçtim ve ünlü Asaka tepelerine geldim. Tepeler anayoldan pek uzak değildi, şurada burada serpiştirilmiş çeltik havuzları vardı. Mevsim, *katsumi* denen bir tür süsen çiçeğinin mevsimiydi, çevrede onu aramaya çıktım. Havuzdan havuza dolaşarak, rastgeldiğim herkese bu çiçeği nerede bulabileceğimi sordum, ama hayret, kimse böyle bir çiçeğin adını bile duymamıştı. Çiçekten tek bir ize bile rastlamadan güneş battı. Kestirmeden sağa, Nihonmatsu'ya geçtim ve aceleyle tarihi *kurozuka* mağarasına baktım. Geceyi Fukuşima'da geçirdim.

Ertesi sabah Şinobu köyüne gittim. Bu köyde, düz yüzünde *şinobu-zuri* denen bir tür kumaşın boyandığı söylenen bir taş vardı, onu görecektim. Taşı, küçücük köyün tam ortasında, yarısına dek yere gömülü bir durumda buldum. Kendi kendine bana kılavuzluk etme görevi üstlenen çocuğa göre, bu taş bir zamanlar bir dağın tepesindeymiş, ama gezginler bu taşı görmek için oraya çıkarken tarlalara öyle çok zarar vermişler ki, çiftçiler bu baş belasından kurtulmak için onu vadiye yuvarlamışlar ve taş gelmiş, tam burada baş aşağı durmuş. Öykü tümden de inanılmayacak gibi değildi.

Çeltik eken kızların
işlek elleri

eski bez boyama ustalarını
anımsatıyor.

Ay Aylası[26] geçiş yerlerinden salla karşıya geçip Çağlayanlar Başı[27] denen posta kasabasına vardım. Gözüpek savaşçı Sato'nun[28] harap evi sol yandaki dağların eteklerine doğru, kasabanın bir bir buçuk fersah dışına düşüyordu. İzuka köyüne doğru ilerledim ve Sabano düzlüğünde Maruyama adlı tepeyi buldum. Bir savaşçının evi vardı burada bir zamanlar. Tepenin dibinde giriş kapısının yıkıntılarını görünce gözyaşlarımı tutamadım. Yakında bir tapınak vardı, mezarlıkta Sato ailesinin mezarları duruyordu hâlâ. Kocalarının ölümünden sonra, narin bedenlerine zırhlar kuşanan iki genç gelinin mezarları başında acı acı ağladım. Kendimi Çin'deki Gözyaşı Mezarı'nın[29] başında gibi hissediyordum.

Bir fincan çay içmek için tapınağa girdim. Tapınağın kutsal emanetleri arasında Derebeyi Yoşitsune'nin [30] kılıcıyla sadık adamı Benkei'nin[31] sırt çantası vardı.

Dalgalanan sancaklar
arasında gururla
sergileniyor kılıç ve çanta
bu Mayıs Şenliği Günü'nde.[32]

Bu şiiri Mayısın biri olduğu için yazdım. Geceyi İzuka'da geçirdim.

Hana gidip yerleşmeden önce, gidip bir kaplıcada yıkandım. Han, toprak zemine kaba hasırlar serilmiş bir yerdi, içeride tek bir lamba bile olmadığından yatağımı ocağın zayıf ışığında hazırlamak zorunda kaldılar. Gece yarısına doğru fırtına çıktı, gök gürültüsü ve tavandan damlayan yağmur bir yandan, sivrisinek ve pire saldırıları öte yandan, gözümü kırpmadan sabahı ettim. Dahası, eski bir rahatsızlığım yine ortaya çıktı ve sancıyla kıvranmaya başladım. Sancıdan duramıyordum, sabahın ilk ışıklarıyla kendimi handan dışarıya attım. At sırtında Kori kasabasına doğru giderken sancı nöbetleriyle bitkin düştüm. Yolda hastalık çekmek korkunç bir şeydi, üstelik daha önümde binlerce fersah vardı, ama bu Kuzey yolculuğumda ölür kalırsam, bu yerlere ne denli hoşnutluk ve-

receğimi düşüne düşüne, Okido elinin sınır kapısına ulaştığımda toprağı olduğunca hafif çiğneyerek yürüdüm.

Abumizuri ve Şiroşi kale kentlerinden geçerek Kasacima eline vardım. Burada Fucivara ailesinden Derebeyi Sanekata'nın[33] höyüğüne giden yolu sordum. Bana, uzakta görünen dağların dibindeki Minova ve Kasacima köylerine doğru sağ yönde ilerlememi söylediler, höyük bir tapınağın yanıbaşındaymış, otlarla kaplı bir durumdaymış. Kuşkusuz, gitmek istiyordum oraya, ama yağmur mevsiminin erken yağışlarıyla batak olmuş yol yüzünden kalakaldım. Bu iki köyün adları, yağmurluk ve şemsiye ile yanklı olduklarından yağmur mevsime ne de uygundu:

Kasacima'ya kadar
nasıl yürürüm,
bu uzun, çamurlu yolda-
yağmur mevsiminde?

Geceyi İvanuma'da geçirdim.

Takekuma'nın kutlu çam ağacını görünce yüreğim sevinçle hopladı, iki kola ayrılmış dalları tam da eski şairlerin yazdıkları gibiydi. Rahip Noin'in[34] burayı ikinci ziyaretinde, ağacın yönetime yeni atanmış vali tarafından kestirilip köprü kazığı yapılmak üzere Natori Irmağı'na atılmış olduğunu görünce nasıl acı çektiğini anımsadım. Bu ağaç geçmişte pek çok kez dikilmiş, kesilmiş, sonra yeniden dikilmiş, ama onun benim şu görüşümde, belki de binlerce yıl sonra bile ilk biçimini korumuş gibiydi. İnsanın bir çam ağacı için düşünebileceği en güzel biçim bu. Şair Kyohaku[35], Edo'dan ayrılışımda yolculuğum için iyi dileklerini şu şiirle dile getirmişti:

Unutma ustam, göster
kuzeyin geç kalmış
kiraz çiçeklerini
Takekuma'nın ünlü çamına.

Ben de aşağıdaki şiiri karşılık olarak yazdım.

Kiraz çiçeklerini seninle
seyrettikten üç ay sonra,
işte görmeye geldim
görkemli çamın ikiz dallarını.

Natori Irmağı'nı geçip, Mayısın dördünde Sendai kentine girdim. Gelenektir, Mayısın dördünde süsen çiçeğinin körpe yaprakları dama atılır ve sağlık esenlik için dua edilir. Bir han buldum ve burada üç beş gün kalmaya karar verdim. Bu kentte Kaemon[36] adlı bir ressam oturuyordu. Onunla tanışmak için bir takım özel girişimlerde bulundum. Kaemon gerçek bir sanatçı zihnine sahip olmasıyla tanınıyordu. Bir gün beni değişik özellikleri olan bazı yerlere götürdü, yoksa onun yardımı olmadan bu yerleri görmeden geçip giderdim. Önce Miyagino ovasına gittik, çalı yoncaları açmak için güzü bekliyorlardı. Tamada, Yokono ve Tsutsuci-gaoka tepeleri bembeyaz çiçek açmış fundalıklarla kaplıydı. Daha sonra Konoşita denen karanlık çam ormanına gittik. Güneş bu ormana giremiyordu. Dünyanın bu en karanlık yeri, nemliliği ile de sık sık şiirlere konu olmuştur – örneğin bir şair dallardan damlayan sular yüzünden burada şemsiyesiz dolaşılamadığını söyler. Eve dönerken Yakuşido ve Tencin tapınaklarına da uğradık. Ayrılık vakti gelince, ressam dostum bana Tamşuşima ve Şiogama'ya ait kendi çizdiği haritayla birlikte, bağları süsen çiçeğinin koyu mavisine boyalı bir çift hasır sandal armağan etti. Bu adamın gerçek sanatçı doğası, sandallarda iyice belirginleşmişti.

Süsen çiçekleri açtı
ayaklarımda sanki-
sandallarımın mavi bağları.

Elimde yalnızca Kaemon'un haritaları, Kuzeye Giden İnce Yol'a çıktım yürüdüm. Bölük bölük boy atmış sık sazlarla kaplı bir yere geldim. Burası ünlü Tofu hasırlarının yurdu idi. Bugün bile yöre halkı her yıl valiye vergi olarak, örülmüş yer hasırları gönderiyorlarmış.

İçikava köyündeki eski Taga kalesinin yıkıntıları arasında Tsubo-no-işibumi taş anıtını buldum. Anıt iki metre yüksekliğinde ve bir metre genişliğindeydi, yüzeyini kaplamış kalın yosunlara

karşın, taşa oyulmuş harfler hâlâ seçilebiliyordu. Pek çok eyaletin buradan kaç fersah uzakta olduğunu bildiren sayılara ek olarak şu sözler okunuyordu:

Bu kale birinci Cinki yılında[37] Majesteleri tarafından Kuzey Eyaletleri'ne yollanan General Ono-no-Azumabito[38] tarafından yaptırılmış, altıncı Tempyohoci yılında[39] Majestelerinin Danışmanı ve General Emi-no-Asakari[40] tarafından onarılmıştır.

Yazının sonunda verilen tarihe göre anıt İmparator Şomu'nun[41] saltanatı sırasında dikilmiş ve o gün bu gündür şairlerin giderek artan hayranlığını kazanarak, burada durup duruyor. Dağları ufalanan, ırmakları yatak değiştiren, yolları çölleşen, kayaları toprağa gömülen, yaşlı ağaçları genç filizler veren, bu hiç durmadan değişen dünyada bin yıllık bir yıpranmaya karşı hâlâ, eski insanlardan canlı bir anı olarak bu anıtın ayakta kalmasında pek de şaşılası bir yan yoktu. Kendimi o eski insanların huzurundaymışım gibi hissettim, yolda çektiğim tüm sıkıntılar aklımdan silindi, bu sevinçli anın mutluluğuyla doldu içim, gözlerim yaşardı.

Noda-no-tamagava ve Enginler Kayası[42] adlı yerlerde kısaca kalıp, Sue-no-matsuyama denen çam ormanlarına gittim. Burada Masşozan Tapınağı'yla ve ağaçların arasında sayısız mezar taşıyla karşılaştım. Manzara iç karartıcıydı, ama kim olursak olalım, genç ya da yaşlı, seven ya da sevilen, sonunda mutlaka böyle bir yere gideceğiz. Şiogama kasabasına girerken, evlere çekilme çanları çalıyordu. Üstümüzde kararan gök, Mayıs ayı için pek bomboştu. Kıyıdan az uzakta Magaki-ga-şima Adası'nın silüeti görünüyordu. Günlük paylarını bölüşen balıkçıların sesleri bana yalnızlığımı daha da derinden duyurdu, bu insanların denizde pamuk ipliğine bağlı geçen yaşamları için yazıklanan eski bir şiiri anımsadım. Akşam lavtasıyla türkü söyleyen kör bir aşığı dinledim. Bu türkülere *Okucoruri (Kuzeyin Destanları)* deniyor, bunlar ne Heike[43] destan-türkülerine, ne de geleneksel oyun havalarına benziyor. Açık söyleyeyim, adam kulağımın dibinde çalıp söyledikçe, türküler bana bir parça kuru gürültüymüş gibi geldi ya, tümünü de tatsız tutsuz bulmuş değilim, yine geçmişten bugüne kırsal tadlar taşıyorlardı.

Ertesi sabah erkenden kalktım ve Şiogama kasabasındaki

Myocin Tapınağı'nın yüce tanrısını ziyarete gittim. Eski valilerden biri, tapmağı heybetli sütunlar, boyalı kirişler ve kesme taştan etkileyici bir giriş kapısıyla çok güzel yeniletmişti. Al kırmızı boyalı çitlerin üstünde sabah güneşi göz kamaştırarak ışıldıyordu. Ülkemizin bu uzak kuzey ucunda bile tanrıların kutsal gücünü görmekle derinden etkilendim ve sunağın önünde saygıyla eğildim. Tapınağın önündeki eski fenere ilişti gözüm. Fenerin demir penceresindeki yazıya göre üçüncü Bunci yılında[44] İzumi-no-Saburo'ya[45] adanmış. Düşüncelerim hemen beşyüz yıl geriye, bu sadık savaşçının yaşadığı günlere gitti. Bu insan yaşamıyla şunu kanıtlamıştır ki, insan görevini yapar ve sadık kalırsa sonunda mutlaka namlı biri olur. Bugün onu bir yiğitlik simgesi olarak tanımayan pek az kişi vardır.

Tapınaktan çıktığımda öğle olmak üzereydi, bir kayık tuttum ve Matsuşima Adalarına doğru açıldım. Bir-iki fersah sonra Ocima Adası'nın kumsalına çıktım.

Bugüne dek Matsuşima Adalarının güzelliği için pek çok övgüler yazıldı, daha da yazılsa haktır. Ben buraları, Japon ülkesinin en güzel yeri olarak, güzellikte Dotei Gölü'nün[46] ve Çin'deki Seiko Gölü'nün[47] güzelliklerine denk gördüğümü söylerim. Adalar, üç fersah genişlikteki bir körfezin güneydoğusundaki dar ağzından açık denize bakıyorlar. Çin'deki Sekko Irmağı[48] gelgitle nasıl dolarsa, bu körfez de okyanusun kabaran sularıyla öyle dolmuş ve bir uçtan ötekine sayısız adalar oluşmuş. Yüksek adalar göğe yükseliyor, alçak olanlar ise dalgaların önünde secdeye ermekte gibi. Adalar adaların üstünde yükseliyor, adalar uç uca adalara ekleniyor, sanki ana-babalar çocuklarını kucaklıyor ya da kolkola girmiş yürüyorlar. Çamlar körpe yeşil bir renk kuşanmış, dalları zarif kıvrımlarla bükülüyor esen rüzgârla. Aslında tüm bu manzara ancak kutsal güzellik bağışlanmış kadın yüzleriyle kıyaslanabilir. Zaten böyle bir güzelliği doğa tanrısının kendisinden başka kim yaratabilirdi ki? Kutsal beceriyle oluşmuş bu görkemli yaratı karşısında kalemim boşuna çabalıyor.

Çıktığım Ocima Adası aslında ada değil, açıklara uzanan bir yarımada. Rahip Ungo[49] burada inzivaya çekilmiş; yoğunlaşmak için üstüne oturduğu kaya hâlâ duruyor. Çam ağaçları arasında

pek çok kulübe gördüm, her birinden göğe açık mavi duman şeritleri yükseliyordu. Bu evlerde nasıl insanlar oturuyor diye merak ettim, hatta birine doğru tuhaf bir özlem duygusuyla yaklaştım. O sırada, sanki beni durdurmak istercesine, kararan suda ışıldayarak ay doğdu ve bir anda her şey bir gece manzarası halini alıverdi. Körfeze tepeden bakan bir hana yerleştim. Yukarıya, odama çıktım, pencereler açık, yatağıma uzandım. Kükreyen rüzgâra ve sürüklenen bulutlara karşı yatarken kendimi o güne dek alıştığım dünyadan tümüyle başka bir dünyada hissettim. Yol arkadaşım sonra şöyle yazdı:

Ey, berrak sesli guguk,
sana bile turnanın
gümüş kanatları gerek
uçmak için Matsuşima'ya.

İçimde kabaran duyguları bastırmaya çalışarak, uyumaya çabaladım, ama heyecanım çok büyüktü. Sonunda çantamdan defterimi çıkardım ve yola çıkarken dostlarımın bana verdikleri şiirleri okudum – Soda'dan[50] Çince bir şiir, Hara Anteki'den[51] bir *vaka*, Sampu ve Dakuşi'den[52] *haiku*'lar, hepsi de Matsuşima Adaları üzerineydi.

Ayın on birinde Zuiganci Tapınağı'na gittim. Bu tapınağı Makabe-no-Heişiro[53] rahip olup Çin'den döndüğünde yaptırmış. Daha sonraları Rahip Ungo, yaptırdığı altın süslemeli yedi görkemli salonla tapınağa heybetli bir görünüm kazandırmış. Tapınakta tanıştığım rahip, kurucudan bu yana, tapınağın otuz ikinci rahibi idi. İçimden, o çok hayranlık duyulan Rahip Kenbutsu'nun[54] tapınağının yeri acaba nerede diye meraklandım.

Ayın onikisinde Hiraizumi'den ayrıldım. Yolumun üstünde bulunan Aneha'nın çam ağacını ve Odae Köprüsünü görmek istedim, bu yüzden de, ancak avcıların ve ormancıların geçtiği ıssız dağ yolunu izledim. Ama, nasıl olduysa, yolumu yitirdim ve bir anda kendimi İşinomaki Limanı'nda buluverdim! Liman geniş bir körfeze karşı kurulmuştu, biraz açıkta Kinkazan Adası görünüyordu. Bu ada bir zamanlar, "altın çiçekler açan"[55] bir altın madeniyle ünlüydü. Limanda demirlemiş yüzlerce tekne vardı irili ufaklı. Kı-

yıya yığılmış evlerden sayısız duman sütunları yükseliyordu. Yolum buraya yanlışlıkla düştüyse de, bu işlek yeri görmek çok hoşuma gitti, kalacak uygun bir yer bakmaya başladım. Hayret ama, nedense kimse bana yakınlık göstermedi. Uzun uzun araştırıp sorduktan sonra, berbat bir ev buldum. Rahatsız geçen bir gecenin sabahında yeniden, o hiç bilmediğim yollara düştüm. Sode deresine, Obuçi otlağına ve Mano pampas çayırlığına karşılardan bakarak yürüdüm, bir ırmağın yanında uzayıp giden yola çıktım. Bu uzun batak ırmağın bitiminde Toima'ya vardım, geceyi orada geçirdim. İki günde yirmi küsur fersah yol aldıktan sonra Hiraizumi'ye varabildim.

Fucivara ailesinin[56] üç kuşak süren görkemi, işte burada bir anlık boş bir düş gibi gelip geçmişti. Derebeyi Hidehara'nın konağına daha bir fersah kala, ana giriş kapısının yıkıntıları selamlıyordu beni. Şimdi konağın yerinde çeltik tarlaları vardı. Yalnızca Kinkei Dağı asıl biçimini koruyabilmişti. Derebeyi Yoşitsune'nin ölümle yüzleştiği, Takadate denen sırta tırmandım, aşağıya baktığımda Nambu ovalarından tüm gücüyle akan Kitakami Irmağı'nı gördüm, İzumi-ga-şiro kalesinden dirsek yapıp bu ırmağa karışan Koromogava Çayı da tam karşıdaydı. Derebeyi Yasuhira'nın yıkık evi, Koromo-ga-seki sınır kapısının kuzeyindeydi, bu ev Nambu yöresine girişi tıkamış ve kuzeyin saldırganlarına karşı bir koruma sağlamıştı. Gerçekten de, kısa geçen dönemlerinde bu üç kuşak pek çok yiğitlikler sergilemişler, ama oyuncular da, kahramanlıklar da çoktan unutulmuş, gitmiş bu sahneden. Bir ülke yenilmişse, geriye yalnızca dağlar ve ırmaklar kalıyor; yıkılmış bir kalede ise, bahar geldiğinde otlar bitiyor yalnızca. Şapkamın üstüne oturdum ve ne kadar zaman geçtiğini bilmeden acı acı ağladım.

Sararmış otlar
geriye kalan,
eski yiğitlerin
tutkularından.

Kanefusa'nın ak saçlarını
gördüm dalgalanırken bir an,
bembeyaz *unohana*'lar
açmış dallar arasında.[57]

Yazan: Sora

Sonunda yıkılmadan kalabilmiş iki kutsal yapının içlerini görebildim. *Sutra* kütüphanesinde, yöreye egemen olmuş soyluların heykelleri vardı, Altın Türbe[58] denen yerde bu soyluların lahitleriyle birlikte üç kutsal heykel bulunuyordu. Her şeyi yutan otların altında bu yapılar da silinip yok olabilirdi; hazineleri dağılabilir, mücevherli kapıları kırılabilir ve altın sütunları ufalanabilirdi, ama çok şükür ki, sağlam dış duvarlar ve kiremitli çatı sayesinde hepsi birer anıt olarak en az bin yıldır ayakta durmakta.

Uzun Mayıs yağmurları bile
dokunmadan bırakmış
gölgede ışıldayan
Altın Türbe'yi.

Nambu ellerine giden anayoldan ayrıldım, İvate köyüne vardım, geceyi bu köyde geçirdim. Ertesi gün Oguro Burnu'nu ve minik Mizu Adası'nı seyrettim. İkisi de bir ırmağın üzerinde bulunuyor. Daha sonra Naruku kaplıcasına giden yoldan Deva elinin girişini tutan Şitomae sınır kapısına ulaştım. Kapı muhafızları aşırı kuşkucu idiler. Olağan koşullarda bile pek az yolcu bu zahmetli yoldan geçmeyi göze alıyormuş. Uzun bir bekleyişten sonra geçmeme izin verildi, ama önümdeki sarp dağa tırmanamadan karanlığa yakalandım. Kapı muhafızlarından birinin evine sığındım, bu ücra yerde böyle bir sığınak bulmak büyük bir şanstı. Fırtına patladı ve üç gün üç gece dışarı çıkamadım.

Bitlere pirelere
yem oldum bu yatakta,
yastığımın dibinde
atın biri işiyor.

Kapı muhafızına bakılırsa, Deva eline doğru önümdeki yolu tıkayan dev bir dağ kitlesi vardı ve yol iz belli değildi. Bu yüzden bir kılavuz tutmaya karar verdim. Sağolsun, kapı muhafızı bana kılavuzluk yapacak güçlü kuvvetli bir genç buldu. Bu genç, kavisli kılıcı beline sokulu, elindeki meşe sopasını sıkı sıkıya tutarak yolda önümden yürüdü. Ben, başımıza gelecekler için kaygılana kaygılana, onun ardından yürüyordum. Kapı muhafızının dedikleri çıkıyordu, dağlar öylesine sık ağaçlarla kaplıydı ve bu örtü altında ha-

va öyle durgundu ki, sanki karanlıkta el yordamıyla yürüyordum. Tek bir kuş sesi bile duyulmuyordu ve sanki rüzgâr tepemizdeki bulutların her aralığından kara kurumlar üflüyordu üstümüze. Alçak bambular arasından ilerledim, pek çok dereden geçip, pek çok taşa tökezleyip soğuk terler dökerek sonunda Mogami köyüne ulaştım. Kılavuzum beni gerçekten çok talihli olduğum için kutladı, meğerse daha önceki geçişlerinde de hep belalarla karşılaşmış. Ona yürekten teşekkür ettim ve vedalaştım ama, korkuyu bir süre yüreğimden atamadım.

Obanazava kasabasında Seifu'yu[59] ziyaret ettim. Seifu zengin bir tüccar ve gerçek bir şiir adamı. Gezginlikteki zorlukları derinden anlamış biri, sık sık başkente gidip geliyor. Beni evine davet etti, dilediğim kadar yanında kalmamı istedi ve beni rahat ettirmeye çalıştı.

Tembel tembel uyudum
kendi evimmiş gibi,
bu havadar, temiz evde.

Haydi sıçra yiğitçe,
göster bana yüzünü,
ey, ipekböceği kasaları altından
ses veren yalnız kurbağa.

Gözlerimin önünde
pudra fırçası,
allık otlarının arasında
dolaşıyorum.

İpekböceği işliğinde
eski zaman tanrıları
gibi giyinmiş insanlar.

Yamagata eyaletinde Ryuşakuci denen bir tapınak vardı. Rahip Cikaku[60] tarafından kurulan bu tapmak, kutsal bahçesindeki mutlak dinginlikle ünlüydü. Herkes bu kutsal bahçeyi görmemi salık verdiğinden yedi-sekiz fersah daha fazla yürüme pahasına Obanazava'da anayoldan ayrıldım. Vardığımda akşamüstü güneşi

henüz sahneden çekilmemişti. Dağın dibindeki kulübelerde yaşayan rahiplerin yanında kalabileceğim bir yer bulduktan sonra, doruktaki tapmağa çıktım. Dağ tümüyle, üst üste yığılmış kayalardan oluşmuştu, yüz yıllık çamlarla ve meşelerle kaplıydı. Taş zemin sonsuzluğun rengini almış, öbek öbek kadife yosunlarla döşeliydi. Türbeler kayalıkların tepesine oturtulmuştu, hepsinin kapıları sıkı sıkıya kapalıydı. Tek bir ses bile duyulmuyordu. Kayadan kayaya emekleyerek, her türbenin önünde saygıyla eğildim ve bu kutsal ortamın arılaştırıcı gücünün tüm varlığıma işlediğini hissettim.

Tapınağın mutlak sessizliğinde
tek başına bir ağustos böceğinin sesi
işliyor kayaların derinlerine.

Mogami Irmağı'nın aşağılarına kayıkla inmek istedim, ama Oişida'da havanın düzelmesini beklerken, bağlantılı koşuk tohumunun rüzgârlarla savrularak gelip burada nasıl köklendiğini ve hala nasıl her yıl çiçek açtığını köylülerin kaba ruhlarını tatlı bir kaval sesi gibi nasıl yumuşattığını anlattılar bana. Baktım ki, bu köylü şairler yollarını yanlışlıklar ormanında bulmaya çalışıyorlar; onlara yol gösterecek biri olmadığından eski biçemle yeni biçemi birbirinden ayırdedemez bir durumdalar. İstek üzerine onlarla oturdum, bir bağlantılı koşuk kitabı hazırladım ve kitabı onlara armağan ettim. Yolcuğum sırasında böyle bir yardımda bulunmak bana gerçekten büyük bir haz verdi.

Mogami Irmağı kuzeyin yüksek dağlarından çıkıyor, Yamagata eyaletini aşıyor. Bu ırmağın üzerinde Benekli Taşlar[61], Kartal Çağlayanları[62] gibi birçok tehlikeli yer var, ırmak sonunda İtaciki Dağı'nın kuzey eteğini yalayıp, Sakata'da denize boşalıyor. Bu ırmakta kayıkla giderken, iki yandaki dağlar üzerime yıkılıyor sandım. Kayığımız çok küçüktü – eski zamanlarda çifçilerin çeltik çektiği türden. Ağaçlar sık bir yaprak örtüsüyle kaplıydı. Yeşil yapraklar arasında köpüklenen Gümüş İplikler[63] Çağlayanı'nı ve kıyıya yakın bir yerde Sennido adlı tapmağı gördüm. Irmak, artık iyice, ağzına dek kabarmıştı, kayığımız her an devrilmek üzereydi.

Mogami Irmağı
toplamış Mayısın
tüm yağmurlarını,
akıyor çılgınca.

Haziranın üçüncü gününü Haguso Dağı'na çıktım. Dostum Zuşi Sakiçi'nin[64] çabalarıyla, Başrahip Egaku'nun[65] bir vaazını dinleme onuruna eriştim. Başrahip Egaku, bu dağ tapınağının yöneticisiydi. Beni sevecenlikle karşıladı, kalmam için bana Güney Vadisi'ndeki odalardan birini verdi.

Ertesi gün bir rahiple ana salonda oturduk, bağlantılı koşuk yazdık. Şöyle başladım:

Ne kutsal bir yer
bu Güney Vadisi,
hafif bir kar kokusu
geliyor esintilerle.

Ayın beşinde Gongen Tapınağı'nı ziyaret ettim. Bu tapınağın kurucusu Noco[66] adlı bir rahip, ama onun ne zaman yaşadığını hiç kimse bilmiyor. *Engi Yıllarında Saray Törenleri ve Ayinleri*'ne[67] göre, Deva eyaletindeki Sato Dağı'nda kutsal bir tapmak bulunuyor. Yazar herhalde Kuro yazacağı yerde Sato yazmış olmalı, çünkü bu iki sözcük için kullanılan Çin ideogramları birbirlerine çok benziyor. Dağın bugünkü adı olan Haguro sözcüğü de, olasılıkla Deva elindeki Kuro Dağı sözcüklerinden türemiş gibi. Yerel bir tarih kitabına göre, bu yer adını her yıl imparatora balya balya gönderilen kuş tüylerinden almış. Bu durumda, Haguro Dağı üzerindeki bu tapınak, Gassan ve Yudono dağlarındaki tapmaklarla birlikte kuzeydeki en kutsal tapınaklardan biridir ve Edo'daki Tori Dağı Tapınağı ile kardeş tapınaktır.

Bu tapmakta, Tendai tarikatınca[68] vazedilen Mutlak Yoğunlaşma Öğretisi ayın parlak ışıkları gibi parlıyor, manevi Özgürlük ve Aydınlanma Yasaları ise karanlığı aydınlatan fenerler gibi sanki. Çevredeki yüzlerce evde rahipler mutlak bir ciddiyet içinde ibadetlerini yapıyorlar. Aslında tüm dağ olağanüstü esinlenmeler ve

kutsal korku ile dolu. Yeryüzünde insanlar yaşadığı sürece bu görkem de sürüp gidecektir.

Ayın sekizinde Gassan Dağı'na çıktım. Boynuma, beyaz kâğıttan kutsal bağı bağladım, başıma kolalı pamukludan başlığımı giydim ve kılavuzumla birlikte dağın tepesine doğru sekiz fersahlık yürüyüşe başladım. Sisler ve bulutlar arasından geçerek, yükseklerin kıt havasını soluyarak, kaygan kar ve buzlar üzerinde yürüyerek sonunda doruğa vardım ki, artık soluk alamaz ve neredeyse donmuş bir duruma gelmiştim. Sanki boyutlar arasından aya ve güneşe giden yolun kapısının önündeydim.

O sırada güneş battı ve ışıl ışıl bir ay doğdu gökte. Yere kuru yapraklar serdim ve başımı esnek bambulara dayayıp uykuya daldım. Ertesi sabah güneş yeniden doğum bulutları dağıttığında kalktım, Yudono Dağı'na gitmek üzere aşağıya indim.

Henüz aşağıya inmekteydim ki, incecik bir derenin üstüne kurulu eski bir demirci işliği gördüm. Kılavuzuma bakılırsa, buralı olan demirci Gassan[69] kılıç dövermiş burada, bu billur berraklığındaki dereden su vererek. Kılıçlarını büyük bir ustalık ve titizlikle yaparmış, sonunda ünü tüm dünyaya yayılmış. Çalışmak üzere bu yeri özellikle seçmiş, çünkü Gassan herhalde Çin'deki Ryosen Pınarı'nda[70] olduğu söylenen o gizemli gücün burada da olduğunu anlamış. Kanşo ile Bakuya'nın öyküsünü de[71] anımsıyorum, bu öykü de bize, çıkarımız olsun olmasın, kendimizi işimize adamadıkça hiçbir sonuç alamayacağımızı öğretmektedir. Bir kayaya oturmuş, bunları düşünürken, karşımda yüksekliği ancak bir metre kadar bir kiraz gördüm, yeni yeni tomurcuklanıyordu – doğal mevsimi değildi tabii, ama bir yıldan fazla bir süredir erimeyip kalan karın ağırlığına kahramanca direniyordu. "Yazın tutuşan sıcağında kokulu erik ağacı" üzerine yazılmış Çin şiiri ile yine Rahip Gyoson'un[72] aynı biçimde hüzünlü şiiri aklıma düştü birden ve karşımdaki kiraz ağacını daha da yakın duydum kendime. Bu dağda daha pek çok ilginç şeylere rastladım, ama bu ayrıntıları dinsel ziyaretlerle ilgili bazı kurallar gereğince anlatmamak zorundayım. Kaldığım eve döndüğümde, Başrahip Egaku bu üç dağa yaptığım ziyaretlerdeki izlenimlerimi şiire dökmemi istedi. Bana verdiği ince yazı kâğıdı şeridine şu şiirleri yazdım:

Hava çok soğuk Haguro Dağı'nda,
karanlık bir koyağın üstünde
solgun bir hilal parlıyor.

Gassan Dağı üstünde
sessiz ay doğmadan önce
kaç bölük bulut derildi,
kaç bölük bulut dağıldı?

Yudono Dağı'nın açıklanmaz,
kutsal sırları içimde,
suskun göz yaşlarımı
siliyorum kol yenlerime.

Yaşla doldu gözlerim
Yudono Dağı'ndaki
kutsal yolda paralara
bile bile basarken.
Yazan: Sora

Ertesi gün Haguro Dağı'ndan ayrılıp, Tsuru-ga-oka Kalesi'ne gittim. Kalede beni savaşçı Nagayama Şigeyuki[74] büyük bir içtenlikle karşıladı, oturup onunla ve Haguro Dağı'ndan buraya benimle gelen Zuşi Sakiçi ile bir bağlantılı koşuk kitabı hazırladık. Onlarla vedalaştıktan sonra yine Mogami Irmağı üzerinden kayıkla Sakata Limanı'na indim. Burada beni En'an Fugyoku[75] adlı bir hekim ağırladı.

Rüzgârlı Fukuura Kumsalı'nda
hoş bir akşam serinliği var,
oysa ardımda Atsumi Dağı
hâlâ yalazında güneşin.

Uzak derinliklerde
eridi gitti Mogami Irmağı
azgın dalgaların altında-
şavkıyan yaz güneşi.

Yola çıkışımdan başlayarak, kara ya da deniz, dağ ya da ır-

mak, hepsi uyum içinde sayısız doğa güzellikleri gördüm, ama yine de, Sakata'nın kuzeydoğusundaki Kisagata kıyı gölünün eşsiz güzelliğini görme isteğimi bastıramıyordum. On fersah kadar dar bir patikayı izledim, sarp tepeleri çıktım, kayalık kıyılara tırmandım, kumsallardan geçtim. Güneş neredeyse ufka değmek üzereydi ki, denizden kıyıya doğru sert bir rüzgâr çıktı, göğü gri bir bulut kitlesi kuşattı ve Çokai Dağı bile görülemez oldu. Bu yarı görmez durumda, gördüklerimi zihnimde resmederek yürüdüm, sonunda bir balıkçı kulübesine sığındım. Bu karanlık yağmur altında bile burası böyle güzel olur ise, kim bilir açık havada ne denli güzeldi?

Ertesi gün bulutsuz göğün ve parlak güneşin keyfi ile uyandım. Açık bir tekne ile kıyı gölüne açıldım. Önce, Rahip Noin'in[76] adıyla anılan küçük adaya gittim, rahibin üç yıl boyunca kaldığı inziva evine baktım. Daha sonra karşı kıyıya geçtim, Saigyo'nun[77] "beyaz tomurcukları gömülmüş dalgalara," diyerek yücelttiği yaşlı kiraz ağacını buldum. Burada ayrıca, İmparatoriçe Cingu'nun[78] anıt mezarı ile Kanmancuci adlı tapınak da bulunuyor. İmparatoriçenin ta buralara gelmiş olduğuna hayret ettim; bunun gerçek oluşundan kuşkulu, mezardan ayrıldım. Oradan tapınağa geçip göle egemen geniş bir salonda zevkle oturdum. Tavandan sarkan perdeler yukarı kıvrılıp kaldırılınca, olağanüstü bir manzara serildi önüme – güneyde Çokai Dağı göğe başını dayamış, suda aksi görünüyor; batıda uzaklarda Muyamuya sınır kapısının silik izleri; uçsuz bucaksız yüksek bir yol bataklığın ortasından ta Akita'ya dek uzanıyor doğuda ve son olarak, kuzeyde, kıyı gölünün ağzında Şiogoşi, okyanus dalgalarının kıvrıldığı yerde görünüyor. Genişliği bir fersahtan az ama, bu kıyı gölü Matsuşimadan aşağı değil. Ancak, bu ikisi arasında önemli bir ayrım var. Matsuşima'nınki neşeli, gülen bir güzellik, oysa Kisagata'da ağlayan bir yüzün güzelliği var. Burada salt yalnızlıktan öte, pişmanlık da var, sanki bilinmeyen bir kötülükten kaynaklanan. Dertli bir yüzün takındığı ifadeyi andırıyor bu manzara.

Kisagata'nın uykulu yağmurunda
çiçeklenen ipek ağacı
bana Seişi Hanımın
ah edişini anımsatıyor.[79]

Şiogoşi'nin ıslak kumlarında
hoplayıp duruyor turnalar,
silkiyorlar uzun bacaklarını
denizin soğuk gelgit sularında.

Şenlik gününde
Kisagata'ya gelmek,
nasıl bir inceliğe
hizmet eder ki?
Yazan: Sora

Akşam serinliğinde
evlerinin kapılarına
oturmuşlar balıkçılar,
keyfediyorlar.
Yazan: Teici,[80] Mino elinde tüccar.

Bir kayada yuva yapmış bir çift deniz kartalı için bir şiir:

Hangi kutsal içgüdü
öğretmiş bu kuşlara,
hiçbir dalganın yuvalarına
erişemeyeceğini?
Yazan: Sora

Sakata'da üç-beş gün oyalandıktan sonra, Kaga elinin merkezine doğru otuz fersahlık uzun bir yürüyüşe giriştim. Hokuriku yolu üzerindeki dağlara yığılan bulutlara baktım, önümde uzanan yolun bitmezliği yüreğimi ezince boğdu. Kendimi zorlaya zorlaya, yine de, Nezu sınır kapısından Eçigo eline girdim, ardından Eççu elinin sınır kapısı İçiburi'ye ulaştım. Bu yolculukta geçen dokuz gün boyunca sıcaktan, nemden ve beni mahveden rahatsızlığımdan dolayı pek yazamadım.

Temmuzun dokuzunda
bambaşka bir gece bu,
yılda bir de olsa, yarın
sevdiğiyle buluşuyor Dokumacı.[81]

Görkemli Samanyolu
köpük yeleli denizde
upuzun bir köprü olmuş,
bir ucu ta Sado'da.

Kıyıda, Ana Babalarını Terkeden Çocuklar[82] ya da Çocuklarını Terkeden Ana Babalar[83], Köpek Hayınlığı[84] ya da At Tepmesi[85] gibi dehşetli adlarla anılan tehlikeli yerlerden bitkin bir durumda geçip İçiburi sınır kapısına varır varmaz, hemen bir yer bulup erkenden yattım. Ama yan odada fısıldaşan iki genç kadının sesleri kulaklarımı tırmaladı. Yaşlı bir adamla konuşuyorlardı, fısıltılarından çıkardığım kadarıyla, Eçigo elinin Niigata kasabasından olan bu iki odalık İse Tapınağı'na gidiyorlardı, yaşlı adam da yolda onlara eşlik ediyordu. Adam ertesi gün kadınların akraba ve dostlarına haber götürecekti. Kadınlara çok acıdım, fısıltılar arasında, kıyıları döven dalgaların köpükleri gibi oradan oraya sürüklenerek ömür geçirdiklerini, her gece yeni birini bulmak zorunda kaldıklarını, böylece her seferinde ölümcül günahlara batıp çıktıklarını anlatıp durdular. Yorgunluktan uyuşup uykuya dalana dek fısıltıları dinledim. Ertesi gün yola çıktığımda yine bu kadınlarla karşılaştım. Bana yaklaştılar ve gözlerinden yaşlar dökerek, "Biz kimsesiz yolcularız, bu yolun yabancısıyız. Sizin ardınızdan gelmemize izin verir miydiniz? Cübbenizden, sizin bir rahip olduğunuzu düşündük, eğer öyleyse, bize acıyın ve Kurtarıcımız'ın büyük sevgisini öğretin," dediler. "Bu sözlerinizle çok duygulandım," dedim onlara. Bir an düşündükten sonra, "Ama, bizim ziyaret edeceğimiz pek çok yer var, size yararlı olamayız. Siz de, öteki yolcular gibi gidin. Eğer Kurtarıcı'ya gerçekten inanıyorsanız, O'nun kutsal korumasından yoksun kalmazsınız." Ama yanlarından uzaklaşırken yüreğime derin bir sızı çöktü.

Uyuduk hepimiz
aynı çatı altında,
odalıklarla ben-
çalı yoncaları ve ay.

Bu şiiri Sora'ya söyledim, o da defterine yazdı.

Kırksekiz Çavlan denen yerden Kurobe Irmağı'nı ve daha pek

çok dereleri geçip Nago köyüne geldim. Tako'nun mor salkımlarıyla baharda selamlaştıktan sonra, burada da bu çiçeklerin güzün aldıkları renkleri görmek istedim. Köylünün verdiği karşılığa göre, mor salkımlar, kıyıya indikten sonra beş fersah ötedeki bir dağın ardında idiler ve o taraflar ıssızdı, kimseler yaşamıyordu, tek bir kulübe bile yoktu kalacak. Bu sözlerle dehşete kapılarak, doğruca Kaga eyaletine yöneldim.

Erken olgunlaşmış
çeltik kokuları
içinden yürüdüm, sağımda
aşağıda, Öfkeli Deniz.[86]

Unohana dağlarından ve Kurikara-dani vadilerinden geçip on beş Temmuzda Kanazava kentine girdim. Kanazava'da, Osakalı bir tüccar olan Kaşo[87] ile tanıştım, beni kalmam için hanına davet etti.

Bu kentte şiire duyduğu aşırı sevgiyle koşuk yazarları arasında sağlam bir yer tutmuş olan İsşo[88] adlı biri vardı, ama geçen kış beklenmedik bir zamanda öldüğünü söylediler. İsşo'nun kardeşi tarafından anısına düzenlenen toplantıya katıldım.

Ey, toprak olmuş dostum,
kımılda, duyabilirsen
ağıtlarımı ve güzün
rüzgâr homurtularını.

Bir inziva evine uğradım.

Bu serin yaz gününün
akşam nevalesi de
ellerimizle soyduğumuz
patlıcan ve hıyarlar.

Yolda yazılan bir şiir:

Kızıl, kıpkızıl bir güneş,
kayıtsız zamana acımasızca,

ama rüzgâr unutmuyor
erken soğukların verdiği sözü.

Cüce Çam[89] denen yerde:

Cüce Çam,
aslında zarif bir ad,
okşuyor rüzgâr pampaslarla
çalı yoncalarını.

Yakındaki Tada Tapınağı'na gittim, Derebeyi Sanemori'nin[90] miğferini ve zırhının altına giydiği işlemeli içliği gördüm. Söylenceye göre, Sanemori henüz Minamoto'ların[91] hizmetindeyken ona bunları Derebeyi Yoşimoto[92] vermiş. Miğfer, siperliğiyle kulaklığının üzerine işlenmiş altın kasımpatlarıyla ve sorgucuna oturtulmuş, ağzından alev saçan çift boynuzlu ejderha ile eşsiz bir işçiliğin ürünüydü. Tapınağın tarihçesine miğferin buraya nasıl geldiğinin canlı bir öyküsü verilmiş; Kiso Oşinaka[93] Derebeyi Sanemori'nin kahramanca ölümü üzerine, derebeyinin sadık adamlarından Higuçi-no-Ciro'ya[94] verip, bir dua mektubuyla buraya yollamış.

Korkuyla sarsılmış,
dinliyorum sesini
eski bir miğferin altındaki
cırcır böceğinin.

Yamanaka kaplıcasına giderken Şirane Dağı'nın beyaz doruğu arkamdan bakıp duruyordu. Sonunda, sol yandaki bir dağın yakınında bulunan tapınağa vardım. Söylenceye göre, bu tapınağı İmparator Kazan[95] sevgili tanrıçası Kannon için yaptırmış. İmparator, Otuz İki Kutsal Tapmak adı verilen hayır girişimi sonuçlandığında, bu tapınaklarının ilkinin Naçi olan adıyla sonuncusunun Tanigumi olan adının ilk hecelerini birleştirip Nata olarak bu tapınağa vermiş. Bahçesinde harika kayalar ve yaşlı çamlar var; tanrıçanın heykeli, bir kaya üzerine yapılmış, damı samanla örtülü bir yapının içinde bulunuyor. Aslında tüm çevre tuhaf görünümlerle dolu.

Kaya tapınağının
ak kayalarından bile ak,
esen güz rüzgârı.

Kaplıcada yıkandım. Bu kaplıca, Ariake'den[96] sonra eşi benzeri bulunmayacak harika bir yer.

Şifalı Yamanaka kaplıcasında
öyle keyifli yıkandım ki,
artık can kurtaran kasımpatlarını
koparmasam da olacak.

Kaldığım hanın sahibi Kumenosuke[97] adlı bir gençti. Babası şairmiş, hakkında ilginç de bir öykü var: Bir gün, Teişitsu[98] (sonraları Kyoto'da ünlü bir şair olacaktır, ama o sıralar genç biridir) buraya gelmiş, bu adamla tanışmış ve şiir konusunda cahilliğinden ötürü onun karşısında yerin dibine geçmiş. Kyoto'ya dönüşünde Teitoku'nun[99] öğrencisi olmuş ve bağımsız bir şair olana dek, çalışmış çabalamış. Teişitsu'nun bu köyden olan herkese ücretsiz şiir dersi verdiğine inanıyorlar. Ama, bu öykünün çok eskilerde geçtiğini kabul etmek gerek.

Yol arkadaşım Sora onulmaz bir mide sancısıyla kıvranmaya başladı. Bir an önce, tek başına İse elinin Nagaşima köyündeki akrabalarını yanına gitmeye karar verdi. Vedalaşırken, Sora şöyle yazdı:

Yolda, nerde
yıkılırsam yıkılayım da,
çiçekli çalı yoncalarının
yanına gömüleyim.

Sürüsünü karanlık bulutlarda yitiren garip bir kuş gibi, yüreğimde giden için keder, kalan için elem, karşılık olarak şunu yazdım:

Bugünden böyle, ah,
çiy damlalarıyla yıkanacak
şapkamdaki yazı:
"Biz iki yurtsuz."

Gece Daişoci Kalesi'nin yakınındaki Zenşoci Tapınağı'nda kaldım, hâlâ Kaga elindeydim. Sora da bir önceki gece burada kalmış ve bu şiiri bırakmış:

Bütün gece
tapınağın ardındaki
tepede uğuldayan
güz rüzgârını dinledim.

Sora ile aramızda yalnızca bir gecelik uzaklık vardı, ama sanki binlerce fersahlık bir ayrılık gibiydi bu. Ben de, uğuldayan güz rüzgârını dinleyerek yattım ve sabahleyin ilahiler söyleyen rahipleri dinleyerek uyandım. Daha sonra bizi kahvaltıya çağıran gongun gürültüsü duyuldu. Gün batmadan, bir an önce Eçizen elini aşma kaygısıyla, hiç oyalanmadan tapmaktan ayrıldım, ama tapınağın uzun giriş yokuşunun dibine vardığımda genç bir rahip elinde fırça ve mürekkeple koştura koştura aşağıya geldi ve benden bir şiir yazmamı istedi. O an gözüme bahçede her yere saçılmış söğüt yaprakları ilişti ve doğaçtan şunu yazdım:

Sevecenliğinize karşı
bahçeye saçılmış
yaprakları süpürmek isterdim.

Ve, hasır sandallarımın bağlarını bile sıkılamadan tapınaktan ayrıldım.

Eçizen sınırındaki Yoşizaki limanında bir kayık tuttum ve Şiogoşi'nin ünlü çamını görmeye gittim. Buranın tüm güzelliği, sanırım en iyi, Saigyo'nun şu şiiriyle anlatılmıştı:

Denizin tuzlu dalgalarını
taşımaya çağırıp rüzgârı,
bütün gece pırıl pırıl damlalar
damıtıyor ay ışığından
Şiogoşi'nin çam ağacı.

İnsanın bu çam ağacı için bir şiir daha yazmaya kalkışması, eline altıncı bir parmak eklemeye çalışması gibi bir şey olur.

Matsuoka kasabasındaki Tenryuci Tapınağı'nda başrahip olan eski bir dostumu görmeye gittim. Kanazava'dan buraya kadar yolda Hokoşi[100] adlı bir şair eşlik etti bana. Hoş, yola çıktığımızda bu denli uzağa gidebileceğini hiç aklından geçirmiyordu. Birlikte gördüğümüz manzaralar üzerine şiirler yazdıktan sonra evine dönmeye karar verdi. Onunla vedalaşırken şöyle yazdım:

Elveda eskimiş yelpazem,
üstüne yaza yaza
onu yırtmaktan başka
n'apabilirdim yazın sonunda?

Mutsuoka kasabasının bir buçuk fersah ötesindeki Eiheici Tapınağı'na gittim. Rahip Dogen'in[101] tapınağın yerini böylesine bir tenhada seçmesi bir tansıktı sanki.

Fukui kentine uzaklık yalnızca üç fersahtı. Ama akşam yemeğinden sonra iyice kararan yolda kaygı içinde yürüdüm. Bu kentte Tosai[102] adlı bir şair vardı, on yıl kadar önce onu Edo'da görmüştüm. Öldü mü, sağ mı, bilmeden onu görmeye gittim. Yolda tanıştığım biri bana Tosai'nin evini gösterdi. Arka sokaklardan birindeki basit kulübenin önüne geldiğimde onu öteki evlerden ayrı kılan ayçiçeklerini, kol atmış su kabakların horozibiklerini, kazayaklarını görür görmez, dostumun evini bulduğumu anladım. Kapıyı çaldım, üzgün çehreli bir kadın pencereden baktı ve rahip olup olmadığımı, nereden geldiğimi sordu. Daha sonra bana evin efendisinin kentte bir yere kadar gittiğini, onu görmek istiyorsam oraya gitmemin iyi olacağını bildirdi. Kadının halinden, dostumun karısı olmalı diye düşündüm. Eski bir masal kitabında geçen, buna benzer bir evi ve öyküyü anımsayınca az keyiflenmedim! Sonunda dostumu buldum, yanında iki gece kaldım. Tsuruga liman kasabasında dolunayı seyretmek istediğimden, üçüncü gün dostumun evinden ayrılıp yola çıktım. Tosai de benimle gelmeye karar verdi, coşkuyla atıldı yola, kimonosunun kuyruklarının gülünç hali görülmeye değerdi.

Şirane Dağı'nın beyaz doruğu sonunda görülmez oldu ve Hina Dağı çıktı onun yerine ortaya. Asamuza Köprüsü'nden geçtim ve Tamae'nin ünlü sazlıklarını seyrettim. Sazlar çiçeğe durmuştu.

Uguisu sınır kapısından ve Yuno geçidinden geçip Hiuçi Kalesi'ne vardım. Eve Dönüş[103] denen tepeden ilk kazların çığlıklarını dinleyerek, Ağustos'un on dördü gecesi Tsuruga limanına vardım. Gök bulutsuzdu ve ay, olağanüstü parlaktı. Kaldığım hanın sahibine, "Dilerim, yarın gece dolunay çıktığında hava yine böyle olur," dedim. Hancı, "Bu kuzey yörelerinde hava çok değişkendir, benim deneyimlerimle bile yarın havanın nasıl olacağı kestirilemez," diye yanıtladı sözümü. Hancı ile bir şişe şarap eşliğindeki güzel sohbetin ardından, birlikte Myocin Tapınağı'na gittik. Tapınak, imparator Çutai'nin[104] onuruna yaptırılmıştı. Tapınağın havası gecenin sessizliğinde çok durgundu, çam iğneleri arasından süzülen ay ışığı sunağın önündeki beyaz kumda parlıyor, yer kırağı tutmuş gibi görünüyordu. Hancı burada otu ilk kesen, kumu ve taşları getiren, ibadet edenlerin iyiliği için tapınağın çevresindeki bataklığı kurutan başrahip Yugyo II'yi[105] anlattı bana. Onunu zamanından başlayarak, tapınağı her ziyaret edişlerinde başrahipler bir avuç kum taşırlarmış buraya. Bugün bu ayin Yugyo'nun Kum Taşıma Töreni olarak biliniyor.

Baş rahip Yugyo'nun
serdiği kumlarda
ay bu gece ne denli parlak
ve ne kutsal bir saflıkta.

Ayın on beşi gecesi, hancının dediği gibi, yağmur yağdı.

Kuzey yörelerinin
değişken göğü
sakladı, göstermedi
bana güz dolunayını.

On altısı gecesi hava yine açıktı. Renkli Kumsal'a[106], pembe deniz kabukları toplamaya gittim. Yelkenli bir kayıkla yedi fersahlık bir uzaklığı rüzgârla çabucak aşıp kumsala indim. Tanya[107] adlı biri yanında hizmetkârlar, yemekler, içkiler ve gezimiz için aklına gelen her şeyle birlikte bana eşlik ediyordu. Kumsalda çok sayıda balıkçı kulübesi ile küçük bir tapmak vardı. Tapmakta oturup sıcak çay ve *sake* yudumlarken bu akşam manzarasındaki yalnızlıkla ürperdim.

Suma Kumsalı'ndan
daha da yalnız-
deniz üstünde
biten bir güz.

Minik kabuklara karışmış
çalı yoncası çiçekleri gördüm,
dalgalarla savrulan.

Tosai'ye, geçirdiğimiz günün olaylarını özet olarak yazıp, tapmağa bir anı olarak bırakmasını rica ettim.

Tsuruga'ya döndüğümde, beni Rotsu[108] karşıladı ve Mino eline giderken bana eşlik etti. At sırtında Ogaki'ye girdiğimde, İse elinden gelen Sora katıldı bize, Etsucin[109] de at sırtında aceleyle yetişti. Hep birlikte Coko'nun[110] evine gittik, orada Zensen'le[111], Keiko'yla[112] Keiko'nun oğullarıyla ve gece gündüz akın akın beni görmeye gelen eski dostlarla yine buluşma sevincini yaşadık. Herkes, sanki umulmadık bir biçimde ölümden dönmüşüm gibi, aşırı bir sevinç içindeydi. Ama, Eylülün dokuzunda, yol yorgunluğu hâlâ üstümde, İse Tapınağı'na gitmek üzere ayrıldım. Bir kayığa bindim ve şöyle yazdım:

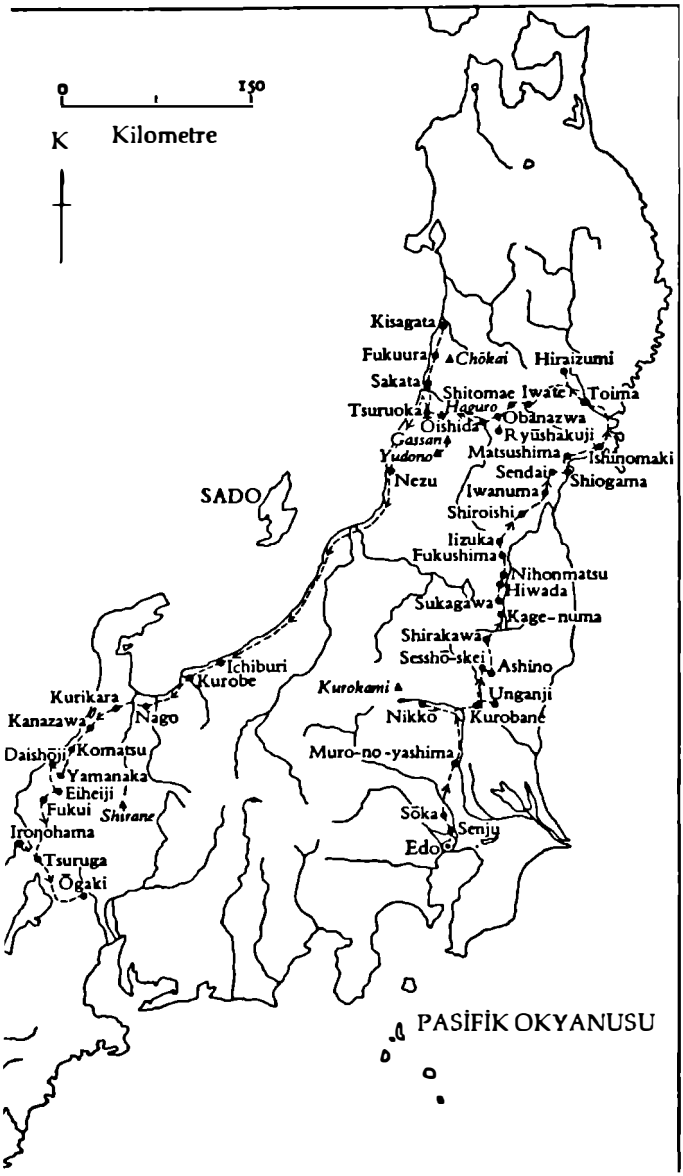
Elveda dostlarım,
sımsıkı tarak kabukları
nasıl ayrılırsa, ben de
ayrılmalıyım güzle.

Sonsöz

Bu küçük gezi kitabında, göğün altında geçen her şey var. Yalnızca geçkin ve kuru olan değil, genç ve renkli olan da, yalnızca güçlü ve görkemli olan değil, zayıf ve geçici olan da var. Kuzeye Giden İnce Yol'un her dönemecinde bazan farkında olmadan, alkışlamak için ayağa kalkıyor, bazan da, yüreklerimizin derinliklerindeki acılara direnemiyor, yığılıp kalıyoruz. Öyle zamanlar oluyor ki, biz de yağmurluğumuzu kapıp yola çıkmak istiyoruz, yine zaman geliyor, yerimizden kıpırdamadan, önümüze serilen manzaranın keyfini çıkarıyoruz. Bu kitabın güzelliği ancak uzak denizlerdeki denizkızlarının gözyaşlarından oluşan incilerle kıyaslanabilir. Bu ne görkemli bir yolculuk kitabıdır ve bu yolculuğu yaşayan kişi ne görkemli bir insandır! Bu kitabı yazan büyük insan için tek üzüntümüz, son yıllarda kaşlarına kırağılar düşüp yaşlanması ve güçten düşmesidir.

Yedinci Genroku yılının [113] *ilkyazı*
Soryu[114]

K
Tsukuba
Itako
Kashima
Futa
Kamagai-no-hara
Gyōtoku
Edo
Kai
Fuji
Hakone
Fuwa
Ōgaki
L. Biwa
Ōmi
Nagoya
(Atsuta)
Kyōto
Ōtsu
Minakuchi
Nara
Ueno
Taima
Ise
Yoshino
Sayo-no-nakayama
PASİFİK OKYANUSU
0
150
Kilometre

0
150
K
Kilometre
Kisagata
Fukuura
Chōkai
Hiraizumi
Sakata
Shitomae
Iwaki
Toima
Haguro
Tsuruoka
Ōbanazwa
Ōishida
Ryūshakuji
Gassan
Yudono
Matsushima
Ishinomaki
Sendai
Shiogama
Nezu
SADO
Iwanuma
Shiroishi
Iizuka
Fukushima
Nihonmatsu
Hiwada
Sukagawa
Kage-numa
Shirakawa
Sesshō-seki
Ashino
Ichiburi
Kurobe
Kurokami
Unganji
Kurikara
Kanazawa
Nago
Nikkō
Kurobane
Daishōji
Komatsu
Muro-no-yashima
Yamanaka
Eiheiji
Fukui
Shirane
Sōka
Ironohama
Senju
Edo
Tsuruga
Ōgaki
PASİFİK OKYANUSU

NOTLAR

Önemli Not: Beş-yedi-beş hecelik *haiku*'lar ve bağlantılı koşuk parçaları üç ya da dört dize olarak, *vaka*'lar, beş dizelik ve yedi-yedi hecelik bağlantılı koşuk parçaları iki dizelik biçimlerde çevrilmiştir.

SUNUŞ

1) Japon konuşma dilinin beş ya da yedi hecelik soluklara uygun düştüğü biliniyor. Öte yandan, Japon kültüründe çift sayılardan, özellikle de dört sayısından (ölümü çağrıştırdığı için) kaçınılmaktadır.
2) Bu *haiku* Başo'nun en çok bilinen şiirlerinden biridir.
3) Manyo Şu'dan alman bu *vaka* (*tanka* da deniyor), Tempyo yıllarında (729-78) yaşadığı bilinen doğa şairi Yamabe-no-Akahito'nundur.
4) *Kokin Şu*'dan alman bu *vaka*, Ki-no-Tsurayuki (868?-945) ile çağdaş olduğu bilinen Ki-no-Tomonori'nindir.
5) Bu bağlantılı koşuk *Toşiyori Zuino*'dan alınmıştır. İlk şiir Tsurayuki'nin çağdaşı Oşikoçi-no-Mitsune'nin, ikinci şiir Tsurayuki'nin kendisinindir.
6) Bu bağlantılı koşuk *Şui Şu*'dan alınmıştır. İlk şiir adı bilinmeyen bir saraylı hanımın, ikincisi ise daha çok Henco (816-90) adıyla tanınan Yoşimine-no-Munesada'nındır.
7) Bu bağlantılı koşuk, *Kinyo Şu*'dan alınmıştır. İlk şiir Eigen'in, ikincisi Eisei'nindir. Bu iki rahip Heian döneminin ortalarında yaşamışlardır.
8) Bu bağlantılı koşuk *Ima Kagami*'den alınmıştır. İlk şiir Fucivara-no Kinnori'nin (1103-80), ikinci şiir Minamoto-no Arihito'nun (1103-47), üçüncü şiir ise adı bilinmeyen bir hanımındır.
9) Bu bağlantılı koşuk Sogi (1421-1502) ile öğrencileri tarafından hazırlanmıştır. Başlangıç parçası Sogi'nin, ikinci şiir Şohaku'nun (1443-1527) ve üçüncü şiir Soço'nundur (14448-1532). Şairlerin şiirleri söyleyiş sırası bağlantılı koşuğun sonuna dek bu düzende sürer.
10) Bu bağlantılı koşuk Sokan (?-?) tarafından hazırlanmış olan *Şinsen Inu-Tsukuba Şu*'dan alınmıştır.
11) Bu bağlantılı koşuk *Moritake Dokugin*'den alınmıştır.
12) Bu bağlantılı koşuk *Gyokkai Şu*'dan alınmıştır. İlk şiir, daha çok Teişitsu (1610-73) adıyla tanınan Seişo'nun, ikincisi ise Teitoku'nundur (1571-1653).

13) Genellikle *Danrin Topyaku İn* adıyla anılan bu bağlantılı koşuk Soin (1605-82) ve öğrencileri tarafından hazırlanmıştır. Başlangıç parçası Soin'in, ikinci şiir Sessai'nin, üçüncü şiir Zaişiki'nin (1643-1719) ve dördüncü şiir İttetsu'nundur.
14) Çalı yoncası: Japon yoncası olarak da bilinen, baklagillerden bir bitki (Lespedeza striata). Anavatanı Çin'in doğu kıyılarıyla Japonya'dır.
15) Bu şairle ilgili hiçbir bilgi yoktur.
16) Bu bağlantılı koşuk *Edo Ryogin*'den alınmıştır. Başlangıç parçası Başo'nun, ikinci ve üçüncü şiirler daha çok Sodo (1642-1716) adıyla tanınan Şinşo'nun ve dördüncü şiir yine Başo'nundur.
17) Sampu (1647-1732) Edo'da zengin bir tüccardı. Başo'yu maddi olarak çokça desteklemiştir. Kendisi de iyi bir şairdi. Aşağıdaki şiir, biçemine güzel bir örnek sayılabilir:

Kamaşıyor gözlerim
baharda parıltısıyla
bahçe belinin,
bahçıvan savurdukça.

18) Bucço (1643-1715) Komponci Tapınağı'nın yirmi üçüncü başrahibi. Empo ve Tenna yılları (1673-84) boyunca Başo onun gözetiminde Zen çalışmıştır.
19) Rokuso Gohei (?-?) Bucço'nun Zen öğrencilerinden biri.
20) Çikusai, bu adla anılan gülünç öykünün kahramanıdır, asıl adının Karasuma (1579-1638) olduğu söylenir. Çikusai hastaları tedavi etmekten çok güldürmede usta bir şarlatan hekimdir.
21) *Fuyu no Hi*'den alınan bu bağlantılı koşuğun başlığı "Rüzgârın Çığlıkları"dır ("Kogoraşi"). Başlangıç parçası Başo'nundur, ikinci şiir Yasui'nin (1658-1743), Üçüncü şiir Kakei'nin (1648-1716) ve dördüncüsü de Cugo'nundur (1654-1717).
22) Bu öğrencinin adı Şiko'dur (1665-1731). Parça, Şiko'nun eleştirilerini topladığı *Kuzu no Matsubara*'dan alınmıştır.
23) Bu öğrencinin adı Kikaku'dur (1661-1717). Kikaku, Başo'un en önemli öğrencilerinden biri olmalı. Keskin bir erkek nükteciliğiyle ve içkiye düşkünlüğüyle ünlüdür. Aşağıdaki şiir Kikaku'nun biçemine en iyi örnek olarak gösterilebilir:

Ağır demir çubukla
kapatılmış sımsıkı-
ah şu ahşap kapı,
kış gecesi, ay altında.

24) Nagazakili Kyorai (1651-1704). Kikaku'dan sonra, Başo'nun önemli bir öğrencisiydi. *Kyorai Şo* adı altında topladığı eleştirileri, Başo'nun şiir üzerine görüşlerini bulabildiğimiz en önemli kaynaktır. Aşağıdaki şiir Kyorai'nin biçemi için iyi bir örnektir.

Çene çalıyorlar
kirazın altında
çiçek bekçileri-
kırlaşmış şakakları.

25) Geleneksel Japon evinde pencere ve kapı olarak kullanılan, kâğıt gerili, ileri geri sürülen şeyi bu kitapta "çerçeve" olarak karşıladık.
26) Bkz. Yukarda Not 25.
27) Kyorai. Parça *Kyorai Şo*'dan alınmıştır.
28) Bu parça da, önceki gibi, *Kyorai Şo*'dan alınmıştır. Bağlantılı koşuk ise, Ginboku tarafından hazırlanmış olan *İzayoi Şu* adlı güldestedendir. İlk şiir Ryuko'nun, ikincisi Şigenari'nindir.
29) *Saru Mino*'dan alınan bu koşuğun başlığı "Kışın İlk Yağmuru"dur ("Hatsu Şigure") Başlangıç parçası Kyorai'nin, ikinci şiir Başo'nun, üçüncü Bonço'nun (?-1714), dördüncü Fumiyuki'nin, beşinci Başo'nun ve altıncı Kyorai'nindir.
30) Bkz. Yukarda Not 25.
31) Bu öğrenci de Şiko'dur (Bkz. Yukarda Not 22). Parça, Şiko'nun *Oi Nikka* adlı yapıtından alınmıştır.

MEZARSIZ BİR İSKELETİN NOTLARI

1) Başo, Çinli rahip Komon'a gönderme yapıyor. Asıl adı Kuang-wên olan bu rahip Nansung soyu döneminde (1127-1279) yaşamıştır. Duyduğu esrimeyi konu alan şiiri *Koko Fugetsu Şu (Chiang-hu Fêng-yüeh Chi)* adlı güldestesindendir. Benzer bir esrime hali, Şoşi (Chuang-tzu) tarafından da kaydelmiştir.
2) 1684. Metinde geçen tüm yıllar, aylar, günler ve mevsimler, Başo'nun yaşadığı çağda Japonya'da kullanılan ay takvimine göredir. Bu takvime göre Ocak ayı, günümüzde kullanılan (Gregoryen) takvimdekinden kabaca bir ay sonra başlar. Aynı biçimde, fersah sözcüğü de kabaca 3,5-4 km. arasındaki bir uzunluğa eşit olan eski bir Japon uzaklık birimine göredir. Metinde metre olarak geçen uzunluklar ve yükseklikler gerçek metre ölçüsüne göre anlaşılmalıdır.
3) Yamatolu (Nara eyaleti) Çiri (1648-1716), yaşamının çoğunu Edo (Tokyo) kentinde, Asakusa'da geçirmiş.
4) Bu *haiku* yedi-yedi-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
5) Bu *haiku* yedi-sekiz-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
6) Toboku ya da Tu Mu (803-52), Tang soyu dönemi sonlarında yaşamış Çinli şair. Başo, bu şairin "Sabah Erkenden Yola Çıkış" başlıklı şiirine gönderme yapıyor.
7) Fubaku (?-?), İseli *haiku* şairi. Ustası, Edolu hekim İsşo (1643-1707) onun için bir "tavsiye" mektubu yazmış olmalı.
8) Bu *haiku* yedi-yedi-beş hecelik yapısıyla kural dışıdır.
9) Saigyo (1118-90) Geç Heian döneminde yaşamış yetkin doğa şairi. Sabık impator Tobo'nun (1103-56) sarayında küçük bir *samurai* olarak atıldı hayata, ama yirmi üç yaşında birden hem sarayı ve hem de ailesini terketti ve ömrünün sonuna dek gezgin şair olarak yaşadı. Başo'nun gezi notlarında sık sık ona gönderme yapmasından, onun yaşamını ve şiirini örnek aldığı anlaşılıyor. Saigyo'nun güldestesi *Sanka Şu*'dan bir şiir:

Umudum o ki,
baharda yumayım gözlerimi,
kiraz çiçeklerinin ve

dolunayın altında-
Şubatın ortasında, örneğin.

Ve bu umut, gerçekten de, 1190 yılının onaltı Şubatında yerine gelir.

10) Bu *haiku* sekiz-yedi-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
11) Uraşima, bir söylence kahramanıdır. Genç bir balıkçıyken, bir gün kumsalda bir kaplumbağayı ölümden kurtarır. Deniz Tanrıçasının sarayına götürülürve orada yıllarca tanrıçanın konuğu olarak kalır. Geri döndüğünde dünyayı tümüyle değişmiş bulur. İçine düştüğü yalnızlık duygusuyla, Deniz Tanrıçasının ona armağan ettiği *tamatebako*'yu, yani küçük kutuyu açar. Kutudan ince bir duman sütunu yükselir, Uraşima birden ak saçlı bir ihtiyar oluverir.
12) Bu *haiku* sekiz-yedi-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
13) Rozan (Lü-shan), Çin'in Kiangsi eyaletinde bulunan sıradağlardır. Hui-yüan (334-416) ve Po-Chü-i (772-846) gibi pek çok ünlü şair bu dağlarda inzivaya çekilmiştir.
14) Bu *haiku* altı-sekiz-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
15) Bu *haiku* altı-sekiz-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
16) Hakui ya da Po-i, Çinli bilge. Chou soyundan Wu-wang'ı uyarmış, Yin soyundan Chou-wang'ı soyluluk ilkeleri gereği öldürtmemesini istemiştir. Ama uyarısı yerine getirilmemiş, o da dağlara inzivaya çekilmiştir.
17) Kyoyu ya da Hsu Yu, Çinli derviş. İmparator Yao, ona imparatorluk makamını verip gideceğini söyleyince, hemen oradan kaçmış ve kulaklarını Ying Shui Irmağı'nda yıkamıştır.
18) Godaigo (1288-1339), doksanaltıncı Japon imparatorudur. Fırtınalı bir yaşam sürdükten sonra, Yoşino dağlarında ölmüştür.
19) Bu *haiku* sekiz-yedi-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır. "Aru" (Japonca *şinobu*) denen otun Latince adı *davallia bullata*'dır.
20) Minamoto-no-Yoşimoto (1123-60), babası Yoşimoto'ya karşı savaşmış ve onu 1156 yılında Hogen Savaşı'nda öldürmüştür, ama Heici Savaşı'nda yenilip kaçarken öldürülmüştür.
21) Tokiva Hanım (?-?), Minamoto-no Yoşimoto'nun bahtsız karısı ve Yoşitsune'nin annesidir. Kocasının ölümünden sonra Kyoto'dan doğu eyaletlerine giderken eşkiyalar tarafından öldürülmüştür.
22) Moritake (1473-1549) İse Tapınağı'nda rahiplik yapmıştır. Aşağı-düzey bağlantılı koşuk yazan ilk şairlerdendir.
23) Bokuin (1646-1725), Ogaki'de taşımacılık yapardı. Şu şiirini biçemine örnek olarak sunabiliriz:

Dönüyor su değirmeni
rakseden serpintilerle,
göstermek ister gibi
yazın serinliğini.

24) Bkz. *Sunuş*, Not 20.
25) Bu *haiku* sekiz-yedi-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır. (Çikusai için bkz. *Sunuş*, Not. 2)
26) Bu *haiku* beş-beş-yedi hecelik biçimiyle kural dışıdır.

27) Omizutori, yani su çekme töreni Nara kentinde, Toidaici Tapınağı'nda Şubat ayında yapılır. Bu törende su çekmekle arınıp gizemli güçler edinildiğine inanılır.
28) Şufu (1646-1717) Kyoto'da zengin bir tüccardı. Narutaki'deki villası şairlerin gözde bir uğrak yeriydi.
29) Ninko (1606-86), daha çok Rahip Hoyo olarak tanınır. Saiganci Tapınağı'nın üçüncü başrahibidir.
30) Bu haiku altı-sekiz-beş hecelik biçimiyle kural dışıdır.
31) Başo, Toho'dan (1657-1730) söz ediyor. İgalı Toho'nun eleştirilerini topladığı *Sanzoşi* Başo'nun şiiri üzerine en önemli kaynaklardan biridir.
32) Daiten (1629-85), Kamakura'daki Engakuci Tapınağı'nın yüzaltmışüçüncü başrahibidir. Kikaku, onun gözetiminde Zen çalışmıştır.
33) Bkz. *Sunuş*, Not 23.
34) Bu bitkinin Latince adı *deutzia crenata*'dır.
35) Tokoku (?-1690), Nagoya'da tüccarlık yapardı. Başo'nun öğrencileri arasında özel bir yeri vardı. Erken ölümü, Başo'yu çok üzmüştür.
36) Toyo (?-1712) Atsuta'da han işletirdi.
37) Bu *haiku* beş-sekiz-sekiz hecelik biçimiyle kural dışıdır.

KAŞİMA TAPINAĞI'NI ZİYARET

1) Teişitsu (1610-73), Teitoku'nun öğrencisi. Kyoto'da tüccarlık yapardı. *Gyokkai Şu*'yu Teişitsu hazırlamıştır.
2) Arahira-no-Yukihira (818-93) halk arasında Çunagon adıyla bilinirdi. Teişitsu, onun aşağıdaki şiirine gönderme yapmıştır:

"Nerede?" diye
soran olursa beni,
söyle ona, bir başıma
tuzlu yaşlar döküyorum
Suma'nın tuzlalarında.

3) Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 13.
4) Ransetsu (1654-1707) Edo'da önemsiz bir samurai idi, tasasız yaşam tarzı ile tanınmıştır. Aşağıdaki şiir, biçemine en iyi örnek olarak gösterilebilir:

Tek bir yaprak-
yalnızca tek bir yaprak-
düştü ve savruldu
gitti rüzgârla.

5) Yamatotakeru (?-?), yiğitliği ile ünlü bir Japon prensidir. Onikinci Japon imparatoru Keiko'nun oğlu olduğu sanılıyor. Başo, *Kociki*'de kaydedilen şu şiire gönderme yapıyor:

Kaç gün, kaç gece
uyuduk yollarda,
Niibari'yi ve Tsukuba Dağı'nı
geçtikten beri?
Yamatotakeru

Doğru anımsıyorsam,
dokuz gece uyuduk,
on gündür de çabalıyoruz
yol almak için.
Yaşlı Bir Adam

6) İlk bağlantılı koşuk güldestesi 1356 yılında *Tsukuba Şu* adıyla Nico Yoşimoto tarafından yayımlanmıştır.
7) Taçibana-no-Tamenaka (?-1085), geç Heian dönemi şairi. Bu olay, Kamo-no-Çomei'nin (1153-1216) *Mumyoşo* adlı yapıtında geçmektedir.
8) Başo, Seişonogon'a gönderme yapıyor. Bu hanım, duyduğu düşkırıklığını *Makura-no-Soşi* adlı yapıtında anlatmıştır.
9) Tosei, Başo'nun eski mahlasıdır.
10) Şinonolu Sora (1649-1710), Başo'ya yalnızca bu gezide değil, *Kuzeye Giden İnce Yol* gezisinde de yol arkadaşlığı etmiştir. Başo'nun gezi notlarındaki kurgusal öğelerin çözümlenmesi bakımından çok önem taşıyan *Zuiko Ki* adlı bir yapıtı vardır.
11) Soha'nın (?-?) kimliği hakkındaki genel kanı, Edo'daki Cyorinci Tapınağı başrahibi olduğu yolundadır.
12) Cicun (1623-97) Edo'da hekimlik yapardı. Başo onu ziyaret ettiği sırada Hako'da inzivaya çekilmişti.
13) 1687.

YOLCULUKTA YIPRANMIŞ BİR ÇANTANIN NOTLARI

1) Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 9.
2) Sogi (1421-1502) Yüksek-düzey bağlantılı koşuğun en büyük ustası olarak kabul edilir. *Şinsen Tsukuba Şu*'yu Sogi hazırlamıştır.
3) Bizenli Sesşu (1420-1506), Muromaçi döneminin en büyük ressamı. Sert fırça darbeleriyle, görkemli siyah beyaz doğa resimleri yapmıştır.
4) Sakaili Rikyu (1522-91), Muromaçi döneminin en büyük çay töreni ustası.
5) Sözü edilen kamelyanın Latince adı *camelia sasanqua*'dır.
6) Bkz. *Sunuş*, Not 21.
7) Çotaro (?-?) Derebeyi Rosen'in yanında *samurai* idi. (Rosen için aşağıdaki Not 8'e bakınız.)
8) Gerçek adı Naito Yoşihide olan Rosen, İvaki elindeki (şimdi Fkuşima ilindeki) Taira'nın feodal derebeyi idi. Şiirde Soin'in öğrencisiydi.
9) Ki-no-Tsurayuki (859-945), Heian döneminin önde gelen şairlerinden biriydi. *Kokin Şu*'yu o hazırlamıştır. Saraylı bir hanımın kimliğine bürünerek yazdığı *Tosa Nikki* adıyla bilinen bir güncesi vardır.

10) Kamo-no Çomei (1153-1216), Kamakura döneminde yaşamış rahip. Ömrünün çoğunu inzivada geçirmiştir. Başo, bu rahibin *Hoco Ki* adlı yapıtından söz ediyor.
11) Abutsu (1228-83), Fucivara-no-Tameie'nin (1198-1275) ikinci karısı. Kocasının ölümünden sonra rahibe olmuştur. *İzayoi Nikki*, Kyoto'dan Kamakura'ya giderken kaydettiği yol izlenimleri kitabıdır.
12) Bu yüksek kayalık burnun özgün adı Hoşizaki'dir.
13) Asukai Maasaki (1611-79), Edo döneminde yaşamış şair. "Şiir yazacaksanız, dosdoğru yüreğinizden konuşun," dediği kaydedilmiştir.
14) Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 35.
15) Etsucin (1656-?) Nagoya'da boyamacılıkla uğraşırdı. Saraşina yolculuğunda Başo'ya yol arkadaşlığı etmiştir.
16) *Manyo Şu* Japon şiirinin ilk büyük güldestesidir. Yirmi ciltlik bu büyük güldestede, onaltıncı imparator Nintoku'nun hükümdarlığı döneminden kırkaltıncı imparator Koken'in dönemine dek dörtyüz yılı aşkın bir sürede yazılmış şiirler bulunmaktadır. İrago Burnu ile ilgili öykü Cilt I'dedir.
17) *Go*, damaya benzer Uzakdoğu oyunudur. Kalın bir tahta üzerinde, siyah ve beyaz renkli küçük taşlarla oynanır.
18) Başo, Sogi'nin bir şiirine gönderme yapıyor. Kuvana hakkındaki bu şiir Saikaku tarafından kaydedilmiştir.
19) Bu geçidin özgün adı Tsue-tsuki-zaka'dır.
20) Şunco (1121-1206), daha çok Çogen adıyla tanınır. Ömrünü Nara'daki Toidaici Tapınağı'ndaki Daibutsu Den'in onarılmasına adamıştır.
21) Ryu Şoşa (1616-93), İse Tapınağı'nda rahipti. Yaşadığı dönemin ünlü bilginlerindendir.
22) Aciro Minbu (1640-83), İse Tapmağı'nda rahipti. Oğlu Hirokazu (1657-1717), Setsudo mahlası ile *haiku*'lar yazmıştır.
23) Başo, Tokoku'ya gönderme yapıyor. (Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 34).
24) Bu çağlayanın özgün adı Ryumon'dur.
25) Bu bitkinin özgün adı *asunaro*'dur (çizgili yapraklı *arbor vitae*).
26) Fucivara-no-Yoşitsune (1169-1206) daha çok Sesşoka adıyla tanınır. Bu ad ona İmparator Gotoba tarafından naiplik *(sesşo)* görevi verildiğinde takılmış. Yoşino üzerine yazdığı şiir *Şin Kokin Şu*'dadır.
27) Başo Seizan tarikatının kurucusu Rahip Şoku'ya (1177-1248) gönderme yapıyor. Bu rahibin attan düşme öyküsü Kenko (1283-1350) tarafından *Tsurezure Gusa*'da kaydedilmiştir.
28) Gancin ya da Chien-chen (688-763), Japonya'da Tendai tarikatını kuran Çinli rahip. Nara'da Toşodaici Tapınağı'nı o kurmuştur.
29) Bkz. *Kaşima Tapınağı'nı Ziyaret*, Not 2.
30) Başo, 1184'te yapılan İçi-no-tani Savaşı'na gönderme yapıyor. Bu savaşta, Minamoto-no Yoşitsune'nin komutasındaki küçük bir askeri güç, Heike boyunun büyük ordusuna karşı giriştiği saldırıyla kahredici bir zafer kazanmıştır.
31) Başo, Çinli şair Tu Fu'nun Çin'in Hunnan eyaletindeki Tung-ting Hu Gölü üzerine yazdığı şiiri düşünüyor.
32) Matsukaze ve Murasame, Suma Kumsalı'nda balıkçılıkla geçinen, halktan kadınlardı. Arihara-no-Yukihira burada sürgündeyken onunla tanışırlar ve ikisi

de onun metresi olur. Bu talihsiz aşk üçgeni *Matsukaze* adlı *no* oyununa konu olmuştur.

33) Bu uçurumun özgün adı Haçibuse Nozoki'dir.
34) Bu uçurumun özgün adı Saka Otoşi'dir.
35) Yoşitsune (1159-89) Minamoto ailesinin (Genci boyu) en renkli ve aynı zamanda en trajik kahramanıdır. Annesinden ayrıldıktan sonra (Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 20) Kyoto'daki Kumadera Tapınağı'na gider ve orada gizliden savaş sanatlarını öğrenir. Ağabeyi Yorimoto'ya (1147-99) Taira ailesine (Heike boyu) karşı yaptığı savaşta yardım ederek onun zafer kazanmasını sağlar. Ama ağabeyi ondan hoşnut olmaz, Yoşitsune'yi kuzeye sürgünde yaşamaya yollar. Yoşitsune burada kendisine ihanet eden Fucivara-no-Yasuhira'nın ordusuna karşı kahramanca savaşırken ölür.

SARAŞİNA KÖYÜNÜ ZİYARET

1) Bkz. *Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları*, Not 15.
2) Kakei (1648-1716) Nagoya'da hekimlik yapardı. Aşağıdaki şiir, Kakei'nin biçemine en güzel örnek sayılabilir:

Kışın fırtınayla
kırılıp dökülmüş
iki günlük bir ay.

KUZEYE GİDEN İNCE YOL

1) *Moksa, artemisia moxa* bitkisinin kurutulmuş yapraklarına verilen addır. Cilde küçük parçalar halinde uygulandığında ısıtıcı bir etkisi vardır. Her çeşit hastalığa iyi geldiğine inanılır.
2) Bkz. *Sunuş*, Not 17.
3) Taşbebek Şenliği (Hina Matsuri) 3 Martta kutlanır. Bazan Şeftali Çiçekleri Şenliği, bazan Kız Çocukları Şenliği olarak da anılır.
4) 1689.
5) Bkz. *Kaşima Tapınağı'nı Ziyaret*, Not 10.
6) Bu tanrıçanın özgün adı Ko-no-İtana Sakuya Hime'dir. Kocasının adı Ninigi-no-Mikoto'dur. Japon mitolojisi üzerine ayrıntılar *Kojiki*'de bulunabilir.
7) Bu tanrının özgün adı Hohodemi-no Mikoto'dur.
8) Kukai (774-835) daha çok Kobo Daişi adıyla tanınır, Şingon tarikatını kurmuş ve Koyasan'daki tapınakları yaptırmıştır. Ancak, Nikko'daki tapığı Kukai değil, Şodo (737-817) yaptırmıştır. Bu tapınak Tokugava ailesinin koruması altında alışılmadık bir görkem yaşamıştır.
9) Bu çağlayanın özgün adı Urami-no-taki'dir.
10) Coboci Takakatsu (1658-1730), Ozeki Masutsune'nin hizmetinde yüksek rütbeli bir *samurai* idi.
11) Tosui (1662-1728), Comoci Takakatsu'nun kardeşlerinden biri. Asıl adı Kanokobata Toyoaki'dir. Sora'ya göre mahlası Tosui değil, Suito'dur.

12) Köpek vurma (*inu oumono*), Kamakura döneminin başında okçuluk eğitimi için icat edilmiş bir spordu, ancak kısa sürede modası geçmiştir.
13) Tamamo Hanımın tilki kılığına büründüğüne inanılır. İmparator Konoe'nin (1139-55) gözdesi olmuştur, ama bir rahip sırrını anlayınca, kuzey ellerine kaçmış ve sonunda bir zehirli kaya (Sesşo-seki) biçimine dönüşmüştür. (Bkz. aşağıdaki Not 19).
14) Nasu-no-Yoiçi (?-?), Minamoto ailesinin hizmetinde küçük bir *samurai* idi. 1185'teki Yaşima Savaşı'nda sürüklenen bir teknenin direğinde sallanan bir yelpazeyi okla vurunca ünü tüm ülkeye yayıldı.
15) Halk arasında En-no-Gyoca olarak bilinen En-no-Otsunu, yedinci ve sekizinci yüzyıllarda yaşamış bir rahiptir, Şugen tarikatının kurucusudur.
16) Bkz. *Sunuş*, Not 18.
17) Genmyo ya da Yuan-miao (1238-95), Nan-sung soyu döneminde yaşamış Çinli rahip. Ölüm Kapısı denen bir mağarada onbeş yıl çile doldurmuştur.
18) Houn ya da Fa-yun (466-529), Liang soyu döneminde yaşamış Çinli rahip. Ömrünün çoğunu yüksek bir kayanın üstündeki küçük kulübesinden halka vaazlar vererek geçirmiştir.
19) Bu taşın özgün adı Sesşo-seki'dir.
20) Başo, Saigyo'nun *Şin Kokin Şu*'daki şu şiirine gönderme yapıyor:

Gölgesi billur dereye düşen
yalnız söğüdün dibinde
dinlenelim uzatıp
yorgun bacaklarımızı
kuzey yolculuğumuzda.

(Saigyo için bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 9.)
21) Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 34.
22) Fucivara-no Kiyosuke (1104-77), Heian döneminde yaşamış şair ve bilgin. Başo, onun *Fukuro Zoşi* adlı yapıtına gönderme yapıyor.
23) Bu gölcüğün özgün adı Kage-numa'dır.
24) Tokyu (1638-1715), posta kasabası Sukagava'da etkili bir memurdu.
25) Gyoki Bosatsu (668-749, Nara döneminde yaşamış rahip. Ömrünü insanların kurtuluşuna adamıştır.
26) Bu yerin özgün adı Tsuki-no-va'dır.
27) Bu posta kasabasının özgün adı Se-no-ue'dir.
28) Sato Motoharu (?-1189), Yoşitsune'nin safında kahramanca savaşan Tsugunobu (1158-85) ile Tadanobu'nun (1161-86) babasıdır. Motoharu da Yoşitsune'nin safında Yorimoto'nun ordusuna karşı savaşmıştır. Tsugunobu ve Tadanobu ölünce, bu iki savaşçının karıları, yaşlı kaynanalarını avutmak için kocalarının zırhlarını kuşanmışlardır.
29) Başo, Yang Hu'nun (221-78) mezarından söz ediyor. Bu mezara Gözyaşı Mezarı adını Tu Yu (222-84) koymuş, çünkü mezarı gören kim olursa olsun gözyaşlarını tutamazmış.
30) Bkz. *Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları* Not 35.
32) Benkei (?-?), vaaz vermekten çok, savaşta yiğitlikle ilgilenen bir rahipti. Bir dövüşte Yoşitsune'ye yenilince, kendini tümüyle ona adamıştır.

32) Mayıs Şenliği 5 Mayısta kutlanır. Süsen Şenliği ya da Erkek Çocuklar Şenliği olarak da anılır.
33) Fucivara-no-Sanikata (?-998), Heian döneminde yaşamış şair. Sarayda Fucivara-no-Yukinari (972-1027) ile çekişmeye girmiş ve bu nedenle imparator tarafından kuzey ellerine sürgüne gönderilmiştir. Yol kıyısındaki bir tanrı heykelinin önünden geçerken atından inip saygı sunmadığı için o anda atından düşerek ceza görmüş ve oracıkta ölmüştür.
34) Noin Hoşi (988-?), Heian döneminde yaşamış önde gelen şairlerden biri. Saigyo'dan derin biçimde etkilendiği sanılıyor.
35) Kyohaku (?-1696), Başo'nun Edo'daki öğrencilerinden biriydi.
36) Kaemon (1665-1746), Ressam, heykelci ve şair. Oğlu, Hokkyo mahlasıyla şiirler yazmıştır.
37) 724.
38) Ono-no-Azumabito, Fucivara-no-Umakai'nin (694-734) buyruğuyla kuzey eyaletlerine baş eğdiren generaldi.
39) 762.
40) Emi-no-Asakari (?-764), Emi-no-Oşikatsu'nun oğlu; baba oğul İmparator Koken'e başkaldırmışlar ve savaşta ölmüşlerdir.
41) Şomu (701-56), kırkbeşinci Japon imparatoru.
42) Bu kayanın özgün adı Oki-no-işi'dir.
43) Heike destan-türkülerini *(Heike Monogatari)* saz âşıkları lavta çalarak okurlardı.
44) 1187.
45) İzumi-no-Saburo (1167-89), daha çok Fucivara-no-Tadahira adıyla tanınır. Yoşitsune'ye ve kendisine ihanet eden kardeşi tarafından öldürüldü. (Bkz. aşağıdaki Not 56)
46) Dotei ya da Tung-ting Hu, Çin'in Hunan eyaletinde bir göldür.
47) Seiko ya da Si Hu, Çin'in Chekiang eyaletinde bir göldür.
48) Sekko ya da Tsien-tang kiang, Çin'in Chekiang eyaletinde bir ırmaktır.
49) Ungo (1582-1659), Kyoto'daki Myoşinci Tapınağı'nda rahipti. 1636'da Matsuşima'da Zuiganci Tapınağı'nı yeniden yaptırmıştır.
50) Kaili Sodo (1642-1716), Çin klasikleri üzerine büyük bir uzmandı. Aşağıdaki şiir, biçemi için en güzel örnek olarak gösterilebilir:

> Dağların taze yeşili gözlerim için,
> kulağım için guguğun şarkıları
> ve uskumru gerek, ağzıma layık.

51) Hara Anteki (?-?), Edo'da hekimlik yapardı.
52) Ogakili Dakuşi (?-?), Edo'da küçük rütbeli bir *samurai* idi.
53) Makabe-no-Heişiro (?-?), daha çok Hoşin adıyla tanınan, Kamakura döneminde yaşamış rahip.
54) Kenbutsu (?-?), Heian döneminde yaşamış rahip. Matsuşima'da küçük bir tapınakta oniki yıl çile doldurduğu söylenir.
55) Başo, Otomo-no-Yakamoçi'nin (718-85), şu şiirine gönderme yapıyor:

> Sanki, prensimizin
> huzurlu saltanatını

onurlandırır gibi,
altın çiçekler açan bir dağ
bulundu yöremizin kuzeyinde.

56) Başo, Fucivara-no Kiyohira'ya (1056-1128), Motohira'ya (?-?) ve Hidehira'ya (?-1187) gönderme yapıyor. Bu üç güçlü adam Kuzey'in Altın Çağı denen dönemi yaratmayı başarmışlardır. Hidehira'nın oğlu Yasuhire (?-1183) kendi öz kardeşi Tadahira'ya karşı savaşmış ve onu öldürmüştür, ama kendisi de Minamoto-no-Yorimoto tarafından öldürülmüştür. Böylece, Kuzey'in Altın Çağı kısa bir refah döneminin ardından son bulmuştur.
57) Kanefusa (127-89), Yoşitsune'nin sadık adamı. Yaşlı olmasına karşın kahramanca dövüşmüştür. (*Unohana* için, bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 34).
58) Bu türbenin özgün adı Hikaro Do ya da Konciki Do'dur.
59) Seifu (1651-1721), Obanazava'da tüccarlık yapardı. İş gezileri sırasında Başo'yu sık sık yoklamıştır.
60) Daha çok Ennin adıyla tanınan Cicaku (794-864), Tendai tarikatına bağlı bir rahipti. Ryuşakuci Tapınağı'nı 860 yılında kurmuştur.
61) Özgün adı Goten'dir.
62) Özgün adı Hayabusa'dır.
63) Bu çağlayanın özgün adı Şiraito-no-taki'dir.
64) Zuşi Sakiçi (?-1693), Deva elinin (Yamagata ilinin) Tamuke köyünde boya işi yapardı. Rogan mahlası ile şiirler yazmıştır.
65) Egaku (?-1717), 1687-91 yılları arasında başrahiplik yaptı. Mino elindeki (Gifu ilindeki) Kegonci Tapınağı'nda ölmüştür.
66) Noco (?-?), İmparator Suşun'un (?-592) üçüncü oğlu olduğu sanılıyor.
67) *Engi Yıllarında Saray Törenleri ve Ayinleri (Engişiki)*, elli ciltlik bir yasa kitabıdır. İmparator Daigo'nun buyruğuyla Fucivara-no-Tokihira (871-909) ve diğerlerince derlenmiştir. Ancak, bu kitapta Sato Dağı ile ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır.
68) Tendai tarikatını Japonya'ya getiren Gancin'dir (688-763). Tarikatın yaygınlaşması ve önem kazanması ise Saigyo'nun (767-822) çabalarıyla gerçekleşmiştir. Bu tarikatta ayin ve törenlere çokönem verilir.
69) Gassan (?-?), Kenkyu yıllarında (1190-98) yaşadığı bilinen ünlü kılıç ustası.
70) Ryosen ya da Lung-chüan, Çin'in Chekiang eyaletinde bulunan bir pınardır.
71) Kanşo ya da Kançiang, Wu soyu döneminde yaşamış ünlü kılıç ustasıdır. Kendisi kadar karısı Bakuya da (Muyen) ustalığıyla ünlüydü.
72) Başo, Sung soyu döneminde yaşamış Çinli şair Chên Yü-i'nin bir şiirine gönderme yapıyor. Başo'nun şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Benim sanatım yazın bir fırın, kışın da bir yelpaze gibidir."
73) Gyoson (?-1135), Heian döneminde yaşamış rahip. Başo, onun *Kinyo Şu* adlı yapıtındaki şu şiire gönderme yapıyor:

Ne yazık ki,
bu dağlarda
tek bir kişi bile yok
bu baştan ayağa çiçeklenen
güzel kiraza hayran olacak.

74) Nagayama Şigeyuki (?-?), Tsuruoka kasabasına kuşaklar boyu egemen olmuş Sakai ailesinin hizmetinde bir *samurai* idi.
75) Fugyoku (?-1697), Sakata'da hekimlik yapardı. Şiirlerini, Başo'nun eleştirel yorumlarını da ekleyerek, *Aki No Yo* Adlı kitapta yayımlamıştır.
76) Bkz. Yukarıdaki Not 34.
77) Başo, Saigyo'nun şu şiirine gönderme yapıyor:

Kisagata'da bir kirazın
üstünde yüzüyor
balıkçı tekneleri,
beyaz tomurcukları
gömülmüş dalgalara.

78) İmparatoriçe Cingu'nun Japonya'da dördüncü yüzyılın ikinci yarısında saltanat sürdüğü sanılıyor. Kore'yi hükmü altına almak için başarısız bir girişimi vardır.
79) Seişi Hanım ya da Hsi-şih Hanım, hüzünlü güzelliğiyle tanınmıştır. Yüeh soyundan Kou-chien, onu armağan olarak Wu soyundan Fu-chai'a göndermiştir.
80) Teici (?-?), Mino elinde (Gifu ilinde) tüccarlık yapardı. Şiirde Gonsoi'nin öğrencisiydi.
81) Başo, aralarında Samanyolu olan Çoban (Altair) ve Dokumacı (Vega) yıldızlarının yılda bir kez buluştuklarına inanılan yedi Temmuz gününe gönderme yapıyor. Bu özel gün, Japonya'da Tanabata adıyla kutlanır.
82) Özgün adı Oyaşirazu'dur.
83) Özgün adı Koşirazu'dur.
84) Özgün adı İnumodori'dir.
85) Özgün adı Komagaeşi'dir.
86) Toyama elinin kıyıları boyunca uzanan deniz, kaba dalgalı oluşu nedeniyle Öfkeli Deniz (Ariso Umi) adıyla anılır.
87) Kaşo (?-1731), Osaka'da tüccarlık yapardı. Aşağıdaki şiiri İsşo'nun ölümü üzerine ağıt olarak yazmıştır. (İsşo için bkz. aşağıdaki Not 88).

Güz rüzgârında
üstünde oturulacak
bir lotüs olacak en azından
sonsuz huzur için.

88) İsşo (1653-88), Kanazava'da yaşayan, geleceği parlak bir şairdi, ama otuzbeş yaşında öldü. Aşağıdaki şiiri ölümünden hemen önce yazdığı söylenir:

Ne güzel yerdeki kar,
ve batıdaki bulut
dahasını da getirmekte.

89) Özgün adı Komatsu'dur.
90) Saito Sanemori (1111-83), önceleri Minamoto ailesinin hizmetindeydi, daha sonra Taira ailesinin hizmetine girdi. Şinohara Savaşı'na katıldığında yetmiş üç

yaşındaydı; yaşını gizlemek için saçını boyadıysa da Tezuka Mitsumori tarafından öldürüldü.

91) Minamotolar, İmparator Saga'nın (786-842) soyundandırlar. Genci boyunu oluşturdular ve Yorimoto'nun zamanında (1147-99) siyasal güçlerinin doruğuna ulaştılar. Öte yandan, imparator Kanmu'nun (737-806) soyundan gelen Tairalar, Minamotolara karşı rakip bir güç olarak geliştiler ve onlar da Heike boyunu oluşturdular. Tairaların siyasal gücü ise Kiyamori (1118-81) ile doruğuna erişmiştir.

92) Bkz. *Mezarsız Bir İskeletin Notları*, Not 21.

93) Kiso Yoşinaka (1154-84), Minamoto önderlerinden biridir. Askeri bilgisi üstündü, ama siyasal kurnazlıktan yoksundu.

94) Higuçi-no-Ciro (?-?), Yoşinaka'nın dört muhafızından biri. Sanemori'nin eski bir dostuydu.

95) Kazan (968-1008), altmış beşinci Japon imparatoru.

96) Bu kaplıcanın adının yazımında ya Başo'nun ya da hattatın bir yanlışlık yaptığına inanılıyor. Başo, olasılıkla, Hyogo elindeki Arima kaplıcasını kastediyor.

97) Kumenosuke (1676-1751), Yamanaka'da hancılık yapardı. Toyo mahlasıyla şiirler yazmıştır. Babası Matabei de, Takenori mahlasıyla şiirler yazmıştır.

98) Bkz. *Kaşima Tapınağı'nı Ziyaret*, Not 1.

99) Teitoku (1571-1653), aşağı-düzey bağlantılı koşuk ustalarından biridir. Kyoto'da otururdu. Şairliğinin yanı sıra iyi bir bilgindi.

100) Hokuşi (?-1718), Kanazava'da kılıç bileyiciliği yapardı. 1690'da evi yanınca, aşağıdaki şiiri yazmış. Başo, ona yazdığı geçmiş olsun mektubunda bu şiiri bir hayli övmüştür:

> Evim barkım yandıysa da
> bahçemdeki kiraz ağacı
> hiçbir şey olmamış gibi
> savurmakta çiçeklerini.

101) Dogen (1200-53), Soto tarikatının kurucusudur. Eiheici Tapınağı'nda Zen öğretisini yazetmiştir.

102) Fukuili Tosai (?-?). Tosai'nin şiirleri, Kigin'in (1624-1705) hazırladığı *Şinzoku İnu-Tsukuba Şu* adlı güldestededir.

103) Bu tepenin özgün adı Kaeru-yama'dır.

104) Çutai (?-?), ondördüncü Japon imparatoru. İmparatoriçe Cingu'nun kocasıydı.

105) Yugyo II (1237-1319), Taa Şonin adıyla bilinir. Ci tarikatının kurucusu İpper Şonin'in (1239-89) ardılıdır.

106) Bu kumsalın özgün adı İro-no-hama'dır.

107) Tenya Goroemon (?-?), Tsuruga'da taşımacılık yapardı.

108) Rotsu (1651-1739) da, İzen (?-1711) gibi tuhaf yaşamı ile ünlüdür. Hayata rahip olarak atıldı, sonra işi dilenciliğe döktü ve tüm ülkeyi dolaştı. Keyfine düşkünlüğü yüzünden bazan öteki öğrencilerin eleştirilerine hedef olmuştur. Ancak, Başo onun aşağıdaki şu şiirini hosomi (incelik) için örnek olarak göstermiştir:

> Logo Gölü'nün
> bu dingin sessizliğinde

sukuşu da hemen
uykuya dalmış olmalı.

109) Bkz. *Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları*, Not 15.
110) Coko (?-?), Ogaki'de küçük bir *samurai* idi.
111) Zensen (?-?), Ogaki'de yüksek rütbeli bir *samurai* idi.
112) Keiko (1673-1735), Ogaki'de *samurai* idi. Şikin, Sensen ve Bunço adlarında üç oğlu vardı.
113) 1694.
114) Soryu (?-?). Edo'da rahiplik yaptığı sanılıyor. Bilgin de olan bu rahip, Başo'nun isteği üzerine *Kuzeye Giden İnce Yol*'un son biçimini temize çekmiştir.

1644 - 1694 yılları arasında yaşamış olan Matsuo Başô,
Japon *Haiku* şairlerinin en büyüğüdür.
Başô'nun şiirini tanımlamak için,
"yaşlı, solgun ve göze batmayan şeylere duyulan sevgi"
anlamına gelen *sabi* sözcüğü kullanılır.

Bu kitapta yer alan gezi notları,
şairin Zen Budizm'den etkilenerek
dünyevi bağlardan kurtulmaya ve fani dünyadaki sonsuzluğu,
evrenin gizemlerini açığa çıkartmaya
çalışmasının izdüşümü niteliğini taşıyor.

ISBN 975-363-304-1

